

Festivalska biblioteka
JULIJE BALOVIĆ

KIRICA br. 4

DIONISIO DE SARNO SAN GIORGIO
Uspomena iz Perasta (1896.g.)

NVO Međunarodni festival klapa Perast
Perast, jul 2016.

Festivalska biblioteka JULIJE BALOVIĆ

Notna edicija:
LIRICA br. 4
DIONISIO DE SARNO - SAN GIORGIO
Uspomena iz Perasta

Izdavač:
NVO MEĐUNARODNI FESTIVAL KLAPO PERAST
M.Z. PERAST 85336, www.festivalklapaperast.com

Za izdavača:
MILAN KOVAČEVIĆ
Izvršni direktor Festivala

Urednik izdanja
MILAN KOVAČEVIĆ

Autori radova:
Dr ZLATA MARJANOVIĆ, etnomuzikolog, Pančevo
Dr MILOŠ MILOŠEVIĆ, akademik

Lektura i korektura:
TINA BRAIĆ

Notografija:
DANIJELA FILIPOVIĆ

Priprema za štampu:
SLOBODAN POPOVIĆ
Štamparija Perast

Dizajn naslovnice:
RADMILA RADULOVIĆ

Štampa:
»GudCo« d.o.o. Perast

Tiraž I izdanja:
200 primjeraka

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISSN 2336-9442=Lirica
COBISS.CG-ID 22699536

Ovo izdanje štampano je uz finansijsku pomoć

Ministarstvo kulture
Crne Gore

Opština Kotor

Dionizije de Sarno San Đorđo

Riječ izdavača

JUBILEJI - zapis urednika, 26. aprila 2016.

Ovih proljećnih dana za nas u Festivalu sve protiče u znaku ovogodišnjih jubileja i užurbanih priprema da na dostojan način, najbolje što znamo i onoliko koliko možemo, obilježimo svaki od njih. Najznačajnijem - proslavi 10 godina obnove nezavisnosti Crne Gore, poklonićemo naš raspjevani, puno skromniji ali vrijedan jubilej: XV Međunarodni festival klapa Perast.

Jubileji nas često ispune i tugom jer nose sjećanja na prijatelje, saradnike i drage ljude koji više nijesu sa nama. Prije 15 godina, troje članova *Društva prijatelja Perasta* i zaslužnih žitelja ovog baroknog bisera, oduševljeno su podržali zamisao da na pjaci pred *Crkvom Svetoga Nikole* organizuju smotru klapa. Bili su to Stanka Montan (1940-2010), Milja Radulović (1949-2014) i Miro Braić (1947-2015). Stanka Montan, vedra, preduzetna, puna entuzijazma i energije nas je prva napustila. Gđa Milja je sa druge strane bila ona tiha, postojana podrška svakoj dobroj zamisli koju bi umno i kultivisano obrazložila uz zaključak: *to je dobro za Festival, dobro je za Perast!* Prije tačno dvije godine, 30. 4. 2014., na Veče sjećanja na Stanku i Milju od njih se oprostio veliki prijatelj Festivala, Janes Vlašić sa klapom *Vela Luka* i pjesmom *Čuвао те добри Бог*. Naš Miro Braić je bio inicijator, osnivač i dugogodišnji predsjednik U.O. Festivala i to je radio sa urođenim taktom i smirenošću. Uvijek je pomirljivo i strpljivo vodio taj naš festivalski brod uzburkanim morem novih ideja, smjelih i zahtjevnih aktivnosti kojima smo obogaćivali naše programe. Uvijek je težio rješenju a to je već veliki iskorak. Trebalo je spoznati način da se Perastu vrati sjaj, da se uspavani grad oživi. To je bila prije svega velika obaveza prema precima sa kojima Peraštani i Bokelji uopšte imaju poseban odnos i ogroman respekt. Svo troje su Festival – njihovo klapsko čedo, njegovali srcem i radosno dijelili sa nebrojnim zaljubljenicima u Perast i Boku. A mi ovo sjećanje na njih dijelimo sa Vama.

Jednom drugom Bokelu, koji je *Gospi od Škrpjela* zaviještao srce i životno djelo, poštovanje se ukazuje baš danas seminarom i koncertom. Upravo se vraćam sa sjećanja na don Branka Sbutegu, 10 godina nakon njegovog oproštaja sa ovozemaljskim svijetom. Njegovim imenom se naziva program *Don Brankovi dani muzike*, koji su, kao i naš Festival klapa, dio multikulturalnog programa *KotorArt*.

U bezbroju citata koji potvrđuju besmrtnost intelektualca kojega je iznjedrila Boka svim svojim iskonskim vrijednostima, nalazim baš misao o životu i vrednovanju naše zemaljske misije: *Ne mjeri se nečiji život brojem napisanih knjiga, brojem objavljenih diskova,*

osvojenih nagrada, a ponajmanje zarađenim parama, nego zapravo - koliko ostajete utisnuti u one koji ostaju poslije vas.

Festival klapa u Perastu se može pronaći u svakoj riječi ove istine koju je sinoć, na koncertu posvećenom don Branku, izrekao pijanista Ratimir Martinović. Tokom 15 godina: 297 klapa, 3.000 učesnika, 15.000 posjetilaca na trgu pred Crkvom Sv. Nikole, 1 stara, zaboravljena sveska sa 155 notnih zapisa i 1 naučna knjiga tim pjesmama posvećena, 4 Lirice, 50 novih klapskih, 300 bokeljskih, crnogorskih, narodnih i autorskih partitura na našem sajtu... Da, ovi festivalski brojevi su samo govor statistike jer postoji nešto vrijednije, trajnije i značajnije. Pjesnički rečeno: kudeljom vezana za vjekovne običaje, svilenim vezom prepleteno u bogatstvu raznovrsnosti, doneseno jedrima, zapisano nostalgijom mornara i konačno usidreno u Boki - pjesma, tradicija klapskog pjevanja utkana u kulturnu riznicu Crne Gore, da ostane za vjekove poslije nas.

Iza brojeva uvijek stoje ljudi i djela

U Boki su preteče te današnje *klapske* prvo one najstarije, jednoglasne - tradicionalne pjesme iz kola, svadbarske, počasnice, običajne i vjerske, a po onome što imamo zapisano, višeglasno harmonizirano pjevanje u dva, tri i četiri glasa je sasvim ustaljeni način pjevanja tokom 19.v. Pjesme koje objavljuje Dionisio de Sarno - San Giorgio (Dionizije de Sarno San Đorđe) u svojoj knjizi *Uspomena iz Perasta* 1896. (15 narodnih pjesama) ili Ludvik Kuba 1907.g. u svojoj svesci *Pjesme dalmatske iz Boke* (155 notni zapis), u trenutku kada ih zapisuju već su, ko zna od kada, poznate u Boki pjevačima i pjevačicama iz Perasta, Dobrote, Mula, Kotora, Tivta... Obojica slavnih zapisivača označavaju ih kao *narodne* - nijesu im bili poznati autori ni stihova ni melodije. Mi smo im jednako zahvalni na ostavljenom muzičkom blagu i upisujemo te nepoznate *narodne autore* uz našeg Tripa Tomasa, Begua, Gregovića, Minju Vučetića... uz one prve kotorske klapе, *Deštregove* sa kraja XIX vijeka, predratne *Maće i Vampire*, pa do *Bokelja iz Novoga, Karampane, Bokeljskih mornara, Bisernica i Incanta* iz Kotora, *Bellezza i Jadrana* iz Tivta, *Castel Nuova* iz Herceg Novoga ili *Alata i Assa voce* iz Podgorice koji danas promovišu klapsku muziku širom Crne Gore i van njenih granica.

Predugačak bi bio cjeloviti spisak svih kojima ostajemo zahvalni što su svojim radom, pohvalom, kritikom i sugestijom, djelom ili izvedenom pjesmom izgrađivali današnji Festival klapa u Perastu. Pomenućemo ipak manji broj naših prijatelja iz klapskog svijeta: dr Nikola Buble je još prošle godine po drugi put zasijedao *Stručnim žirijem Festivala* i prerano, par mjeseci nakon toga iznenada preminuo. Janes Vlašić i njegove klapе sa Korčule su sa nama u Perastu od našeg drugog Festivala 2003. godine. Čuvenom pjesniku Jakši Fiamengu, dugogodišnjem *Predsjedniku žirija za najbolji tekst Nove klapske pjesme* ovog marta smo se zahvalili koncertima crnogorskih klapа u Kotoru i Tivtu pjevajući njegove pjesme. Tu su i neki najčuveniji autori i uspješni obrađivači pjesama poput Krešimira Magdića, Jure Šaban Stanića, Maria Katavića, Vinka Didovića, Ane Kodrić-Ivelić, Vicka Dragojevića, Nade Popović iz Kotora, don Dragana Filipovića... Od

korčulanski *Kumpanji* i *Vela Luka*, iz srca Dalmacije *Kambi*, *Šufit*, *Sebeniko*, *Žrnovnica*, *Bunari* iz Vodica, *Morbin* sa Brača, *Kurenat* sa Mljeta, *Bukaleta* iz Pazina, *Teranke* iz Pule, *Kranjski oktet* iz Slovenije, čuvene *Neverinke*, *Luka* iz Rijeke, *Ventula i Ardura* iz Splita, vjerne nam *Oršulice* iz Vodica, *Drača* iz Mostara, *Trebižat i Signum* iz Čapljine, *Constantine* iz Niša, *Libero* iz Leskovca, *Panon* iz Novog Sada, vanredne pjevačice ethno muzike *Korone* iz Sarajeva. Zahvalni smo prof. Jasminku Šetki, Umjetničkom direktoru festivala i brojnim priateljima iz stotine klapa koje smo čuli u Perastu.

Iza brojeva uvijek stoje ljudi, njihove iskre nadahnuća, posvećenost i pregalaštvo da se od zamisli stvori djelo, uz bezbroj prepreka, premišljanja i raznolikih teškoća. No, na kraju puta ipak osmjeh ozarenosti, zadovoljsvo novog ostvarenja koje će biti predstavljeno publici stihom, notama i pjesmom. A iza tih naših versa i partitura, otpjevanih u serenadama, počasnicama ili veselim škercima, imena i prezimena su autora u beskrajnom nizu, neka koja pomijemo slavna i vrlo zaslужna. Zapisujemo ih, kao i njihove pjesme, da se sačuvaju od zaborava, da se utisnu u sve nas, zahvalne ljubitelje današnje klapske muzike.

Festivalska izdanja

Izdavaštvo Festivala klapa u Perastu

Na naučnom skupu 2012.g. inicirana je ideja o knjizi *Ludvik Kuba: Pjesme dalmatske iz Boke, 1907.g.* koja je promovisana na prošlom XIV Festivalu, 25. juna 2015.g. Knjiga koju potpisuju autori - etnomuzikolozi dr Jakša Primorac iz Zagreba i dr Zlata Marjanović iz Kraljeva, od stručne je javnosti ocijenjena vanrednim doprinosom etnomuzikologiji Crne Gore. Pored naučne vrijednosti knjige, poseban značaj je otkriće Kubinih 155 notnih zapisa iz Boke za koje se u Crnoj Gori uopšte nije znalo! Original sveske se čuva u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu od 1964. g., a Festival-Perast je prva institucija kojoj je 2012. g. dozvoljeno kritičko objavljivanje ovih notnih zapisa.

LIRICA - Dio Kubinih starih zapisa smo 2013. g. ponudili na obradu poznatim klapskim autorima iz regionala i Crne Gore. U festivalskom izdanju *LIRICA br. 1.* objavljujemo 38 savremenih obrada notnih zapisa iz 1907. čime je udahnut novi muzički život tim već zaboravljenim bokeljskim pjesmama. Njih dvadesetak su te godine izvedene na nezaboravnom koncertu *Renesansa bokeljske pjesme*.

LIRICA br. 2 iz 2014. g. sadrži 34 *Nove klapske pjesme* koje su premijerno izvedene na festivalima od 2009-2014. po našem redovnom konkursu na temu *Boka kotorska - more i pomorstvo*. Danas imamo zbirku od već 50 novih pjesama iz istoimene kategorije. Među njima je i pjesma *Slava Perasta* za koju je stihove napisao Božo Vodopija, muziku i obradu Vicko Dragojević iz klape *Kaše* iz Dubrovnika koji su sa njom osvojili sve nagrade XIV Festivala 2015. g. Skupštinskom odlukom Festivala ova pjesma je proglašena *Festivalskom himnom*.

LIRICA br. 3 iz 2015. je posvećena bokeljskim autorima XX v. To je antologiski izbor 39 pjesama Tripa Tomasa, Nikole Gregovića, Iva Begua, Dragana Rakića, Nikole Čučića, Miodraga Vučetića i Božidara Ivaniševića. Većina ovih pjesama je uvrštena u repertoar ne samo domaćih klapa već je posebna draž i zadovoljstvo da ih slušamo u različitim obradama i izvedbama klapa koje nam dolaze izvan Crne Gore.

JUBILARNI CD FESTIVALA. Najbolje izvedbe sa prethodnih festivala ove godine objavljujemo na dvostrukom CD-u sa 36 pjesama. U antologiskom izboru prof. Jasminke Šetke, umjetničkog direktora i Milana Kovačevića, izvršnog direktora Festivala, nalazi se prava reprezentacija pjesama i klapa kao muzički prikaz samog Festivala i njegovih dostignuća u čuvanju kulturne baštine. Tu su upravo te četiri kategorije na kojima se Festival temelji: *Bokeljske pjesme, obrade Kubinih zapisa, Nove klapske pjesme* i posebnost - izbor najboljih pjesama iz Crne Gore i regionala izvedenih na revijalnim koncertima *Zavičajne harmonije - Perast 2014-2015.*

Dionizije De Sarno San-Đorđo u LIRICI br. 4

Dosljedno našoj festivalskoj misiji njegovanja muzičke tradicije klapskog pjevanja, istražujemo najstarije notne zapise na kojima se vremenom razvijalo višeglasno pjevanje kakvo danas poznajemo.

Na Dionizija De Sarna-San Đorđa, kod nas poznatijeg kao kompozitora prve crnogorske opere *Balkanska carica*, po drami - stihovanoj tragediji knjaza Nikole I Petrovića Njegoša, upućuju nas mnogi zapisi i djela ovog Italijana iz plemićke porodice ali prije svega knjižica *USPOMENA IZ PERASTA* u kojoj De Sarno 1896. objavljuje 15 narodnih pjesama koje je priredio za *pjevanje i klavir*.

U *LIRICI br. 4* će čitaoci naći zaista obilje podataka o De Sarnu u radovima dr Miloša Miloševića i etnomuzikologa dr Zlate Marjanović, naše dugogodišnje saradnice koja naučno analizira upravo *Uspomene iz Perasta*. Pokušali smo dakle da zadovoljimo interes današnjih pjevača i pjevačica ali i čitalaca koji su samo ljubitelji klapskog pjevanja, uz to i znatiželjni da saznaju djeliće muzičke istorije Perasta i Boke, dok bi muzički eksperti u ozbiljnoj naučnoj analizi dr Z. Marjanović mogli naći podstreka da dalje istražuju korjene naše muzičke tradicije i na njoj stvaraju nova djela.

Stoga ovdje samo naglasak na onome što nas je već i kao nagovještaj velike muzičke, istorijske i kulturološke vrijednosti privuklo detaljnijem radu i ovoj objavi.

Prije svega sama Dionizijeva posveta, koja je sasvim u skladu sa našim festivalskim čuvanjem baštine:

**VRLIM PERAŠTANIMA
DA BI SE OVJEKOVJEČILE NARODNE NJIHOVE
PRAGJEDOVSKЕ PJEСME
SKUPLJENE I MUZIČKIM ORIGINALNIM NOTAMA
PREDANE
U ZNAK BRACKE LJUBAVI KOJA GA S NJIMA VEŽE
DIONISIJE DE SARNO-SAN GIORGIO
ODAJE I POSVEĆUJE**

Baš kao što su De Sarno i mnogi zapisivači narodnih kazivanja i pjesama, osjećali dug prema stvorenim vrijednostima i odgovornost da ih predaju novim naraštajima, tako se i mi u Festivalu klapa u Perastu u ovim jubilejskim danima, pridružujemo takvoj misiji našim skromnim doprinosom.

**Milan Kovačević
Urednik**

MILOŠ MILOŠEVIĆ: DIONIZIJE DE SARNO SAN ĐORĐO

Redovi o De Sarnu i njegovoј peraško muzičkoj uspomeni svakako ne bi bili kompletni da se nisu oslanjali na postojeća znalačka i podrobna istraživanja dr Miloša Miloševića. U njima nam ovaj veliki Bokelj pruža životopis Dionizijev, od njegovog ranog detinjstva pa do njegove smrti. Sakupivši značajne dokumente iz svih mesta u kojima je živeo i radio, dr Milošević nam pruža iscrpne podatke kojima je moguće sasvim lako i slikovito tumačiti kakav je De Sarno čovek bio (Zlata Marjanović, za Liricu br. 4, priredila je izvode i podnaslove u radu dr M. Miloševića iz 1982.).

Miloš Milošević: Dionizije de Sarno San Đorđo

(Sa naročitim osvrtom na muzičko djelovanje u Kotoru, 1866-1892. godine)¹

U nizu muzičara koji su na razne načine djelovali i ostavljali važnijeg traga u Kotoru XIX v., Dionizije de Sarno San Đorđo (Dionisie de Sarno San Giorgio) je, svakako, jedna od najozbiljnijih ličnosti. On je, tokom svog kotorskog rada krajem prošloga vijeka, kao dirigent i pedagog veoma kvalitetno obnovio stari duvački orkestar iz 1842. god., koji je kritične 1848. god. ušao u dugotrajnu krizu. Odgojio je veći broj muzičara, od kojih su kasnije, oni talentiranjiji, svoja znamja prenosili dalje (...)

Pored toga, De Sarno je Kotoru bio dragocjen, jer je preko njega muzički arhiv gradskog duvačkog orkestra naglo obogaćen brojnim novim djelima i dobriim instrumentacijama. Riječ je, naročito, o onim rukopisnim djelima za duvače (...), koji su, najčešće, posebno bili pisani za nivo tada mladog kotorskog orkestra i rado izvođani u novoj kompozitorovoј sredini. Sve je to uticalo da ta djela budu dobro primljena, rado izvađana i omiljena i da tako privlače muzici i najšire slojeve građana. Autorove su preokupacije očigledno išle za tim da, pored popularnih motiva italijanskih opera, slobodno koristi i lokalne napjeve i folklorne motive, najprije iz Boke, pa zatim i iz drugih

¹ Ovi redovi predstavalju odabране delove temeljnog naučnog istraživanja života i dela Dionizija de Sarno San Đorđa akademika dr Miloša Miloševića, publikovanih u: Milošević, Miloš. 1982. Dionizije de Sarno San Đorđo (Sa naročitim osvrtom na muzičko djelovanje u Kotoru, 1886-1892. godine). *Muzičke teme i portreti*. Titograd: Crnogorska akademija umjetnosti, 83-131.

krajeva Crne Gore i Srbije, dakle ambijenata gdje se nalazio. Dovoljno je da napomenemo neke teme kao: Fantazija na temu Kola svetoga Tripuna, Rapsodija na slavenske melodije, Peraške pjesme, opere Balkanska carica, Gorde i Dana, Crnogorska himna, Brankovo kolo, Solunsko kolo, brojne prigodne kompozicije posvećene istaknutijim savremenicima i sl.

Iznoseći tu De Sarnovu želju, treba reći da su, ipak, prirodno kod De Sarna ostali dominantni melodika njegovog rodnog tla i uzori krupnih operskih ostvarenja italijanskog XIX vijeka. Ali, pored te dirigentske i pedagoške aktivnosti u Kotoru, de Sarno je imao i širih stvaralačkih i muzičkih ambicija. On se bavio i okušao na kompozicijama većeg formata, kao što su opere sa domaćim sadržajima (»Balkanska Carica«, »Gorde«, »Dana«), na istoriji muzike (»Istoriska potraživanja o pevanju i muzici kod Srba«, »Rječnik — istorija muzike«, rukopis na italijanskom i srpskohrvatskom jeziku, »Rječnik muzičara«, na italijanskom) i na pedagoškim i popularnim djelima (»Osnovi muzike«, »Melcelov metronom« i »Metoda za violinu«).

U Italiji: poreklo, detinjstvo, mladost

(...) Već i po samom prezimenu, jasna je vezsa gradom Sarno, u provinciji Salerno. Oznaka »de«, uz prezime, ostala je, prema navodima Narodnog muzeja u Napulju, kao ostatak latinskih diploma, jer se u knjigama nalazi i samo »Sarno«.

Dodatak prezimenu »San Đordđ« došao je preko porodice Prnjano, prilikom sticanja prava na feud zamka sv. Đorđa (južno od grada Sarno) kao i prava na titulu barona. Prvi pomeni porodice dopiru još iz vremena Sveva i sreću se među feudalcima kraljice Ivane II (1368-1435). Porodica je imala, i po muškoj i po ženskoj lozi, pravo na naslov napuljskih, odnosno rimskih prinčeva, kao i na druge plemićke titule.

U porodici se javlja niz uglednih ličnosti, ali nema pomena o muzičarima. Otac našeg Dionizija, Hijacint (Giacinto), inače pravnik i prefekt napuljske provincije (1860-61), pomagao je Garibaldijev pokret, pa je zato na jednoj večeri bio otrovan (10. II 1862). Ostavio je za sobom četvoro djece.

Dionizije se rodio u Napulju 16. II 1856. god. Majka Marija Gaetana povukla se u samostan, a o djeci se brinuo tutor. Garibaldi i Viktor Emanuel II su se, po dolasku na vlast, trudili da se oduže porodici bez hranitelja davanjem vojnog čina maloljetnom djetetu i stipendijama. Ali je majka otklonila stipendije. Sve te činjenice, a naročito nedovoljna briga tutora za imovinu, pripremali su De Sarnu mučnu mladost. Tim prije što mu je otac ubijen kad je Dionizije imao četiri godine, pa je tuđa uprava suviše dugo trajala.

Svakako je važno da je Dionizije ipak završio svoje muzičke studije. Ali zato, kod obračuna sa već odraslim štićenikom, tutor je izjavio da imovine više nema. Iako kvalifikovan u svojoj profesiji, De Sarno se našao u vrlo teškoj situaciji. Italija u to doba prolazi kroz ratove i teške krize na putu svog nacionalnog ujedinjenja, što se, prirodno, odražavalo i na ekonomskom stanju u zemlji.

Prema jednom izvoru,² De Sarno je prvo namještenje 1882. god. dobio u Trstu. Tamo se bavio novinarstvom (urednik lista »Piccolo«), a u muzičkoj školi maestra Zorzelija vodio je klasu gudača. Ali to, iz nepoznatih razloga, nije dugo trajalo. Nije isključeno da je De Sarno bio zazoran austrijskim vlastima, jer se (po navodima njegove najstarije kćerke) već onda često nalazio u društvu Srba i Slovenaca. (...) Tada počinje jedan period nezaposlenosti, kad je morao da se laća i fizičkih poslova i radi sa manuelnim radnicima.

U to vrijeme se raspisao konkurs za dirigenta u jednom novosagrađenom hotelu u Njujorku. Od 11 evropskih konkurenata izabran je De Sarno. Ali baš onda kad se pripremao za odlazak na tu dužnost, koja bi mu vjerovatno uputila život u sasvim drugom pravcu, prima telegram da je hotel nesrećnim slučajem izgorio.

Neposredno poslije toga De Sarno upoznaje dr Rada Kvekića, advokata iz Kotora i poslanika bečkog parlamenta, inače vrlo aktivnog na polju muzičkog rada u Kotoru, naročito u svojstvu člana, a kasnije doživotnog počasnog predsjednika Srpskog pjevačkog društva »Jedinstvo«. Dr Kvekić uspijeva da angažuje De Sarna za dirigenta duvačkog orkestra kotorske opštine.

U Italiji: studije

(...) De Sarno (je) veoma mlad otpočeo muzičke studije i to klavir sa Negrijem (Benedetto Negri, 1784-1854), a violinu sa Porom (Porro). Kasnije se priključio onoj grupi biranih Napolitanaca koju je vodio najprije Salvatore Papalardo³, a zatim Nikola d'Arijenco⁴, tada profesor Kr. Kolegija sv. Petra iz Majele⁵. Sve nam ovo jasno pokazuje da je De Sarno kod dobrih pedagoga otpočeo muzičke studije u Napulju, a kasnije prešao na konzervatorij u Firencu, koji je tada bio pod upravom Kazamorata⁶. Tu je još, sa već pomenutim direktorom i Mabelinijem⁷, »usavršio instrumentaciju« i završio svoje muzičke studije.

² »Ars et Labor«, anno 63, Musica e Musicisti, Rivista mensile illustrata. Maggio 1908. Direttore Giulio Riccordi, str. 399.

³ S. Papalardo (Salvatore Pappalardo) 1817-1884. god. Studirao u mjestu rođenja (Katanija), ali 1854. god. prelazi u Napulj, gdje najprije postaje kompozitor »da camera« konta od Sirakuze, a zatim profesor kontrapunkta. Komponuje niz opera, kamernu i crkvenu muziku. (Carlo Schmidl, Dizionario universale dei musicisti, II sv., Sonzogno 1938, str. 229).

⁴ N. D'Arijenco (Nicola D'Arienzo, 1842-1915), profesor kompozicije i istorije na Konzervatoriju u Napulju. Osim brojnih scenskih, kamernih i crkvenih djela, napisao je i niz studija iz teorije i istorije muzike. Među njegovim učenicima nalazi se i Leoncavallo. (Schmidl, n. dj., I sv. str. 409).

⁵ »Ars et Labor« ..., n. di. str. 399.

⁶ L. F. Kazamorata (Luigi Fernando Casamorata, 1807-1881), teoretičar, istoričar i kompozitor, osnovao je i bio direktor drugog konzervatorijuma u Firenci (1860-1881), pod nazivom Muzičkog instituta. Schmidl, n. dj. 1, str. 304.

⁷ T. Mabelini (Teodulo Mabellini, 1817-1857), proslavljeni dirigent firentinske filharmonije, organizator

festivala i istaknuti kompozitor. Schmidl, n. dj. II, 1.

U Kotoru: „Građanska muzika“ i pedagoški rad

U momentu dolaska De Sarna situacija je u Kotoru, što se tiče duvačkih orkestara, koji nas ovdje prvenstveno interesuju, bila slijedeća. Tada je još uvijek postojala samo jedna »Građanska muzika«, koju je poslije Fiorelijeve smrti (1875) preuzeo kao dirigent Ivan Jedlička – mlađi (1875-83) pa Antun Petrarka (1883-84), Ivan Burati (1884-85) i najzad Ivan Jedlička – stariji (1885-86). Svi ovi muzičari, kratkotrajno na poslu, mahom mlađi i bez dovoljno kvalifikacija, ili u dubokoj starosti, kao Ivan Jedlička – stariji, nisu doprinijeli da se kotorski duvački orkestar dalje razvija.

De Sarno je po dolasku na novu dužnost našao postojeće duvačko tijelo na niskom nivou. Trebalje je osvježavanja iz temelja. Zato je odmah otpočeo sa sistematskim školskim radom, da tako stvari nov podmladak. Primio je 40 mlađih učenika od 8 do 14 godina i podijelio ih u dvije radne grupe. To su bila djeca iz svih slojeva: zanatlijska, radnička i činovnička. Prvu polovinu godine De Sarno je radio isključivo teoriju i solfeđo. Prije prelaska na instrumenat tražio je strogi kvalifikacioni ispit, na kome je bilo odbijeno 12 kandidata. Ispit se održao pred De Sarnom kao ispitivačem i komisijom starijih muzičara i predstavnika opštine. Mogli su prisustvovati i roditelji kandidata. Preostali su kandidati drugu polovinu godine prelazili na rad sa instrumentima i na kraju jednogodišnjeg rada mogli da se uklope u tako regenerirano tijelo kotorske Građanske muzike.

Inače tokom cjelokupnog svog sedmogodišnjeg bavljenja u Kotoru, De Sarno je stalno pedagoški djelovao i imao veliki broj učenika. Među njegovim sačuvanim teoretskim rukopisima, o kojima će biti kasnije više riječi, nalazimo jednu važnu bilješku sa neposrednim podacima iz pera samog De Sarna. Govoreći o naklonosti za muziku našeg naroda, on kaže: »Za vreme sedmogodišnjeg mog bavljenja u Kotoru, kao direktor orkestra i Građanske bande... rezultat je što sam dobio oko 112 učenika, među kojima ima ih priličan broj odličnih«.⁸

(...) Cjelokupan taj znalački i energičan rad doveo je prirodno do uspjeha. Nivo duvačkog orkestra se naglo podigao i tokom sedam godina de Sarnovog boravka u Kotoru, »Građanska muzika« je postajala sve zrelijie i ozbiljnije muzičko tijelo. A nastupalo se veoma često. Svake nedjelje na otvorenom prostoru, većinom u bašti kafane »Dojmi« i na svim brojnim državnim praznicima, blagdanima i izletima. (...) U središtu pažnje su bili odlomci iz opera, posebno Verdijeve »Traviate«, a zatim potpuri »Zeleni đavo« (Il diavolo verde), valcer »Kraljičina lepeza« (Il ventaglio della regina), mazurka »Marija« i drugo.

Kako je sačuvana fotografija »Građanske muzike«, koju je 1888. obnovio De Sarno, od interesa je da sačuvamo i imena tadašnjih kotorskih muzičara, zahvaljujući sjećanju Romea Fioreli i Bogomila Jovovića. U I redu (ozgo, s lijeva na desno) stoje: Karlo Veber (činele), Petar Lakonić (tuba), Josip Bagatela (horna, rog), Stevo Marović (trombon),

⁸ Rukopisi De Sarna IV »Istoriska potraživanja o pevanju i muzici kod Srba, str. 3, nap. 1. Istorijski arhiv

Kotor, Opština Kotor (IAK, OK XCIV, 270).

Ferdinand Ronkolin (bubanj), Antun Bracanović (đenis, horna — ines), Oskar Jedlička (helikon), Tripo Dematei (voda muzike). U II redu: Italiko Delkole (Italico del Colle — bombardina, bariton), Ferdinand Homen (doboš), Viktor Pintuči (Pintucci — đenis, horna in es), Enriko Veber (klarinet), Dionizije de Sarno (dirigent, »učitelj muzike«), Antun Bagatela (klarinet), Josip Talon (bombardina), Ivan Đovaneti (Giovanetti — klarinet), Fazolari (Fasolari — klarinet). U III redu (sjede): Silvio Delkole (Del' Colle — truba), Eugen Delkole (horna), Romeo Fioreli (Fiorelli — truba), Josip Pasauer (Passauer — flauta), Ivan Anterić (bas trombon), Duje Arbanasović (truba), Umberto Đovaneti (klarinet), i Josip (ili Antun) Vinkler (truba). U IV redu (leže): Jovo Marković (truba), Bogomil Jovović (truba), Rudolf Pasauer (Passauer — klarinet) i Roko Kromić (truba).

SNIMAK GRADSKE MUZIKE U KOTORU SA DIRIGENTOM DE SARNOM 16.10.1898. GODINE

Međutim, sastav kotorskog duvačkog orkestra možemo provjeriti i dopuniti preciznim arhivskim dokumentom. Zahvaljujući pripremama orkestra za instalaciju kotorskog biskupa, krajem 1888. god., blagajnik orkestra David Mandel pružio nam je nekoliko dragocjenih podataka i dao popis 25 učesnika »Građanske glazbe«, s kraja 1888. godine. Pitanje zašto ih ima više na sačuvanoj fotografiji (28 članova i dirigent), Mandel razrješava podatkom da su u Kotoru, pored 25 stalnih članova, još postojala petorica, muzičara, koji su nastupali samo o svečanim prilikama. To su bili klarinetisti Rudolf Pasauer i Boroe, zatim basista Petar Laković i braća Bogomil i Ardoje Jovović, prvi trubač a

drugi flautista. Ali, kada uzmemo u obzir i još neke dokumente, u kojima se spominju muzičari, doći ćemo u periodu De Sarnovom do impozantnog broja od 41 osobe, koji su poznavali neki duvački instrument i mogli nastupiti kao izvođači. Ne ulazeći u pitanje zašto se neka od tih lica javljaju na jednom mjestu, a na drugom ne, navećemo samo ona nova imena, koja se ne nalaze na fotografiji. To su: Antun Petrarka (Petrarca), Leonid Simonuti (Simonutti) i Franjo Dešković⁹, a po jednom drugom dokumentu, sa nepotpunim imenima, još: Rosi (Rossi), Gridilo (Grigillo), Bagatela III (Bagatella), Cirković, Šnurer (Schnurer), Gagrica (Gagriza), Cijana (Ziana) i Prelesnik.¹⁰

U Kotoru: besplatna muzička škola

(...) Nas zanima, naravno, muzička tematika u novoj organizaciji. Formulacije su veoma ambiciozne i široke, pa se tu otkriva De Sarnova ruka. Tako je cilj Društva studij muzike, u svim manifestacijama, »bilo kao umjetnosti, bilo kao nauke«¹¹ kao i stvaranje jednog duvačkog tijela i gudačkog orkestra.¹² U tom cilju se otvara »besplatna muzička škola za duvače i za orkestarske svirače«. Priloženi Pravilnik te Škole od 20 članova, od posebnog je interesa i pokazuje veoma zrelu i ozbiljnu šemu o organizaciji muzičkog rada.

Uslovi za prijem u Školu su: najmanje 10 godina za duvače, a 8 za gudače, zdrava fizička konstitucija, pismenost, dobro vladanje, disciplinovano pridržavanje Pravilnika i obaveza neprekidnog učestvovanja u muzičkom radu, tokom, najmanje, tri školske godine (čl. 4). Nastava se obavlja najmanje tri puta sedmično, i to sa dvomjesečnim teoretskim tečajem i praktičnim radom na instrumentu u trajanju od oko 4 mjeseca. Teoretska nastava je razredna, a praktična, prema instrumentima, po sekcijama (čl. 7). Ako, poslije ovog teoretskog i praktičnog rada, nastavnik proglaši učenika nesposobnim, ovaj će biti isključen (čl. 13). Na izbor instrumenta utiče sklonost i želja samog djeteta i mišljenje nastavnika, ali i potrebe Društva. Sinovi članova Društva, koji nisu u sastavu jednog ili drugog orkestra, mogu po volji birati instrumente (čl. 8). Prema napredovanju učenika, nastavnik će odlučiti kada da ga uklopi u neko od dva muzička tijela. Tokom prve godine sviranja, dak nema pravo na bilo kakvu novčanu naknadu, a tek se poslije protekle jedne godine može, prema pokazanom vladanju i mišljenju dirigenta, — postati muzičar III klase (čl. 11). Za muzičara II klase neophodne su dvije godine sviranja sa stečenim pohvalama, uz stalno pohađanje škole (čl. 12). Muzičara I klase ne može biti više od 7, a onih II klase ne više od 10. Krajem godine održaće se završni ispit učenika pred upravom Društva, predstavnikom opštine i inspektorima. Ispitu mogu prisustvovati i svi članovi Društva. Zaslužni učenici će dobiti nagrade, posebna pismena priznanja i pohvale (čl. 14).

⁹ IAK, OK LXXXVII, 159a/21.

¹⁰ IAK, OK XCIV, 270. IAK, OK LXXXVIII, 169/2.

¹¹ »... sia come arte che come scienza...« čl. 3.

¹² »® Banda ed Orchestra Cittadina, čl. 3.

Dirigent (»Maestro«), koga plaća Opština, imao je fiksne dužnosti. Najvažnije su da besplatno podučava učenike Društva i održava probe sa duvačkim i gudačkim orkestrom, tako da ovi mogu nastupati. Isto tako je obavezan da daje časove pjevanja i klavira djeci redovnih članova, samo su to bili plaćeni časovi. Ti đaci će za razrednu nastavu plaćati po 2 fiorina mjesečno, a za individualnu u stanu, po 5 fiorina mjesečno.

(...) Na kraju spomenimo da je Društvo bilo posebno proklamovalo načelo punog poštovanja vjerskih i političkih uvjerenja svojih članova i obavezu da nikako neće djelovati protiv njih (čl. 2). Tako se, osim državnih blagdana, posjeta istaknutih ličnosti i počasti predsjedniku Opštine,¹³ besplatno nastupalo i na vjerskim praznicima obje crkve.¹⁴

(...) Tokom 1888. god. De Sarno je uveo još jednu značajnu novinu. On, naime, nije samo slao Opštini formalno obavještenje da će orkestar održati koncert, nego je prilagao i čitav program javnog nastupa. Zahvaljujući tome, imamo mogućnosti da se osvrnemo i na sadržajnu stranu njegovog muzičkog djelovanja.

Javni koncerti su redovito u programu imali po šest tačaka. Počinjalo se i završavalo nekim maršem, koji poneki put i nema neko posebno ime, a ponekad se navodi i autor i naziv. Tako se više puta navodi De Sarnov »Stefanović marš«,¹⁵ ili opet njegov marš posvećen Građanskoj glazbi (»Banda cittadina«) sa narodnim motivima,¹⁶ ili »Marš Kronprinz Rudolf«. Druga i četvrta tačka programa su umjetnički najozbiljniji dio koncerta, obično transkripcije uvertira, ili fragmenata iz neke opere ili operete poznatih kompozitora, kao Rosinija (Rossini), Ofenbaha (Offenbach), Štrausa (Strauss), Zajca, Adama, Belinija (Bellini), Donicetija (Donizetti) i dr. Treća i peta tačka koncerta su opet neki vedri plesni motivi, naročito valcer, polka ili mazurka raznih autora, kao Mileker (MŠbskeg), Cikler (Zicler), Planket (Planquette), Riči (Ricci), De llinger (Dellinger), De Sarno, Jedlička i dr.

Sarno i Bokelji

Građanstvo, a naročito sami muzičari, bili su potpuno svjesni značaja De Sarnova rada i on je bio veoma omiljen. Dokaz za te simpatije su poštovanje i počasti kojima su ga obasuli kada se, poslije četrdesetak godina, opet povratio u Boku. Tom prilikom je 9. VI 1935. priređen koncert, posvećen isključivo djelima De Sarna. Lokalni list »Glas Boke« ovako komentira koncert: »Koncerat pod upravom gospodina Svetozara Miloševića uspio je vanredno. Pred velikim brojem pažljivih slušalaca Građanska je muzika odlično izvela program sastavljen mahom iz onih djela za koja je g. De Sarno crpio motive iz crnogorskoprимorskog muzičkog folklora. Sijedi, otmeni g. De Sarno, koji je prisustvovao okružen članovima uprave Građanske muzike i svojim bivšim učenicima, bio je predmet osobite pažnje.«

¹³ O imendanu i rođendanu.

¹⁴ Katolički: Tijelovo, Veliki Petak, pravoslavno: Bogojavljenje. Besplat

¹⁵ »IAK, OK XCIV, 347. « IAK, OK XC11, 527 i XCIV, 249.

¹⁶ OK XCIV, 175 I 249.

Godinu dana kasnije, 1936. godine, slavila se pedesetogodišnjica De Sarnova muzičkog rada, pa je kotorski duvački orkestar opet učestvovao na proslavi i banketu u Perastu, a u Kotoru je 18. oktobra održan posebni koncert. Na njemu se spominje i marš »Pedesetogodišnjica«, koji je sam svečar tom prilikom prigodno komponovao.¹⁷

Razlog De Sarnove omiljenosti bila je, pored strogosti i upornosti u radu, njegova izrazito vedra, optimistička i gostoljubiva priroda. Njegovi poznanici potvrđuju da je u društvu bio pun humora i anegdota, ali i veliki ljubitelj napolitanskih specijaliteta. Poznate južnotalijanske »paštešute« i makaronada, nije se mogao odreći ni kada su to u starosti ljekari zahtijevali. Volio je poeziju, pa su i sačuvani neki njegovi stihovi na italijanskom o starosti,¹⁸ o svojoj ženi¹⁹ i doživljaju vjere.²⁰ U kući u Perastu imao je harmonijum i violinu, a o podne bi običavao svirati Gunoovu »Ave Maria«. Inače naš jezik je poznavao dobro, ali je akcenatski zanosio na italijanski.

Sarnov ljubavni roman

Odmah prve godine po dolasku u Kotor, na početku muzičkog djelovanja, počeo je i De Sarnov lični ljubavni roman koji će ga još uže i trajnije vezati sa Bokom, a naročito sa Perastom. Dolazak novog dirigenta u Kotor izazvao je i naročiti interes dama koje su se šetale za vrijeme uobičajene »Platzmusik«. Tada se prvi put video sa svojom kasnijom ženom Idom Krilović iz Perasta.²¹ Sticaj okolnosti je htio da je Krilovićima trebalo štimati klavir, na kome je baš Ida svirala. Pozvan je De Sarno, koji je pristao da obavi taj posao, vjerovatno, jedino zbog Ide. Zaista poslije tog drugog susreta bilo je sve među njima dogovorenno, ali se opro nevjestin otac. On je bio nepovjerljiv prema muzičaru »iz bijelog svijeta«, iako je ovaj na manšetama i posuđu imao plemićki grb. Ali s jedne strane podaci koje je dobio iz Napulja, a s druge upornost Idina privolili su ga da pristane na brak, koji je sklopljen 20. X 1886.

¹⁷ Una gita di piacere — polka, Stare uspomene iz Dubrovnika — kadrila, Engel — lied, pjesma, Sarno — marš, Le bellezze dell' amore — mazurka, Orfeo — kadrila, Virginia kadrila, Rulat.⁸³ »Glas Boke« od 24. X 1936.

¹⁸ Come la rosa perde il suo profumo Col trascorrer de l'ore, così tutti Vediamo a poco a poco andare in fumo Le belle illusioni, i dolci frutti Dell' eta verde, e avvicinarsi il giorno De la partenza che non ha ritorno.

¹⁹ Così il Buon Dio volle che la mia Famiglia fosse di lingua e di Fede Non omogenea; ma pero non ria, Perche su tutti un angelo ci diede Cui demmo il nome della nonna: Ida, E nella quale ogni virtù si annida.

²⁰ Vivere senza Fede a cosa giova? Vivon così anche, cavalli e i cani. Sol ne la Fede l' ideal si trova, Sol ne la Fede si è dal mal lontani. Vivere onestamente per chi ha Fede £ la più ovvia cosa che si crede.

²¹ Kapetan Lojda Petar Krilović, otac Idin, u stvari je samo usvojenik porodice Krilović (jedne od 12 najuglednijih peraških »casada«.) On je, inače, po rođenju Kokoljić, potomak porodice baroknog slikara Tripa Kokolje.

Brak je 1936. doživio pedesetogodišnjicu,²² koja je isto muzički obilježena. Tom prilikom učenik De Sarnov, tada dirigent Građanske muzike, Erminio Bagatela izveo je u Perastu koncert pred kućom bivšeg dirigenta, a uprava mu je osim cvijeća poklonila i sliku duvačkog orkestra iz 1888. godine.

U Beogradu i ponovo natrag, u Boku

Odlazak De Sarna iz Kotora za Beograd, bio je(...) u prvom redu povezan teškim finansijskim stanjem kotorske opštine, ali, vjerovatno, i tadašnjim političkim prilikama. (...) U maju 1893. polagao je u Beogradu nostrifikacioni ispit, a 30. V 1893. postavljen je za učitelja III klase u II beogradsku gimnaziju sa godišnjom platom od 1.500 dinara.²³ Samo, to je veoma kratko trajalo i de Sarno počinje da se živo bavi konzularnim radom.²⁴ Već od avgusta 1894. postavljen je za sekretara tumača Legacije Kraljevine Italije u Beogradu. U stvari on samostalno vodi čitav posao po odlasku konta Ranuci Senjia, a do dolaska duke Avarna. U svom plodnom diplomatskom radu u Beogradu, naročito na posredovanju između Srbije i Italije, De Sarno je dobijao visoka priznanja i odlikovanja (italijanska, španska, rumunska, papinska, srpska i crnogorska). Za svoje muzičko djelovanje posebno je bio odlikovan kad je objavio »Balkansku caricu« 1896. godine (Sv. Sava III stepena), peraške pjesme (Takovski krst V stepena) i Crnogorsku himnu (Danilov orden IV stepena). Zanimljivo je, osim toga, da je De Sarno predložio i sudjelovao u sklapanju konkordata između Sv. Stolice i Srbije, da se naročito zalagao za trgovačke odnose između Italije i Srbije, i da je 1895. bio direktor jedne italijanske škole u Beogradu (mahom djeca trgovaca, kamenorezaca, radnika i preduzimača). U vezi sa tim radom De Sarno je na italijanskom izdao monografiju »Italijani u Srbiji«, na osnovu čega je napisano djelo »Italijani u Srbiji od V vijeka do 1911. godine«. Ali do tih radova nismo mogli doći.

(...) Na povratak De Sarna u Boku (Perast), izgleda da je najviše uticala činjenica što nije uspio, i pored dugogodišnje konzularne službe, da dobije penziju od Italije, nego samo otpremninu. Tada je najprije počeo zidati vilu na Neimarju u Beogradu, a zatim se odlučio da imanje proda i od 1932. konačno pređe u Perast, gdje je umro od srčane bolesti. Toga dana, 16. X 1937., kotorski duvački orkestar učestvovao je na sahrani svog starog dirigenta.

²² De Sarno je u braku imao šestoro djece. Od njih su se dvije kćerke kraće vrijeme bavile umjetnošću. Sofija, udata Švarc, završila je Muzičku školu »Mokranjac«, odsjek pjevanja (sopran), a Nela, udata Vukadinović, baletsku školu. Studirala je kod Fromanove u Beogradu i Preobraženske u Parizu i sa uspjehom nastupala kraće vrijeme u beogradskom baletu.

²³ Isto, br. 7280.

²⁴ Ipak De Sarno nije u Beogradu napustio ni muzički rad sa privatnim đacima i sa horom (Nekrolog »Politike« br. 10558 od 16. X 1937.).

Publikacije i kompozicije (izbor)

1) (...) Najobimnije štampano De Sarnovo djelo je »drama u tri radnje« »Balkanska carica«,²⁵ objavljeno u Trstu, bez oznake godine izdanja, ali najvjerovatnije krajem 1891. godine. Prema terminologiji upotrebljenoj na naslovnoj stranici, izgledalo bi da se radi o preradi jedne već kompletno napisane opere, ili kako to u originalu poslije naslova stoji: »Izdanje udešeno za pjevanje i glasovir«. Tačno je da je razne stavove iz te opere, De Sarno i na druge načine prerađivao i izvodio, kao npr. sa duvačkim orkestrom.²⁶

Međutim, sigurno je da se u punom operskom ruhu »Balkanska carica« nije nikada izvodila, iako ima vijesti da je opera nuđena Beču i Beogradu, ali do izvođenja nije došlo.²⁷ Svakako, kompletna partitura za soliste, horove i orkestar i pravi operski libreto nije nigdje sačuvan.

2) (...) »Gorde«, druga opera De Sarnova, izgubljena je u rukopisu. Sačuvano je samo nekoliko tema, kojima je autor dao naslov »Sjećanja iz opere Gorde«,²⁸ ali na italijanskom jeziku, i na rukopisu napisao jednu bilješku o nestanku. Prema njoj mi saznajemo da je opera napisana 1892. dakle baš posljednje godine kotorskog perioda. Po preseljenju u Beograd nalazila se u biblioteci autorovoj (Krunska 15), odakle je u I svjetskom ratu odnesena zajedno sa drugim opljačkanim stvarima. Ipak, na osnovu malobrojnih sačuvanih bilježaka, de Sarno je 1. oktobra 1921. mogao dovršiti ta »Sjećanja«.²⁹

²⁵ »Balkanska Carica«, drama u tri radnje Nikole I knjaza Crnogorskog itd. Uglazbio Dionizije de Sarno san Dordžo. Izdanje udešeno za pjevanje i glasovir. Edition Carlo Schmidl et Comp. Trieste. Nacrtao Ivan Rendić. — Taj Rendićev crtež, kao podloga prve naslovne stranice, predstavlja pejzaž šumske padine kod jezera, sa crkvenim zvonikom u dnu. U središtu crteža je Crnogorka u nošnji u poletu, a na travi je džeferdar, kubura, gusle i frula. Na drugoj naslovnoj strani (bez crteža), pored ponovljenog naslovnog teksta, navode se, uz Trst, još i Bologna, Agram (Zagreb) i Petersburg (Petrograd). Dodata je i cijena od 6 forinti, dinara 15 i oznaka o pridržanim pravima izdanja, na francuskom. Ukupno je 234 strane, formata 29x20 cm.

²⁶ Vidjeti popis kompozicija: »Razni komadi za duvački orkestar u rukopisu«, pod br. 9.

²⁷ Po kazivanju kćerke De Sarna, govorilo se da je opera prikazivana u Beču, ali to nije tačno. Prof. L. Šaban je konsultovao nedavno štampani »Opernlexikon« u IX tomova od F. Stiegera (izdanje H. Schneider, Tutzing 1975-81), koji De Sarna ne spominje, iako su uzeti u obzir svi dostupni izvori (novine, plakati, zapisi, biografije itd.). — Prema istom porodičnom izvoru, u Beogradu je zamjereno da je djelo predugačko, a autor nije prihvatio skraćivanje.

²⁸ Vidi u popisu kompozicija pod br. 22 »Razni komadi za duvački orkestar u rukopisu«.

²⁹ »No njegova kćerka Gracijela pri povlačenju uzela je sa sobom nekoliko pribilježaka iz ove opere, koje su sada starom kompozitoru dobro došle da ih obnovi... De Sarno je sastavio od pribilježaka jednu partituru za klavir, te je zamolio svoga učenika, našeg poznatog učitelja muzike g. E. Bagatelu, da ovu partituru instrumentira za glazbu.« »Glas Boke«, 8. VI 1935.

Ali je zato sačuvan i štampan 1893. u Beogradu libreto te opere,³⁰ pisan od Sava Račete³¹ Libreto vješto prati Ljubišinu fabulu, iako u romantičarskom tonu i stereotipnim deseteračkim i osmeračkim slikom i versifikacijom. Zanimljivo je pitanje šta je privuklo De Sarna da obrađuje baš »Gordu«. Vjerovatno je njemu, kao Italijanu koji se oženio u Perastu, bila bliska Ljubišina teza da je brak Crnogorke Gorde i austrijskog poručnika Šempfluga simbol »nove veze među nesretnim istokom i uzgojenim zapadom«.

3) »Dana«, treće scensko djelo De Sarnovo, imalo je istu sudbinu kao i »Gorde« i propalo u ratu. Od nje, izgleda, muzički nije ostalo ništa. Ali i tu je sačuvan štampani libreto.³² Ovaj Jevtićev tekst je mnogo slabiji od Račetinovog i pravo je čudo što je autora moglo privući da na osnovu njega piše muziku. Fabula, ispričana neukusnim stihom, do krajnosti je naivna i neubjedljiva, sa vilama, razbojnicima i gromovima koji razrešavaju krizu. Na kraju »mlad bogat seljak« (tenor) spašava Danu (sopran), pa se sve završava ljubavnim hepiendom i poučnim duetom, kvartetom i horom..

4) Zbirku peraških pjesama³³ izgleda da je De Sarno prikupljaо u početku samo da napravi poklon peraškoj opštini.³⁴ Svакако zbog toga je, navodno, upisan u »zlatnu knjigu« te opštine.³⁵ Kasnije je međutim to izdano u Beogradu uz nagradu Akademije nauka. U vezi sa tim treba obratiti pažnju na jednu pojedinost. U monografiji Dragotina Cvetko o Jenku³⁶ nalazimo da je De Sarno bio i samoj Akademiji ponudio da među svojim edicijama izda njegove peraške pjesme. Godine 1895. međutim, Jenko je na sjednici Akademije referisao o tom De Sarnovom djelu. »Ocenio ih je kao dosta lepe i melodiozne ali je smatrao da njihova izrada nema dovoljno umetničke vrednosti«. Na osnovu toga stava referenta, zbirka se nije mogla izdati među Akademijinim edicijama, ali je naglašeno da bi »njihovo privatno izdavanje Akademija mogla pomoći materijalno«. I zaista vidimo da je data nagrada, koja je sigurno omogućila privatno izdavanje peraških pjesama.

³⁰ »Gorde«, opera u tri čina, napisao riječi Savo St. Račeta (po Ljubišinoj pripovijesti) udesio muziku Dionisio de Sarno San Giorgio. Beograd, izdanje i štampa Mate Jovanovića 1893. Kod Firelija je bio sačuvan jedan djelimičan rukopis tog libreta, samo sa dva čina, sa našom i italijanskom verzijom teksta. Uporedni italijanski prevod je, vjerovatno, tražio sam De Sarno, da bi što bolje ušao u jezik i ideje libreta.

³¹ Iz pripovjetke Stjepana Mitrova Ljubiše »Gorde ili kako Crnogorka ljubi«.

³² »Dana«, lirska, idilska opera u jednom činu, napisao Stevan J. Jevtić, izradio muziku Dionisije de Sarno San Đorđo, Beograd, Električna štamparija Pavlovića i Stojanovića 1900. »Djelo ima 30 stranica i posvećeno je kraljici Dragi »uzvišenoj zaštitnici lepe književnosti i umetnosti.«

³³ Uspomena iz Perasta, narodne pjesme za pjevanje i klavir, sastavio Dionisije de Sarno San Đorđo. Nagradila Kraljevska Srpska Akademija Nauka. Izdanje D. M. Đorića u Beogradu 1896., Dionička tiskara u Zagrebu. (Str. 34, latinicom, pjesama ima 15.)

³⁴ Storia di Perasto, di Francesco conte Viscovich, Trieste 1898, str. 274. U predgovoru »Uspomena ...« stoji da mu je cilj ostaviti jednu malu uspomenu moje odanosti čestitome Mjestu, kojim se ponosim kao drugom mojom otadžbinom.« Zbirka je posvećena »Vrlim Peraštanima da bi se ovjekovječile narodne pjesme... u znak bracke ljubavi koja ga s njima veže.«

³⁵ »Ars et Labor« ... n. dj. Takva knjiga u Boki nije sačuvana.

³⁶ »Davorin Jenko i njegovo doba«, Srpska akademija nauka, Muzikološki institut, Beograd, 1952, str.

Od interesa je dodati da je De Sarno baš isticao važnost što veće izvornosti, tražeći zato da obrade narodnih pjesama budu što diskretnije i jednostavnije. Tako se, možda, De Sarno nije načelno slagao sa Jenkom u pitanju instrumentacije narodnih pjesama. U teoretskom rukopisu, o kome smo već govorili, De Sarno piše: »Morale bi se sakupiti samo melodije koje nemaju nikakvog harmoničnog ukrasa. S ovim melodijama mogla bi se prilagoditi prosta pratnja sa klavirom«.³⁷

5) Za vrijeme svog bavljenja u Kotoru De Sarno je po libretu Sikorskog³⁸ napisao muziku za jedan balet u jednom činu, koji je sa uspjehom prikazivan u gradskom pozorištu. Naslov je: »Završna priredba« (Un saggio finale), a prikazivao je atmosferu jedne takve škole u kojoj dolazi inspektor, pa se pred njim daje đačka priredba. Teme iz tog baleta De Sarno je kasnije više puta obrađivao za svoj duvački orkestar.³⁹

6) Koliko je De Sarno pisao za hor nije nam poznato. Svakako napisao je himnu »Srpskog pjevačkog društva Jedinstvo«.⁴⁰ Osim toga je 24. juna 1888. na proslavi Srpske garde, kako nas obavještava Jovo Bućin,⁴¹ otpjevana još jedna horska kompozicija De Sarnova na tekst Steva V. Vrčevića »Amo braćo«.

³⁷ Rukopisi De Sarna IV, str. 4.

³⁸ Herman Sikorski bio je poštanski činovnik, a kasnije direktor pošte u Zadru i Kotoru.

³⁹ Vidi popis kompozicija na kraju ovog članka pod br. 12 (Razni komadi za duvački orkestar u rukopisu), zatim pod br. 10 »Polke« i »Valceri« pod br. 1.

⁴⁰ Vidi u Popisu pod »Štampana djela«, br. 9

⁴¹ Bućin Jovo, n. dj. str. 45.

USPOMENA IZ PERASTA

—
NARODNE Pjesme
ZA PJEVANJE I KLAVIR

SASTAVIO

DIONISIJE DE SARNO-SAN GIORGIO.

—
NAGRADILA

KRALJEVSKA SRPSKA AKADEMIA NAUKA.

IZDANJE
D. M. GJORIĆA U BEOGRADU
1896.

VRLIM PERAŠTANIMA

DA BI SE OVJEKOVJEĆILE NARODNE NJIHOVE

PRAGJEDOVSKIE PJESME

SKUPLJENE I MUZIČKIM ORIGINALNIM NOTAMA

PREDANE

U ZNAK BRACKE LJUBAVI KOJA GA S NJIMA VEŽE

DIONISIJE DE SARNO-SAN GIORGIO

ODAJE I POSVEĆUJE.

Ova je zbirka sastavljena u sasvim kratko vrijeme,
a u samoj svrhi da ostavim jednu malu uspomenu moje
odanosti čestitome Mjestu, kojim se ponosim, kao drugom
svojom otadžbinom. Ovim ne zahtijevam da mi se prizna
ma kakva osobita žasluga. Pjesme ovdje iznesene ili su
originalno peraške ili su odavno u Perast unesene, te
usvojene kao narodne. Istorisko-muzičkog potraživanja u
toj cijelji obavio nijesam, najviše zbog kratkoće vremena:
a oslonio sam se na svjedodžbu uglednih mjesnih Lica;
te ako što više ne mogah izraditi, zaslužujem li za to
ukora? Ne tražim pohvale; najsretniji bih bio, kad bi
Peraštani povoljno primili ovaj bracki prinos. Živjeli!

Sarno.

Zlata Marjanović

Peraški poj po Dioniziju de Sarnu San Đorđu: uspomena i zadužbina

Muzička tradicija bilo kog područja zauzima posebno mesto u vremenu i prostoru. To je utemeljena kategorija, isprepletena i neodvojivo povezana sa životima onih koji je neguju ili koji je makar čuvaju u sećanju. Ona je još i pokazatelj dublje, naslagama vremena obavijene suštine baštinika, koji su je u svom zavičaju stvorili i oblikovali. Najčešće se ta tradicija u našim krajevima prenosi veoma krhkim i delikatnim usmenim predanjem, koje može, a i ne mora da bude utisnuto u narednu generaciju.

Otuda ovi redovi ne bi postojali, da nije bilo Peraštanina po srcu, a Napolitanca rodom, Dionizija de Sarna San Đorđa (Dionisio de Sarno San Giorgio, 1856–1937)¹. Publikovanjem zbirke tradicionalnih pesama *Uspomena iz Perasta* 1896. godine, on deo tradicije ovog grada materijalizuje omogućivši tim pesmama postojanje umesto zaborava.² Uz izuzetak jednog notnog zapisa Franje Kuhača iz 1869. godine³ i više od četrdeset notnih zapisa Ludvika Kube iz 1907. godine, ostaće najverovatnije i dalje zagonetka čijom premisli, sudbinom ili slučajem, muzička tradicija Perasta nije sistematičnije i detaljnije istraživana pre i posle De Sarna,⁴ onda kada to jesu mnoga bokeljska mesta.⁵ Tako je veoma bitno naglasiti da se prema raspoloživim izvorima, kao prvi poznati autor publikovane zbirke notnih zapisa tradicionalnih pesama iz Perasta, u istoriju „upisuje“ upravo Dionizije de Sarno San Đorđo.

Ne samo zbog pukog postojanja, već i kao izvornik mnoštva muzičkih podataka koje sadrži, spomenuta zbirka je mnogostuko dragocena. Iako je u njoj De Sarno objavio tek petnaest pesama i iako je veoma štedljiv na rečima u svom uvodu, čini se da sve ono što nam time namenjuje svedoči o njegovim peraškim savremenicima, o njihovom malo poznatom tradicionalnom pevanju i prilikama kada to čine, i najzad - svedoči o njemu samom. Otuda se ova zbirka ne može mimoći u bilo kojem ozbiljnijem razmatranju peraške muzičke tradicije.

Već svojim naslovom – *Uspomena iz Perasta* – De Sarno jasno preodačava da zbirka nastaje iz ljubavi prema ovom znamenitom bokeljskom gradiću. U svojim opsežnim istraživanjima, akademik dr Miloš Milošević dokumentuje da je De Sarno bio dobre, vesele, otvorene naravi i da je veoma voleo bokeški deo svog života.⁶ Tu razigranu ljubav on ispoljava onako kako najbolje i jedino ume - zapisujući peraško tradicionalno pevanje. Ljubav prema Perastu i Peraštanima, ona „bracka“, kako sam u podnaslovu zbirke veli, ne samo da ga veže, već ga i pokreće da zapisima pesama evocira ono vreme koje provodi u Perastu, a onda i nesobično sa drugima (ne samo Peraštanima i Bokeljima) podeli to svoje iskustvo.⁷ I to je, moguće, razlog zbog kojeg De Sarno svoju zbirku naslovljava –

uspomenom, pružajući nam njome uvid ne samo u pevanje, već i u delove života kada se meštani tradicionalno okupljaju radi muziciranja. Prema nekim pesmama koje zna i koje odabira za publikaciju, čini se da i on učestvuje na ovim skupovima postavši tako i sam deo peraških pevanih uspomena. Postoji mogućnost da su prikupljene i odabrane pesme ogledalo njegove duše, čije nijanse tumačene notama otkrivaju da prikupljač u Perastu nalazi bolji i lepši zavičaj od onog napolitanskog, datog mu rođenjem.

Navedeno se može potvrditi i iz De Sarnovog uvodnog obraćanja svima onima kojima će peraške pesme biti zanimljive. Na tom mestu je on veoma kratak i jezgrovit: u jednoj rečenici otkriva svoje dublje i najverovatnije dugogodišnje zanimanje za muzičku tradiciju uopšte, kao i razumevanje njenih bitnih osobina. Stoga se poziva na važnost „istorisko-muzičkog potraživanja“ kojim bi podrobno rasvetlio tamošnje narodno pevanje, ali koje nažalost, kako sam ističe „u toj cijelji obavio nijesam, najviše zbog kratkoće vremena“, jer svoju zbirku sastavlja „u sasvim kratko vrijeme“.

De Sarno peraške pesme svoje zbirke smatra starim, one su za njega „prađedovske“. To jeste pomalo nepopularna odrednica u nauci ako za nju nema adekvatne potvrde (koju on svojim uvodnim tekstom ne daje). Međutim, s aspekta perioda u kojem De Sarno živi, analiza pesama iz njegove zbirke ukazuje da se mnoge od njih mogu smatrati starijim slojem tradicije. Takvu konstataciju nagoveštavaju i sami Perašani, oni koje De Sarno veoma poštuje, pa stoga u svom kratkom uvodu jednu rečenicu posvećuje i njima. Prilikom beleženja pesama, on se oslanja „na svjedodžbu uglednih mjesnih Lica“,⁸ možda baš onih čiji su „prađedovi“, odnosno preci, u srednjem veku jedini „imali pravo da razviju zastavu sv. Marka da kroz Boku prate providnika do Kotora“ ili oni koje je istorija zabeležila kao junake, vojskovođe, pomorce, graditelje brodova, nekada i kao vitezove sv. Marka a nešto kasnije austro-ugarske konzule, pisce, slikare, naučnike, teologe itd.⁹

Perast krajem 17. veka, Koroneli¹⁰

Detaljnije proučavanje osobina pesama iz De Sarnove zbirke, potkrepljeno podacima iz dostupne literature vezane za tradiciju šireg, a ne samo bokeškog područja, pokazuje da je većina pesama toliko međusobno povezana, da ih je veoma teško strogo razgraničiti i definisati. Sve ove pesme svedoče o jednom – mnogim uzročnim vezama koje oblikuju muzičku tradiciju Peraštana s kraja 19. veka, onim vezama koje su u tu tradiciju neraskidivo uplitane stoljetnim životom na primorju.¹¹ De Sarno ima potrebu da ih odredi, ali nažalost, to čini ponovo u samo jednoj rečenici, bez nekog podroblijeg i konkretnijeg tumačenja. Spomenutu tradiciju po njemu čine: 1) pesme koje „su odavno u Perast unešene te usvojene kao narodne“ i 2) one „originalno p e r a š k e“ pesme. U suštini, De Sarno je „na dobrom tragu“, samo je ove njegove dve odrednice potrebno dodatno pojasniti:

1) Pod terminima kojima De Sarno označava pesme kao „unešene“ i „usvojene“ ne treba podrazumevati da su one kopija ili imitacija pesama tradicije primoraca iz drugih krajeva (dalmatinskih ili italijanskih). Ovo je konstatacija etnomuzikologa dr Jakše Primorca, koju on dokumentovano izlaže kada tumači starinsko bokeljsko pevanje zabeleženo u rukopisu Ludvika Kube iz 1907. godine.¹² Reč je zapravo o pesmama proisteklim iz dinamičnih kulturno-istorijskih zbivanja tokom vekovnog života primoraca šireg, a ne samo peraškog i/ili bokeškog područja, i to onih koji opevaju ljubav, često onu nesretnu i tužnu. Poetski tekstovi mnogih takvih pesama, konstatiše Primorac, mogu se povezati sa poezijom iz perioda srednjeg veka.¹³ Otuda se „unešene te usvojene kao narodne“ peraške pesme iz De Sarnove zbirke možda najbolje mogu označiti kao deo tradicije jednog šireg područja, ponajpre onog dalmatinsko-bokeljskog (Non negar che tu mia sei, pr. 9, Zbogom neharna dušo, pr. 6) i još užeg, južnodalmatinsko-bokeljskog (Uzrasla je u Novi naranča, pr. 2).¹⁴ Sudeći po zbirci, Peraštani tokom 19. veka i dalje, rado a tradicionalno, pevaju o ljubavi, obnavljajući ovu grupu starijih pesama novijim, tada modernim pesmama. Takve pesme su deo tradicije građanskog sloja jednog šireg područja, kako onog primorskog tako i kontinentalnog, najčešće nastale pod uticajima narodnog preporoda u tadašnjoj Austro-Ugarskoj (Ljubio se bijeli golub sa golubicom, pr. 8),¹⁵

2) Pesme koje De Sarno označava kao „originalno p e r a š k e“ treba veoma oprezno tumačiti. S jedne strane, neke od pesama iz zbirke bi zaista mogle biti takve, samo peraške (Provesel'mo s 'družbo mila, pr. 11; Potle uzeća Risna mjesta ..., pr. 15) jer prema raspoloživim izvorima, drugde nisu konstatovane neke njihove varijante (ali to, opet, ne mora biti nepobitna istina „utisnuta u kamen“, s obzirom na već izloženu činjenicu da je reč o usmeno prenošenoj i veoma retko notno zapisivanoj tradiciji).

U De Sarnovoj zbirci, s druge strane, postoje i one pesme čije najvažnije komponente (melodiju ili poetski tekst) Peraštani preuzimaju iz tradicije drugih područja, te bi po tome trebalo da pripadaju već izloženoj prvoj grupi pesama. Međutim, reč je o pesmama čije delove Peraštani oblikuju prema svojim nahođenjima, otuda se te pesme mogu smatrati i peraškim. U nekim pesmama svoju tradicionalnu melodiju (ili melodijski model) vezuju za poetski tekst manje ili više poznatog porekla koji je prema svojoj

geografskoj rasprostranjenosti nastao ili je primenjivan u tradiciji drugih područja (u počasnicama, pr. 4; Oj, vesela veselice, pr. 5; Prem gizdava bisernice kruna svijeh vila, pr. 10) ili neke poetske tekstove nastale u drugom kraju menjaju dajući im lokalna obeležja a pevajući ih pomoću melodija (melodijskih modela) konstatovanih i u drugim područjima (Da sam mlada studena vodica, pr. 2).

Pesmama druge grupe, Peraštani upravo potvrđuju da nisu imitatori tradicije drugih krajeva, već da su kreativni, a svome nasleđu posvećeni. Nove sadržaje prihvataju, te ih istovremeno „lokalno boje“ i praktikuju. Otuda se De Sarnova odrednica „originalne p e r a š k e“ pesme može tako i shvatiti: bez obzira na evidentna prožimanja sa tradicijom šireg područja, upravo ih „intervencija“ Peraštana čini posebnim, peraškim.

Ta „peraška originalnost“ je zapravo bila najvažnija „vodilja“ u analizi De Sarnove zbirke, te će se u daljem tumačenju dati akcenat na pesme koje se s različitim aspekata ističu upravo svojom posebnošću. To su počasnice, svadbeno i đurđevdansko pevanje, ljubavno pevanje tokom Fašinade i pevanje po uzoru na bugaštice. Potom će svaka pesma iz De Sarnove zbirke, po njegovom redosledu, biti poput svojevrsnog porodičnog portreta „uokvirena“ originalnim starim notnim zapisom i njegovim modernim kompjuterskim prepisom, a takođe će neke njene osobine biti pojašnjene.

Pevanje počasnica

De Sarnova zbirka je naročito bitna zbog notnih zapisa počasnica (pr. 3 i 4), odnosno pesama koje se u narodu i literaturi označavaju još i kao počašnice, *napitnice*¹⁶ i *pirnice*¹⁷. U daljem tekstu će ove pesme biti navođene kao počasnice, pre svega jer ih pod tim nazivom navodi i De Sarno. Prema postojećim proučavanjima, posebno onim koje nam pruža Jakša Primorac, ovo je forma narodnog izražavanja konstatovana u dostupnim izvorima na području Boke Kotorske i južne Dalmacije od 16. veka.¹⁸

Zapisima poetskih tekstova počasnica De Sarno nam otkriva da je deo peraške tradicije potekao iz verovanja u magičnost obreda, kako bi bile ispunjene određene narodne želje i molbe.¹⁹ O tome svedoči podatak da je ovim posebnim pesmama u prošlosti „mesto“ izvođenja bilo tačno određeno – tokom svečanog ručka ponajpre u okviru svadbene svečanosti (u jednom od najznačajnijih delova svadbe, kada je mlada već dovedena u novi dom), kao i tokom proslave krsnog imena. Počasnice su, zatim, namenjene najviđenijim i najvažnijim učesnicima – prvenstveno svatovima, kojima se utvrđenom poetskotekstualnom formom nazdravlja, odnosno, kako i sam naziv sugeriše, oni se počasnicama „časte“.²⁰ To se čini na naročit način, isticanjem važnosti svakog svata. Prema starim verovanjima, u opisanim trenucima, pa i dok se peva, svaki od svatova poprima status božanstava.²¹ Jedan od principa obrednog nasleđa jeste i ispevanje novih poetskih tekstova počasnica (ili njihovih delova), koje umešniji meštani smisljavaju prema trenutnoj prilici, nadahnući i osobenostima okupljenih zvanica.²²

Perast je jedan od gradova koje tokom 19. veka naročito odlikuje izvođenje počasnica, ali ne samo u opisanim običajima, već i na *pirovima mladomisnika*. Reč je mladim

Peraštanima, koje su meštani jednostavno nazivali *Mladići*, zaduženim za svaku svečanost (crkvenu i svetovnu) svoga grada. Njihovi su skupovi održavani više puta u toku jedne godine, a posebno na *Poklade*.²³ Podaci iz literature nam svedoče i da se u De Sarnovo doba, krajem 19. veka peraške počasnice sve ređe izvode i da se njihovo izvođenje svodi na manja porodična okupljanja.²⁴ Stoga nas De Sarno „časti“ svojim notnim zapisima, u kojima se upravo nalaze poetski tekstovi počasnica otkriveni i u tradiciji drugih krajeva (pr. 1, 3, 4), ali i oni koji ukazuju na mogućnost da su najverovatnije ispevali sami Peraštani (pr. 11).

*Peraški orkestar, karnevalske svečanosti, 1915. godine
(vlasnik fotografije MGP, Vukasović 2014: 268).*

Pored navedenih osobina počasnica (prilika kada se izvode i osobina njihovih poetskih tekstova) i melodijske osobine ovih pesama tradiciju Perasta priključuju jednom širem području, istovremeno i muziciranju karakterističnog za stariji sloj bokeljskog stanovništva u čijem se okrilju opisano muziciranje razvijalo ravnopravno a ne kao puka imitacija. Po osobinama melodija tek De Sarnova zbirka doseže veliki značaj, jer njegovi notni zapisi omogućavaju sagledavanje tonskih osnova peraške tradicije. Tako Peraštani svoje počasnice zasnivaju ne na nekoj lestivci po tzv. zapadnoevropskoj muzici, već na tonskom nizu. Iako ovaj niz implikuje na vezu sa prvim tetrakordom molskog tonaliteta, prvenstveno jer je u kadencionim odsecima melostrofa udaljenost između hipofinalisa (tzv. vođice) i finalisa²⁵ za polustepen, ovaj tonski niz opsegva kvinte (u većini počasnica čak i kvarte) ukazuje da su Peraštani krajem 19. veka,²⁶ kao i Bokelji iz drugih mesta (a i primorci iz drugih krajeva), zasnivali svoje melodije na načelima tradicije starijeg sloja:²⁷

Perast – 1890.³⁷

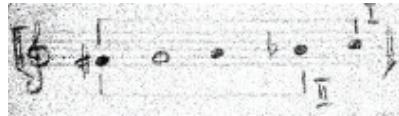
Svadbeno i đurđevdansko pevanje

Upotreba melodijskih modela primetna je i u pesmama kojima Peraštani krajem 19. veka obeležavaju svoje svadbene i đurđevdanske običaje.³⁸ Za razliku od osobina modela broj 1 i 2, u navedenim pesmama je konstatovan i melodijski model broj 3 koji se priklanja urbanom stilu: zasnovan je na tonalitetu tzv. zapadnoevropske muzike, melodijска linija je široka, često se u harmonskom smislu temeljeći na trima osnovnim funkcijama tonaliteta (T, S, D).

Melodijski model broj 3 se javlja u dostupnim izvorima dvojako:

- u celosti, po De Sarnu, uz poetski tekst pesme *Uzrasla je u Novi naranča* (pr. 2), upravo onako kako su krajem 19. veka u Dubrovniku pevani i drugačiji tekstovi³⁹ i
- u delovima, jer je reč o modelu čija je forma dvodelna. Navedeno jasno primećuje i De Sarno, pa tako prvi deo pesme *Uzrasla je u Novi naranča* (pr. 2) označava Moderato tempom (taktovi 1–12), a drugi Allegro tempom (taktovi 13–20). Tako je u dostupnim izvorima primetno da su navedeni delovi i u Perastu i u drugim područjima primenjivani zasebno. U prilog tome možda najbolje ide zapis Ludvika Kube, koji dve decenije nakon De Sarna u Perastu beleži isti poetski tekst (*Uzrasla je ...*), izведен kao dve pesme koje su iako ih vezuje isti poetski tekst zasebno izvođene.⁴⁰ Sljedeći De Sarnov način razmišljanja, ovi delovi melodijskog modela, zbog toga što i sami imaju tu funkciju, mogu se označiti kao *Moderato* i kao *Allegro* melodijski modeli:

- a) Prema dostupnim izvorima, osim u Perastu, Moderato model broj 3 je pronađen i u Dobroti (prema pevanju Pave Radimiru)⁴¹, svedočeći o osobenosti starijeg sloja

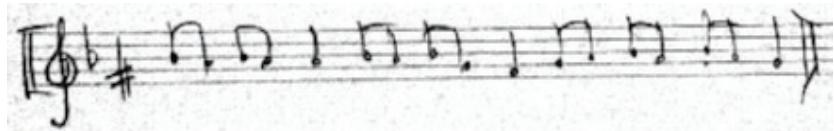

I-pr. 3, 11

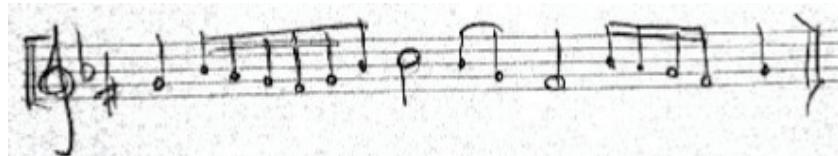
II-pr. 4

Da su počasnice deo muziciranja starjeg sloja svedoči i činjenica da ih Peraštani izvode služeći se određenim melodijskim modelima (poteklim u vremenima kada je verovano u učinkovitost obreda).²⁸ De Sarno možda to i sam naslućuje jer oseća potrebu da naglasi sledeće: jednakom melodijom pjeva se i dosta drugih peraških počasnica (De Sarno 1869: strana 9).²⁹ Prema njegovoh zbirci, reč je zapravo o dva melodijska modela:³⁰

1) Melodijski model broj 1. Koliko je ovaj melodijski model bio ukorenjen u perašku tradiciju na prelasku iz 19. u 20. vek svedoči ne samo zapis počasnice po De Sarnu (pr. 3 i 4), već i po Ludviku Kubi.³¹ Karakteriše ga silabičnost, upućujući ovom osobinom na važnost poetskog sadržaja, kojeg prema starim načelima, moraju svi dobro i da čuju i razumeju, a takođe, navodi na pretpostavku da su ga zbog spomenute silabičnosti, izvodili svi zajedno, unisono. Prema dostupnim izvorima i dosadašnjim saznanjima, ovaj model nije zabeležen u tradiciji drugih mesta, te se otuda može pretpostaviti da je ovo jedan od delova peraške tradicije:

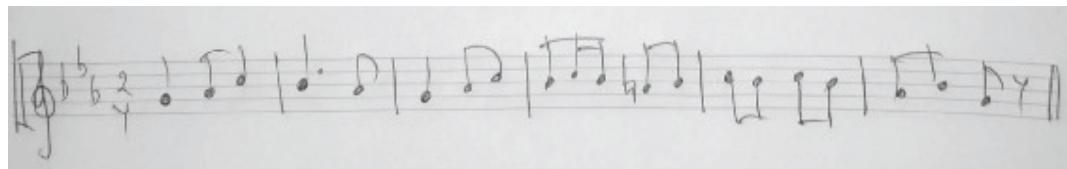
2) Melodijski model broj 2. Za razliku od prethodnog, drugi melodijski model je melizmatičan.³² Pomoću njega se u De Sarnovoj zbirci izvodi počasnica *Provesel`mo s` družbo mila* (pr. 11), a u Kubinoj zbirci se ovaj melodijski model prepoznaje još i u melodijama pesama vezanim za tekstove obrednog porekla – u đurđevdanskoj pesmi *Rano rani Đurđevica Jela*³³ i u (najverovatnije) svedbenoj pesmi *Jabuka se vjetru mol*³⁴:

Za razliku od melodijskog modela broj 1, ovaj drugi melodijski model ukazuje ne toliko svojom linijom, koliko upravo principom melizmatičnog izvođenja da je deo tradicije šireg područja, pre svega onog primorskog.³⁵ Kako i ovaj model, prema dostupnim izvorima, nije za sada konstatovan u nekom drugom bokeškom mestu, i on se, premda veoma oprezno, može shvatiti kao deo tradicije Perasta.³⁶

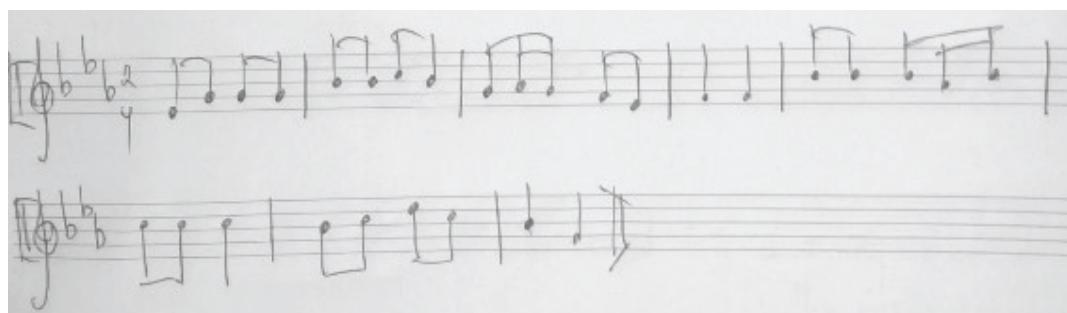
bokeljskog stanovništva, a kako je konstatovan i kao deo dubrovačke tradicije, povezuje bokeljsku tradiciju sa tradicijom južnodalmatinskog područja:

Moderato melodijski model broj 3

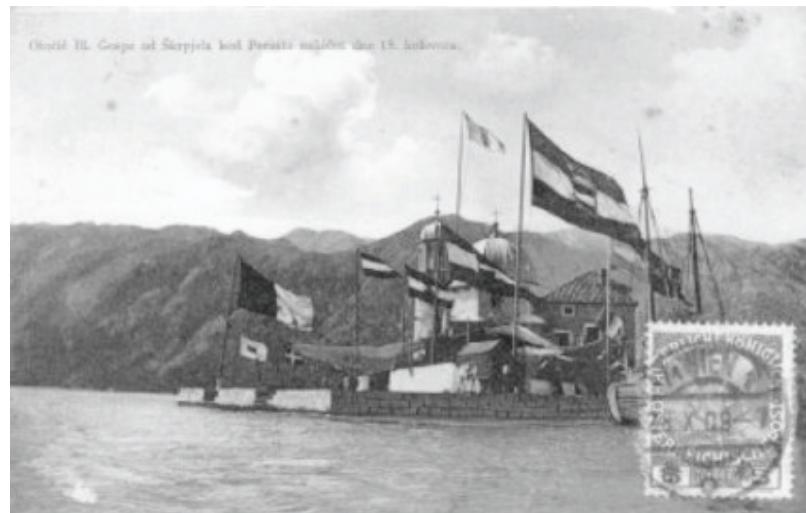
b) Allegro melodijski model broj 3 u Perastu služi i za pevanje đurđevdanske pesme,⁴² pa čak i za pevanje pesama ljubavne sadržine, čiji su poetski tekstovi navjerovatnije potekli u tradiciji nekih drugih krajeva.⁴³ To nam pre svega svojim zapisom pesme *Da sam mlada, studena vodica* predočava i sam De Sarno, publikujući je odmah nakon notnog zapisa *Uzrasla je u Novi naranča*. Allegro melodijski model je zabeležen i u tradiciji drugih bokeljskih mesta, na južnodalmatinskom području, kao i u tradiciji nekih kontinentalnih krajeva, svedočeći time o jednom širem kulturnom području, kojem svakako pripada i Perast:⁴⁴

Allegro melodijski model broj 3

Ljubavno pevanje „od Fašinade“

Jedan od peraških običaja od posebnog značaja jeste Fašinada (romanizam, od ital. *fascinare*, što znači dovlačenje ili ital. *fascia*, što znači veza). Po Fašinadi su Peraštani osobeni, izdvajaju se od ostalih bokeljskih mesta, ali i svih onih drugih primorskih. Naziv Fašinada je lokalizam koji je ranije u Boki označavao zajednički obavezni, javni rad na javnim objekitma, u ovom slučaju odnosi se na uspomenu izgradnje otočića.⁴⁵ U Perastu se pod Fašinadom podrazumeva jedinstveni i stari peraški običaj kojim se svakoga 22. jula slavi nastanak školja Gospe od Škpjela. U ritualu učestvuju isključivo muškarci, dok ih žene gledaju i mašući podržavaju sa kopna, budeći asocijaciju na stara vremena, kada su Peraštani plovili morima i okeanima, dok su njihove majke, supruge i kćeri s kopna bdele nad njima.⁴⁶

Gospa od Škrpjela (1908. ili 1909. godine)⁴⁷

Iako nije potekao iz obreda (poput đurđevdanskog ili svadbenog), ovaj crkveno-narodni peraški običaj ukazuje koliko je blizak takvom načinu razmišljanja. Već stoljećima je Fašinada deo tradicije Peraštana koji je praznuju poštujući čitav niz simboličkih radnji.⁴⁸ O kompleksnom značaju Fašinade svedoči i odabir Peraštana da tada tradicionalno pevaju dve određene pesme, *Oj vesela, veselice* (pr. 5) i *Dvoje mi drago zaspalo* (pr. 7),⁴⁹ a pevaju se, kako opisuje Vesna Lipovac Radulović, „jedna do pjace, a druga od pjace do zadnje kuće Perasta“.⁵⁰

*Ex voto: Gospa od Škrpjela*⁵¹

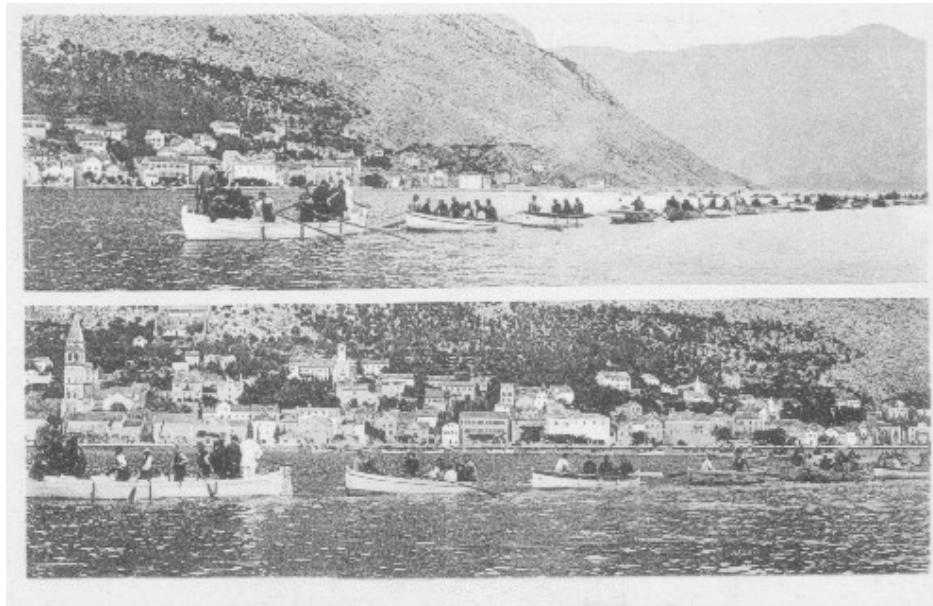
Pesme o kojima je reč nemaju sadržinu povezanu sa Fašinadom, one su ljubavne, pa se mogu pevati i u drugim prilikama, premda su to ipak pesme koju svaki Peraštanin, ali i Bokelj nedvosmisleno vezuje za Fašinadu.

Svojim ljubavnim sadržajem ove dve pesme „od Fašinade“ upućuju na pretpostavku da je u Perastu, tradicionalno tokom ovog običaja, praktikovano već navedeno *starije ljubavno pevanje*.⁵² Takav sadržaj pesama konstatovan je i u nekim drugim krajevima u kojima se tokom vremena, u obredno-običajnoj tradiciji stari prigodni sadržaji pesama zamenuju ljubavnim.⁵³ To navodi na razmišljanje da je nekada Fašinadu pratila i pesma drugačijeg, možda čak i prigodnog sadržaja, kojim je opevana ova jedinstvena peraška svečanost.⁵⁴

Pevanje „od Fašinade“ po uzoru na bugaštice

Pored zapisa peraških počasnica, u nauci je De Sarnova zbirka posebno poznata zbog njegovog beleženja dve peraške pesme (*Kad mi lijepa vojska gradu*, pr. 13; *Potle uzeća mesta*, pr. 15). Reč je o pesmama ispevanim karakterističnim jezičko-stilskim načinom, kojem se u svojim istraživanjima posebno posvećuje Jakša Primorac:⁵⁵ Velika je mogućnost da je reč o svojevrsnim tragovima nekadašnjih bugarštica,⁵⁶ po kojima su Peraštani naročito poznati.

Osobine melodija obe pesme (pr. 13 i 15) takođe ukazuju na vezu sa nekadašnjim pevanjem bugarštica. Zahvaljujući upravo zapisu De Sarna, a pored melodije jasnih naznaka durskog pentakorda (pr. 13), Peraštani za izvođenje jedne od ove dve pesama koriste durski heksakord (pr. 15) – isti onaj koji se koristi kao tonska osnova najstarijeg poznatog zapisa bugarštice *Kada mi se Radosave vojevoda odiljaše* sa Hvara, prema notnom zapisu Petra Hektorovića iz 16. veka.⁵⁷ Melodiju zasnovanu na durskom heksakordu (pr. 15) koju publikuje De Sarno, nešto kasnije, opet u Perastu 1907. godine beleži i Ludvik Kuba (prema pevanju Katine Burović).⁵⁸ Razlike u melodijskoj liniji De Sarnove i Kubine varijante su neznatne (u taktovima broj 2), tako da se može prepostaviti da je melodija zasnovana na durskom heksakordu zapravo tradicionalni peraški način pevanja poetskog teksta pesme *Potle uzeća mesta* Risna. Notni zapisi De Sarna i Kube ukazuju još i na mogućnost da je ova melodija model po kojem su Peraštani između 15. i 18. veka izvodili svoje bugarštice. Takođe, melodije obe pesme su rečitativnog karaktera, uslovljene iskazivanjem poetskog teksta. To je još jedna od osobina koja peraško pevanje po De Sarnu povezuje sa melodijom navedene hvarske bugarštice Petra Hektorovića,⁵⁹ što dokazuje da De Sarno zapravo beleži tragove melodije (možda čak i melodijski model) iz vremena po kojoj su su Peraštani dugim stihovima pevali bugarštice. De Sarnovi zapisi ukazuju na usmeno prenošene pesme stare forme, mlađe od osmeračkih a starije od deseteračkih pesama, u kojima je poetski tekst najčešće uobičaen trinaestercem (XIII: 4, 4, 5), koji se jedini i „uklapa“ u melodiju koju nam De Sarno pruža u svojoj zbirci.⁶⁰

Perast, prenos Gospine slike 1923.g.

Pored toga, rečitativni karakter melodije navodi da je i u Perastu uz pevanje bugarštica, a kao vid starijeg načina narodnog izražavanja, nekada i igrano u okviru raznih okupljanja.⁶¹

Služeći se dragocenim podacima, bitno je naglasiti da je pesma *Potle uzeća mesta Risna* (pr. 15) između dva svetska rata izvođena i tokom – Fašinade.⁶² Navedeno svedoči u prilog već izloženoj pretpostavci da su tokom Fašinade pevane i neke druge pesme, a ne samo pesme *Oj, vesela veselice* i *Dvoje mi drago zaspalo*.⁶³ Iako De Sarno to u svojoj zbirci ne navodi (a takođe ni Kuba), čini se da je i ova pesma svojim osobinama potpuno primerena izvođenju tokom ovog jedinstvenog običaja i zbog svoje dužine, silabičnosti, sporijeg tempa izvođenja (*Andante*) koji se na svojevrstan način prepišće sa pokretom vesala barki u ophodu duž peraške obale do školja Gospe od Škrpjela. Kako su to slične osobine ne samo pesmi *Potle uzeća mesta Risna* (pr. 15), već i pesmi *Kad mi lijepa vojska gradu pristupaše* (pr. 13), verovatno je i ova pesma (pr. 15) pevana tokom Fašinade u daljoj prošlosti Peraštana. Naposletku, sve upućujuće na zaključak da su u proteklim stoljećima i mnoge druge njima slične pesme, a posebno bugarštice, pevane tokom ovog jedinstvenog peraškog običaja.

MELEOPSKE OSOBENOSTI PERAŠKIH PESAMA IZ DE SARNOVE ZBIRKE

Uz svaku pojedinačno analiziranu pjesmu koju kopiramo iz De Sarnove knjižice, objavljujemo njen prepis u savremenoj fotografiji, zatim, kada je to slučaj, prepis te iste pjesme koju je u Boki 1907. zabilježio Ludvik Kuba koji je vrlo cijenio rad De Sarna. Konačno, po ovim notnim zapisima prvo De Sarna, pa zatim L. Kube, dobili smo i savremene klapske obrade čime se zaokružuje naša misija u čuvanju kulturne baštine i posebno u njenom popularizovanju kroz savremene klapske izvedbe. Neke od ovih vrijednih obrada donosimo ovdje.

Vesel`mo se braćo kad se sastasmo (pr. 1)

Pesma *Vesel`mo se braćo kad se sastasmo* (pr. 1) se po svojim osobenostima može smatrati počasnicom, iako to u zbirci nije navedeno. De Sarno ovom pesmom „otvara“ zbirku donevši njome notu radosti i veselja. Moguće da to čini čak vrlo promišljeno, iz želje da pesmom poput ove ukaže najveću čast svojoj peraškoj „braći“. On kao da pesmom *Vesel`mo se braćo kad se sastasmo* priziva uspomene na zajednička okupljanja u Perastu, na veselje uz pjesmu, želeći da se njegovi Peraštani i dalje sastaju sa njim i suprostavljajući ih opisima perioda razdvojenosti, koji su tužni i žalosni.⁶⁴ Melodijske osobenosti ove pesme pokazuju da je potekla iz urbanog stila muziciranja, kao i da je najverovatnije nastala tokom 19. veka kada su ovakve pesme slavile ideje nacionalnog preporoda. Koliko je pesma *Vesel`mo se braćo kad se sastasmo* bila popularna i u De Sarnovo doba a i kasnije, svedoče njene varijante zabeležene u mnogim primorskim i kontinentalnim krajevima, pokazujući time da su Peraštani delom svoje kulture u 19. veku svakako bili i deo šireg područja.⁶⁵

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Nr. 1.

Vesel'mo se braćo.

Maestoso.

The musical score consists of three staves of music. The top staff is for voice (soprano), the middle staff is for piano (right hand), and the bottom staff is for piano (left hand/bass). The vocal line starts with a forte dynamic (F) and includes lyrics in Croatian. The piano parts provide harmonic support with various chords and bass patterns. The score is set in common time, with specific dynamics like P (pianissimo), m/f (mezzo-forte), and f (forte) indicated throughout.

Ve - sel'mo so braćo . . . kad se sa - sta - smo,

Tu - gaiža-lost pro - - gje . . . kad se vi - gjo - smo.

Je - li ta - ko bra - - čo . . . Bog nas ži - yi - o!

marcato il canto

Più mosso.

U - zmi ava - ki svo - ju ša - ū. Ter is - pij - mo

I-º tempo, un poco ritenuto.

lju - bav na - ū, Lije - po i - ma - braćo, Bog nas ži - vi - o!

Vesel'mo se, braćo, kad se sastasmo,
Tuga i žalost progje, kad se vigjosmo.
Je li tako braćo . . . Bog nas živio!

Uzmi svaki svoju čašu,
Ter ispijmo ljubav našu,
Lijepo ime „braćo“, Bog nas živio!

Prepis pjesme

VESEL'MO SE BRAĆO

Maestoso

The musical score consists of three systems of music. System 1 (measures 1-4) starts with a piano/bass line in common time, followed by a vocal line in common time. The vocal part begins with a dynamic **p** and lyrics "Ve - sel'mo se bra - ēo... kad se sa - sta - smo." The piano/bass part continues with a dynamic **p**. The vocal part then continues with "Tu - ga i za - lost". System 2 (measures 5-8) shows the vocal line continuing with lyrics "pro - gje... kad se vi - glo - smo." The piano/bass part features a dynamic **f** and the instruction "marcato il canto". System 3 (measures 9-12) shows the vocal line continuing with lyrics "le - li m - ko". The piano/bass part features a dynamic **mf**. System 4 (measures 13-16) shows the vocal line continuing with lyrics "bra - ēo... Bug nas Ži - vi - ol". The piano/bass part features a dynamic **mf** and lyrics "U - zni sva - ki sve - ju -".

Più mosso

1-0 tempo, un poco ritenuto

16

ca - šu, *f*Ter is - pij - mo lju - bay na - šu, *ff* Lije - po i - me bra - eo,

18

f

ff pesanti

25

Bog nas ſi - vi - o!

27

Prepis notnog zapisa Ludvika Kube : Pjesme dalmatske iz Boke, 1907.

Pr.br.5

Vesel'mo se, braćo

Kotor-Perast. G. Rossi
Počasnica

Allegro

Ve-sel'-mo se, bra-ćo, kad se sas-ta - smo, Sva-ki uz-mi svo-ju ča-šu, vrije-dan je - si
tu - ga, ža - lost pro-de kad se vi - dje - smo.
8 lju-bav na - šu! Lije-po i - me I - vo, Bog te ži - vi - o!

1. Vesel'mo se, braćo, kad se sastasmo,
tuga, žalost prođe kad se vidjesmo.
/: Svaki uzmi svoju čašu, vrijedan jesi ljubav našu!
Lijepo ime Ivo, Bog te živio! :/
2. Je li tako, braćo, Bog nas živio?
Svak iz svoje čaše vince ispij!
/: Svaki uzmi svoju čašu, vrijedan jesi ljubav našu!
Lijepo ime Ivo, Bog te živio! :/
3. Stalnost prijateljstva ništa ne kvari,
za dušmansku zlobu nitko ne mari.
/: Svaki uzmi svoju čašu, vrijedan jesi ljubav našu!
Lijepo ime Ivo, Bog te živio! :/

Mario Katavić je nadopunio tekst treće strofe prema varijanti pjesme „Vesel'mo se braćo“ iz: Deželić, Gjuro Stjepan. 1865. Pjesmarica ili sbirka rado pjevanih pjesama. Zagreb: Naklada i tisak Dragutina Albrechta, br. 585, str. 718-719. Ova pjesma pripada žanru napitnica iz narodnopreporodnog razdoblja prve polovine ili sredine XIX vijeka. Bila je popularna u nekim sredinama u Boki i Dalmaciji i u XX vijeku.

Savremena klapska obrada pjesme (prepis iz Lirice br.1)

Vesel'mo se, braćo

Po zapisu Ludvika Kube, 1907. Kotor-Perast.
Obrada: Mario Katavić, 2013.

Allegretto

T

B

6

T

B

12

Uzrasla je u Novi naranča (pr. 2)

Pesmom *Uzrasla je u Novi naranča* je opevana *Novkinja đevojka*⁶⁶ stasala za udaju. Narančino drvo simbolično raste sa njom, ona ga neguje tokom svog detinjstva i mladosti i ono joj, u doba kada je stasala za udaju, daruje tri ploda.⁶⁷ Tri naranče nisu samo „njena slika“ i poklon, već su i svojevrsna provera, kojom će ona prvo sagledati ni manje ni više kakav je car (moguće, sultan),⁶⁸ mletački dužd,⁶⁹ a potom i junak Marko Kraljević. *Novkinja-đevojka* na taj način komunicira sa ovim naočitim muškarcima, vladarima i junacima, učitivo ali ravnopravno, otvoreno i promučurno. Ona očekuje od njih uzdarja, prema kojima će tačno znati ko je za nju, odnosno čeka da otkrije koji je od njih u stanju proniknuti u njene djevojačke želje i potrebe. Svojim postupcima ova bokeška devojka kazuje mnogo o svom poreklu, porodici, zajednici i napisletku o sebi, odnosno, o narodnoj predstavi kakva bi devojka pred udajom trebala da bude: ona je pre svega veoma ponosna na svoj rod, otuda se smelo obraća caru i duždu, uz to nisu njoj po volji materijalni darovi. U pesmi je naznačeno, ona je već bogata, „Ja imam mlada i srebra i zlata“, ali je njen najveće bogatstvo – lepota koja je kralj, ne treba joj ogledalo, jer ističe „ja sam mlada, ogledalo sama“. Devojčin ispit prolazi jedino onaj kome šalje treću naranču – Kraljević Marko, jedan od najpoznatijih likova naše usmene književnosti, junak deseteračkih epskih pesama. On nepogrešivo prepoznaće želju djevojke koja sama uviđa da „znade što je za đevojke“: to je junak na konju, zapravo njen željeni mladoženja.

O starosti ove pesme ne svedoči samo opisani poetski tekst, već i princip vezivanja za određeni melodijski model (broj 3). Uz to, slojevitost i arhaičnost diskursa ukazuju na mogućnost da je nekada ova pesma pevana na peraškima svadbama, a njene poetskotekstualne varijante iz dostupnih pisanih izvora pokazuju da je deo tradicije jednog šireg, južnodalmatinsko-bokeljskog područja.⁷⁰

Da sam mlada studena vodica (uz pr. 2)

Reč je o ljubavnoj pesmi koja počinje svojevrsnim stereotipom stihom *Da sam mlada studena vodica*. Prema raspoloživim podacima, ovom se poetskom tekstu ne može tačno odrediti poreklo, ali, iako je ova pesma konstatovana i u primorskim krajevima, ne isključuje se mogućnost da je njen „izvor“ u tradiciji nekog kontinentalnog područja. O tome svedoči sadržaj njenih varijanata, pa i one koju De Sarno beleži u Perastu. Nakon želje devojčake, da bude *studena vodica* koja će tako stići do svoga dragog (jer drugačije ne može, a voda uvek nađe svoj put), ovom su pesmom opevane lađe dok prenose žito ploveći rekom Savom, a onda se u skoro svim poetskotekstualnim varijantama opevaju neki lokalni motivi.⁷¹ Tako je i u peraškoj varijanti ove pesme: ne menjajući melostihove s početka u kojima je opevana plovidba rekom Savom, Peraštani se nadalje ponose svojim

trgovačkim lađama, okovanim zlatom i srebrom, koje plove sa najdragocenijim blagom, prevoze momke sokolove (podrazumevajući da te lađe plove po morima). Otuda se može smatrati i peraškom, ne samo zbog već navedenog melodijskog modela broj 3 kojima se izvodi, već i zbog očiglednog poimanja da je ova pesma i njihova, jer njome ovekovečuju neki njima bitni motvi iz peršakog života.

Tradicija koja traje - muzičari u Perastu

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Nr. 2.

Uzrasla je . . .¹

Moderato.

Allegro.

¹ Ovako isto se pjeva i pjesma: „Da sam mlada studens vodica“.

rall.
ran-ča. Tra-la-la li-ri la-la-la u No-vi na-ran-ča.
riten.

Uzrasla je u Novi naranča,
 Gojila je Novkinja gjevojka.
 U ljeto je vodom posipala,
 A u zimu je svilom pokrivala.
 Lijepoga je roda porodila:
 Na tri grane tri žute naranče.
 Jednu šalje caru čestitome.
 Car joj šalje do tri litre zlata.
 „Lijepa fala caru čestitome,
 Koj' mi šalje do tri litre zlata.
 Ja imam mlada i srebra i zlata“.
 Drugu šalje duždu mletačkome.
 Dužd joj šalje ogledalo sjajno.
 „Mala fala duždu mletačkozne,
 Koj' mi šalje ogledalo sjajno.
 Ja sam mlada ogledalo sama“.
 Treću šalje Kraljeviću Marku.
 Marko njozzi konja i junaka.
 „Lijepa fala Kraljeviću Marku,
 Koj' mi šalje konja i junaka.
 Znade Marko što je za gjevojke“.

Da sam mlada studena vodica.

Da sam mlada studena vodica,
 Ali da sam rumena ružica,
 Ja bih znala gje bih izvirala:
 Pokraj Save, kraj vodice hladne,
 Gje pristaju trgovačke lagje.

Prepis pjesme

UZRASLA JE...

Moderato

Uz - ra - sla - je, uz - ra - sla - je - u No - vi na - ran - ča. Uz - ra - sla - je,

Allegro

uz - ra - sla - je - u No - vi na - ran - ča. Uz - ra - sla - je, uz - ra - sla - je - u No - vi na -

ran - ča. f Tra - la - la li - ri la - la - la u No - vi na - ran - ča.

Prepis notnog zapisa Ludvika Kube: Pjesme dalmatske iz Boke, 1907.

Pr.br.109,110

Uzrasla je u Novi naranča

Perast. Kate Niković

U - zra - sla je, u - zra - sla je u No - vi na - ran - ča,
6 u - zra -sla je, u - zra -sla je u No - vi na - ran - ča.

1. Uzrasla je, uzrasla je u Novi naranča,
/: *trgala je, trgala je mlađana djevojka.: /*
2. *Prvu daje, prvu daje premiloj sestrici,*
/: *al' sestrica, al' sestrica ne hoti jabuku.: /*
3. *Drugu daje, drugu daje ponajboljoj drugi,*
/: *druga ode, druga ode, ostavi jabuku.: /*
4. *Treću daje, treću daje mlađanome momku,*
/: *momak uze, momak uze curu i jabuku.: /*

Jure Šaban-Stanić je sastavio stihove drugog dijela prve strofe i cijelu drugu i treću strofu. U svojoj je obradi spojio dvije srodne melodijske varijante pjesme „Uzrasla je u Novi naranča”, koje je Ludviku Kubi otpjevala Peraštanka Kate Niković. Prvi notni zapis (pr. 109) donosimo uz pretvodnu obradu Zlatka Babana, gdje se nalazi i izvorni cjeloviti tekst pjesme u zapisu Dionisija de Sarno-San Giorgio iz 1896., a ovdje donosimo drugi zapis (pr. 110).

Savremena klapska obrada pjesme(prepis iz Lirice br.1)

Uzrasla je u Novi naranča

Po zapisu Ludvika Kube, 1907. Perast.
Obrada: Jure Šaban-Stanić, 2013.

Na dobru molitvu, počasnica mladijencima (pr. 3)

Izvođenje *dobre molitve* tokom svadbe je deo tradicije ne samo Perasta, već i drugih delova Boke Kotorske, crnogorskog primorja (Grbalj, Maine, Paštrovići, Spič itd), kao i dubrovačkog dela primorja.⁷² Reč je o blagoslovu namenjenom devojci dok ona napušta roditeljski dom (u nekim krajevima i mladoženji), a kojeg joj upućuju otac, majka kao i najbliži rođaci. *Dobru molitvu* čine dva dela: u prvom se samo izgovaraju dobre želje i daju najbolji saveti mladoj, a u drugom su te želje pretočene u pesmu (poput rečitativa i arije). Izvođenje *dobre molitve* predstavlja jedan od veoma starih obredno-običajnih načina iskazivanja: tada mlada simbolično dobija otpust i od svojih ukućana, ali, prema verovanjima, ona se tada opraća i od svojih predaka.⁷³ Prema zapisu Jovana Vukmanovića, *dobra molitva* je polovinom 20. veka u Perastu izvođena u roditeljskom domu mlade, kada su je svatovi već preuzeli od njenog roda, i to u momentu dok sedi za trpezom između devera i kuma:⁷⁴

„Sada kum traži od oca i majke mlade da joj dadu *dobru molitvu*. Majka donosi *molitvenu čašu*, sličnu rakiskoj, obavijenu pozlaćenim papirom i utisnutu u pogačicu kruha, u koju stari svat od svatova nalije vina. Majka predaje punu čašu svome mužu, koji prvi ustaje, a za njim svi prisutni, i govori kćeri dobru molitvu: 'Sinko moj, ti danas ostavljaš svoje roditelje, ideš kod tuđeg oca i majke, a otsad su božjom sudbinom tvoji. Da budeš na čast domu i rodu, da bude od tebe sinova i kćeri i da se podiće jedna i druga strana! Da budeš na čast rodu i domu!' Popije malo vina iz čaše, a zatim je daje ženi, koja ponovi otprilike iste riječi. Potom uzimaju čašu redom sestre, braća i stričevi, i svi joj održe kako znaju zdravicu“.⁷⁵

Nakon ovakvog blagoslova obavezno sledi pevanje *dobre molitve*. Kako i De Sarno u svojoj zbirci primećuje, a prema tradiciji starijeg sloja bokeljskog stanovništva, *dobra molitva* prethodi svim ostalim *počasnicama*.⁷⁶ Svestan posebnosti pesme, uz naslov, „*Na dobru molitvu*“, ističe da je reč o *počasnici* namenjenoj dobrobiti mladenaca (pr. 3).

De Sarno svakako prepoznaje značaj i starinu koje ima ovakva pesma za tradiciju Perasta, pa je beleži u celosti, a ne samo njen prvi melostih,⁷⁷ pružajući nam još dokaz da i Peraštani, poput Bokelja iz mnogih drugih mesta, svoju *dobru molitvu* završavaju refrenskim pripevom (*I oko, i čelo ...*). Ovaj pripev je zapravo jedna poetskotekstualna formula najverovatnije potekla iz obrednog načina razmišljanja, kojom se takođe blagosilja i nazdravlja, u skladu sa namenom cele *dobre molitve*.⁷⁸ Po svom značenju ovaj pripev je samostalan, pa da se može pripojiti bilo kojoj *počasnici*.

U svom zapisu *dobre molitve* De Sarno nam pruža trodelnu taktovnu podelu, kao i nakon njega Kuba, prema pevanju momaka sa Mula,⁷⁹ ali De Sarno, prema svom muzičkom nahodenju, završne slogove svakog melostiha „postavlja“ na prvu, naglašenu

jedinicu u taktu. Time verovatno želi da što vernije prikaže način izvođenja peraške *dobre molitve*, sugerijući da je bio živahan, žustar i grazicozan (kako uostalom i sam naglašava *Allegretto grazioso* oznakom za tempo), a adekvatan prilici za koju se ova pesma vezuje. Oponašajući stil izvođenja svojih Peraštana, uz svaki ton c^2 dodaje predudar odozgo, jer mu verovatno oni tako i izvode.

Tradicionalne svadbe u Boki, fotografija porodice Rajčević iz 1905.

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Nijesu lagje kako i druge lagje, Na njima su sivi sokolici.
Neg' su lagje srebrnom okovane Nijesu ono sivi sokolici,
I suhijem zlatom pozlaćene. Neg' su ono Peraški mladići.

Nr. 8.

„Na dobru molitvu“.

Počasnica mladijencima.

Allegretto grazioso.

Svi ka - si do - bri, o - vi naj - bo - lji, ka - da mladijen -
sim mo - li - tu da - še, ka - da mladijen - eim mo - li - tu da -
še, U pu - ne ka - še, u do - bre ka - se, u pu - ne ka -

Poco più.

Bo, u do-bro řa - - se, Svo-mu ro - du i ple - me - nu na ve -

li : ku čast, na ve - li - ku čast. A na - ře - mu mla-do - ře - nji

sve u do-bar čas, sve u do-bar čas. I o - - ko i če -

lo sve nam bra - do ve - - se - lo, ve - se - lo!

Prepis pjesme

"NA DOBRU MOLITVU"
Počasnica mladijencima

Allegretto grazioso

Svi ča - si do - bri. o - vi naj - bo - lji, ka - da mla - dijen - cim mo - li - tvu da -
še, ka - da mla - dijen - cim mo - li - tvu da - še, U pu - ne ča - še, u do - bre ča - se, u pu - ne ča -

Poco più
se, u do - bre ča - se. Sve - mu ro - du i ple - me - nu na ve - li - ku čast, na ve - li - ku
19

16

čast. A na-šc-mu mla-do-žc - nji sve u do-bar čas, sve u do-bar čas. I o-

16

22

ko - i če - lo sve nau - bra - čo ve - - se - lo, ve - se - lo!

22

Prepis notnog zapisa Ludvika Kube: Pjesme dalmatske iz Boke, 1907.

Pr.br.119

Svi časi dobri, ovi najbolji

Perast. Kate Niković
Svadbena, kada mladu
vode na vjenčanje

Svi ča - si do - bri, o - vi naj - bo - lji, [svi ča - si do - bri, o - vi naj - bo - lji,
5 ka - da mla - dijen - cim' mo - li - tvu da - še, u pu - ne ča - še, u do - bre ča - se,]
9 sve - mu ro - du i ple - me - nu [na ve - li - ku čast, na ve - li - ku čast,]
[a na - še - mu mla - do - že - nji] sve u do - bar čas, sve u do - bar čas!

Sijeda brada, srebrna čaša (i peotsko–tekstualne varijante, pr. 4)

Nakon zapisa pevanja „na dobru molitvu“, De Sarno prilaže i *počasnicu Sijeda brada, srebrna čaša* (pr. 4).⁸⁰ Ova *počasnica* je očigledno imala veliku važnost u mnogim krajevima, osobeno primorskim, u kojima je prema postojećim izvorima zapisivana od 19. veka.⁸¹ Razlog tome je najverovatnije ne samo momenat za kojeg se njeno izvođenje vezuje, već i njen poetski tekst. Po tome, ova *počasnica* pokazuje veliku starost, poteklu iz vremena kada se verovalo u različite magijske postupke kojim se obezbeđuju zaštita i napredak. Veoma prefinjenim načinom aludira se na to da jedan od svatova ima posebne odlike božanstva koje će mладencima obezbediti zaštitu i blagostanje. Zbog toga se akcentuje da on ima ne samo *sijedu*, kao dokaz zrelosti i mudrosti, već i *srebrnu bradu*.⁸²

De Sarno prilaže još osam poetskih tekstova *počasnica*.⁸³ Svojim osobinama i ove pesme pokazuju da su izvođene na svadbenoj svečanosti, kao svedočanstvo tradicije starijeg sloja.⁸⁴

Gospodar sjedi u zlatnu stolu je *počasnica*⁸⁵ kojom se pre svega nazanačava simbol starosti, odnosno mudrosti. Kao takav opevan je *gospodar*⁸⁶ dok sedi za naročitom, zlatnom trpezom.⁸⁷ Noge su mu u vodi, i to hladnoj, samim tim prema narodnim verovanjima, pustoj, u kojoj ništa ne obitava, zapravo u prostoru htionskog sveta.⁸⁸ Narodna verovanja takvom „slikom“ ukazuju da je *gospodar* veza između dva sveta, „ukopan“ u donji nogama. On je kao takav posrednik i zaštitnik mlađenaca. Otuda u pesmi ima osobenost natprirodnog bića, a to je naznačeno stihom u kojem niti muti vodu, niti govori zlo, iz bojazni da time ne bi zlo i prizvao. *Gospodar* čini suprotno, on priziva Božije ime koje će doneti željeno blagostanje i zaštitu u dom. Ova *počasnica* završava nešto dužim refrensksim prijevom, koji prethodi navedenom (*I oko ...*), a koji je takođe namenjen blagoslovu svatovima okupljenim za trpezom (*Pomog' mu Bog kuću i njegov dom ...*). Reč je o nešto drugačije formulisanom tekstu iste suštine, koji navedenom osobinom upućuje na prepostavku da su refrenska prijevi u starobokeškoj tradiciji bili mnogo duži od onih zabeleženih polovinom 20. veka.

Poetskim tekstrom *počasnice Ovo je gospodar velji božiji dar* se opet nedvosmisleno potencira na važnosti koju i u Perastu ali i drugim delovima primorja ima *gospodar* na svadbi, uz nazdravljanje okupljenima.⁸⁹ Svojom sadržinom kao da se ova *počasnica* nadovezuje na prethodnu (*Gospodar sjedi ...*), što ukazuje da su u Perastu ove dve, ali i ostale *počasnice* izvođene po tradicijom utvrđenom redosledu, možda baš onom po kojem ih De Sarno u svojoj zbirci objavljuje (nemamo podatke po kojem su se redosledu izvodile peraške *počasnice*). *Počasnica Ovo je gospodar velji božiji dar* takođe ima duži refrenska prijev, potpuno isti kao prethodna, osim što se u ovoj *počasnici* želi *gospodaru* veselje (a u prethodnoj se od njega iska pomoći).

Počasnicom Junak junaka okom pogleda se naglašava važnost snažnih i hrabrih junaka i njihovog života u ovom delu primorja iz dalje prošlosti. Ako ova *počasnica* i nije samo deo peraške tradicije, jer je zabeležena i u nekim drugim primorskim krajevima,⁹⁰ sa njenim se sadržajem epskog prizvuka Peraštani potpuno poistovećuju. U boju protiv neprijatelja, junaci su neustrašivi, stasiti, veoma uvaženi, toliko uvežbani da se sporazumevaju samo pogledima. Sve je to samo iz jednog razloga: da svojim životima brane *gospodina* (svog zapovednika, najverovatnije), svoju družinu, a premda to nije pesmom predočeno, i celi Perast,⁹¹ otkrivajući želju i potrebu nekadašnjeg stanovništva za junacima poput opevanih.

Oj, sokoliću najlijepši tiću je *počasnica* posvećena sokolu, odnosno junaku, na epskolijski način oslikanom po jednom od motiva nekadašnjeg života Peraštana: mladić ne želi da se pokazuje i dokazuje u lovu, kojim se inače svakodnevno bavi, jer se zaljubio.⁹² Devojku mu, odabranicu njegovog srca, svakako treba dati (možda pristati na njegovu prošnju?), jer je kao i svaki junak, veoma nezgodan kada se naljuti ukoliko ne dobije šta želi.⁹³ Takva narav se može pripisati starijem sloju narodnog iskazivanja u kojem natprirodna, mitološka bića, imaju poprilično preku čud poput ovog peraškog junaka – lovca.

Dolećeš dva sokola iz planine je *počasnica* koja je i dalje u praksi drugih delova Boke Kotorske, kao i šireg područja.⁹⁴ Kao veza sa prethodnom (*Oj, sokoliću najlijepši tiću*), odmah se izdvaja navođenje sokola. U ovoj *počasnici* se još jasnije prepoznaju stara narodna verovanja u bića vezana za prostor neba, izaslanika nekog božanstava, koja će obezbediti zaštitu i plodnost mладencima (kasnije soko postaje i simbol viteštvu i junaštva). Kao dokaz da je ovaj poetski tekst deo i starih verovanja i tradicije kulture primorja, sokolovi nose granu masline (simbol mira prema novijim verovanjima), takođe simbolično zaštitnog i plodonosnog dejstva (njome se, na primer, kite badnjaci), čestitajući tako poseban dan mladoženji i nagoveštavajući svako dobro u njegovom braku.

U svojoj zbirci, kao sledeće po redu De Sarno daje poetski tekst *počasnice Đevojčica rijeku gazi noge joj se bijele*. Naoko prekidajući opisani sled, ova *počasnica* se potpuno razlikuje po svom poetskom tekstu od svih ostalih, jer je ljubavnog sadržaja, ukazujući, istovremeno, na mogućnost je deo bokeljskog *starijeg ljubavnog pevanja*.⁹⁵ Ovim se poetskim tekstrom ne samo opisuje ljubavno udvaranje, već se naziru i primeše erotike: devojka gazi reku ne znajući da je mladić posmatra i gleda zaneseno njene *bijele* noge. Opisani sadržaj ove *počasnice* navodi na mogućnost da ga u Perastu De Sarnovog doba izvode upravo oni *Mladići*, na svojim momačkim veseljima kada su, kako je zabeležio Pavao Butorac, pevane i „nećedne“ *počasnice*, kojima bi mogla priključiti i ova.⁹⁶ Iako su poetskoteksutalne varijante ove pesme zabeležene i u drugim, ne samo primorskim krajevima, priključujući tako i Perast jednom širem kulutrnom podućju,⁹⁷ opisane osobine njenog poetskog teksta kao i mesto koje joj Peraštani dodeljuju (tokom svadbe), navode na razmišljanje da je u stara vremena, kada se verovalo u učinkovitost obreda, pevana ne samo momačke zabave radi, već i kako bi se takvim (i sličnim) sadržajima takođe obezbedila željena plodnost.⁹⁸

Oj junače, bio klobuče je bokeljska počasnica čiji je poetski tekst ljubavne tematike, prema dostupnim podacima, u celosti publikovao jedino De Sarno.⁹⁹ Ona se na svojevrsan način nadovezuje na prethodnu: namenjena je mladiću pred ženidbom kojem se upućuje pitanje uz prekor zašto se ne ženi a vreme mu je. On čak i ne primećuje da ga devojka „crna oka“ stidljivo zavodi ophodeći njegov dom i njemu „srce zanosи“.¹⁰⁰ Iako je ovom počasnicom, poput prethodne, u prvom planu opis udvaranja, i to devojačkog, u njoj se takođe mogu prepoznati stari načini razmišljanja, kojim se naznačava značenje, koje za Peraštane ima mladić stasao za ženidbu, kao najvažniji nosilac svadbe i mnogo šire shvaćeno, onaj koji doprinosi kontinuitetu života.¹⁰¹

Škaljarska nošnja

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Uvi mlijeku
Kada mladijencim
Molitvu daš
U pune čase, a dobre čase,

Na veliku čas! (opet.)
A našjem mladijencima
Sve u dobar čas! (opet.)

Nr. 4.

Počasnica.¹

Allegretto gracioso.

Poco più.

¹ Jednakom melodijom pjeva se i dosta drugih peraških počasnica.

Počasnice.

1.

Sijeda brada, srebrna čaša,
Biser se roni, u čašu pada,
Svaka ga čaša sto dukat' valja.
A sijeda brada, tri bijela grada.
I oko i čelo, sve nam, braćo, veselo,

veselo!

Gospodar sjedi u zlatnu stolu,
A noge drži u hladnu vodu,
Ni vode muti, ni zla govori,
Nego govori: Bože pomozi!
Pomogo mu Bog kuću i njegov dom,
A proljeće ga zdravo zastalo,
Zdravo zastalo, tere veselo!
I oko i čelo i t. d.

3.

Ovo je gospodar božji velji dar,
Kad napit veli, svak' se veseli
Veselio mu Bog kuću i njegov dom,
A proljeće ga zdravo zastalo,
Zdravo zastalo, tere veselo!
I oko i čelo i t. d.

4.

Junak junaka okom pogleda,
Da ongje bude gje potrebuje,
A dobar junak svugje trebuje:
Pred gospodinom, među družinom!
I oko i čelo i t. d.

5.

Oj sokoliću najlijepši tiču,
Što tako sjediš, ter lov ne loviš?
Ptice ti padoše u sinje more,
A prepelice u ravno polje:
Odber', sokole, što ti je od bolje!
Od bolje mu je mlada gjevojka.
Podajte mu je ne drž'te mu je,
Dobar je junak, dobre je volje,
A kad mu sune, ni vjetru s' gore.
I oko i čelo i t. d.

6.

Dolećeše dva sokola iza planine,
Donesoše mladoženji kiju masline,
Čestito ti, mladoženja, ovo veselje —
Čestita ti vjeronica prvo veselje,
Čestita ti vijerna ljuba drugo veselje,
Do godine mlado čedo i muško ti bilo!
I oko i čelo i t. d.

7.

Gjevojčica rijeku gazi, noge joj se bijele,
Mlad je junak s' briješa gleda,
Srce mu se smije.
Gazi; gazi, gjevojčice, da bi pregazila,
A kada bi pregazila, da bi moja bila.
Ako ne bi moja bila, rijeka te zanijela.
I oko i čelo i t. d.

8.

O junače, bio klobuče,
Što se ne ženiš, što se ne ženiš?
Gjevojka ti crna oka
Dvore ohodi, dvore ohodi.
Tebi junaku mladahnome
Srce zanosi, srce zanosi.
Il' se ženiš, il' ne ženiš,
Tvoja će biti, tvoja će biti!
I oko i čelo i t. d.

Prepis pjesme

POČASNICA

Allegretto grazioso

1
Si-je-da bra-da, sre-br-na ča-sa, Sva-ka ga ča-sa slo du-kat va-lja, sva-ka ga ča-

2

Poco più

3
ša sto du-kat va-lja, A si-je-da bra-da tri bije-la gra-da, I o-ko i če-

4

5
lo, sve nam bra-čo ve-se-lo, ve-se-lo!

Oj vesela veselice (pr. 5)

Kako je već navedeno, ovo je jedna od pesama koju Peraštani tradicionalno pevaju tokom Fašinade. Njen poetski tekst ljubavne sadržine je zabeležen kao deo raznih krajeva Crne Gore, ponajpre onih primorskih.¹⁰²

U Perastu se taj tekst i dalje peva po melodiji koju zapisuje De Sarno. Najpouzdanije potvrda navedenog jeste kazivanje don Srećka Majića, a prema pevanju Peraštana starije generacije Miloša Krivokapića, Bogdana Vukasovića, Tripa Đurišića i Mira Braića. Bogdan je ranije bio taj koji je započinjao pesmu, pa je nakon njegove smrti a u želji da se tradicija nastavi, pre otprilike dvanaest godina don Srećko zamolio akademski obrazovanog muzičara, Kotoranina Nikolu-Nikšu Čučića (1936–2014), da „uveđe“ u peraški „poj od Fašinade“ i druge pevače. Nikša Čučić se tada poslužio ne samo pevanjem navedenih Peraštana, već i De Sarnovom zbirkom, obradivši pesmu *Oj vesela veselice* tako da se umesto jednoglasnog peva u homofonom dvoglasu. Ono šta je najvažnije, jeste da se melodija ove obrade skoro i ne razlikuje od melodije koju beleži De Sarno (Kovačević 2015). Potvrdu navedenog je moguće naći u pevanju grupe pevača tokom Fašinade. Iako se dešava da se od godine do godine sastav ove skupine od Fašinade donekle menja, najčešće je čine Slavko Dabinović (Kotor), Kiko Smndlaka (Tivat), Tripo Vukičević (Kotor) i Niko Bergam (Stoliv) i do ove, 2016. godine Miro Braić (Perast).¹⁰³

Dijatonska melodija pesme *Oj, vesela veselice* koju zapisuje De Sarno, zasnovana je na nizu užeg opsega (sekste), koja se ponavlja od melostiha do melostiha. To je i inače jedan od starijih načina muzičkog izražavanja tradicije mnogih krajeva, pa i Boke.¹⁰⁴ Prema De Sarnu, reč je o jednoj muzičkoj misli, sastavljenoj od četiri takta, relativno uskog opsega (sazvuka kvinte), postupnog pokreta, kojom se izvodi ceo tekst, upravo onako kako se i dalje u drugim bokeljskim mestima izvode i pesme obredno-običajnog porekla i pesme ljubavnog žanra. Puko ponavaljanje ove melodije De Sarno prekida u četvrtom taku, pre samog kraja skokom kvarte naviše, dosegnuvši time celinu višeg reda. Takođe, trodelna ritmička pulsacija njene linije¹⁰⁵ koja zastaje na tonovima polovinskog trajanja, može se povezati sa samim pokretom veslača tokom Fašinade, ponovno ukazujući da je reč o nekadašnjem starom principu obrednog načina iskazivanja (kada su neraskidivo povezani pokret, reč i ton bili „u službi“ obredne radnje). Kako melodija peraške pesme *Oj, vesela veselice* nije prema podacima iz dostupnih izvora zabeležena u drugim krajevima, verovatno je nastala baš u Perastu – te je zbog toga (i) na ovu pesmu mislio De Sarno kada je u uvodu naveo da postoje „originalno peraške“ pesme.

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

12

Nr. 5.

Obj vesela veselice!

Moderato assai.

Oj ve - se - la ve - se - li - ee, — Oj ve - se - la ve -
 legato
 se - li - ee, Oj ve - se - la ve - se - li - ee, — Oj ve - se -
 la ve - - se - li - - ee!

Oj vesela veselice!
Vesele ti oči imaš.

Koga god si pogledala,
Svakomu si ranu dala,

Prepis pjesme

OJ, VESELA VESELICE!

Moderato assai

The musical score consists of three staves of music in 3/4 time, key signature of one flat. The top staff is for voice, the middle for piano, and the bottom for bassoon.

Lyrics:

Oj, ve - se - la ve - se - li - ce, oj, ve - se - la ve - se - li -
ce, oj, ve - se - la ve - se - li - ce, oj, ve - se - la ve - se - li -

Musical Elements:

- Staff 1 (Voice):** Features eighth-note patterns. The first section ends with a fermata over the word "ce," followed by a repeat sign and a continuation of the pattern.
- Staff 2 (Piano):** Features eighth-note chords. A "legato" instruction is placed above the piano staff.
- Staff 3 (Bassoon):** Features eighth-note chords.
- Measure 16:** The bassoon part has a dynamic marking "cel."
- Measure 17:** The bassoon part has a dynamic marking "z."

Savremena klapska obrada pjesme (prepis iz Lirice br.3)

OJ, VESELA VESELICE!

Obrada: Nikola Čučić

Moderato

Oj, ve - se - la ve - se - li - - - ec, oj ve-
Ko - ga god si po - gle - da - - - la, ko-ga
i me - ne si po - gle - da - - - la, i me-
se - la ve - se - li - - - ec!
god si po - gle - da - - - la,
ne si po - gle - da - - - la.

Vivo

Oj, ve - se - la ve - se - li - - - ec! Ve - se -
Ko - ga god si po - gle - da - - - la, sva-ko -
i me - ne si po - gle - da - - - la, i me -
le - ti - o - - - maš.
mu - si - ra - - - la.
ni - si - ra - - - la.

le - ti - o - - - maš.
mu - si - ra - - - la.
ni - si - ra - - - la.

Zbogom neharna dušo (pr. 6)

Pesmu *Zbogom neharna dušo* (pr. 6) Jakša Primorac svrstava u dalmatinsko-bokeljske, najpre zato što je tokom 19. veka i u prvoj polovini 20. veka bila jedna od najpopularnijih na području Dalmacije i Boke Kotorske.¹⁰⁶ Iako nije lako bez pouzdanih dokumenata utvrditi njen poreklo, zbog sadržaja njenog poetskog teksta može se povezati sa tradicijom primorja,¹⁰⁷ a potom je, u okviru građanske kulture 19. veka jednog šireg prostora, ova pesma postala i deo tradicije nekih kontinentalnih krajeva.

Moguće je da je ova pesma nastala prema istinitom događaju iz života kojeg su mogli deliti mladići iz mnogih delova primorja, pa i onog peraškog. Njome je opevana bol mladića koji se sprema na dugu i neizvesnu plovidbu, a njegova izabranica za njega više ne haje (ne uzvraća mu više ljubavna osećanja), te joj on, stoga, vraća venac, zalog njihove nekadašnje ljubavi.¹⁰⁸ U doba De Sarnovog boravka u Boki, Peraštani uz poetski tekst pesme *Zbogom neharna dušo* pevaju melodiju zasnovanu na načelima zapadnoevropske muzike, a koja se svojom linijom, smeštnom u šestosminsku meru, više priklanja primorskom načinu muziciranja.¹⁰⁹ Koliko je ova pesma popularna u Perastu, svedoči ne samo De Sarnov zapis, već i zapis Ludvika Kube iz 1907. godine, koji, iako se razlikuje merom (De Sarno je smešta u šestosminsku taktovnu podelu a Kuba u tričetrvrtinsku), pokazuje na veoma srodnu melodijsku liniju.¹¹⁰

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

I meni se pojavio
I meni si ranu daju,
Upisat' cu ime tvoje
Povrh gore brštanove,
Koj' prolazi neka gleda

Izvijetac sreć moje,
Sreć moje, sreća tvoje
U ljubavi zaplereno
Kao brštan oko duba
U zelenoj tvoj' dubravi.

Nr. 6.

Zbogom neharna dušo!

Andante.

Zbo - gom ne-har - na du - - - šo,

Tre - ba se nam di - je - li - - - ti,

Što - en - ja - dan ē - ni - - - ti,

14

Ka - da me ti — — — mr-sis, zis.

Zbogom neharna dušo,
Treba se nam dijeliti
Šta će jadan činiti
Daleko od tebe!!

Preko širokih polja,
Preko dubokih mora,
Preko visokih gora,
Žalostan će se zvat'.

Vidiš, na tužbu moju,
Gje more ribu izmeće,
A tvoje srce ne će
Za mnom plakati.

Uvehlo je za mene
Svako proljetnje cvijeće,
A tvoje srce ne će
Za mnom plakati.

Evo ti vijenac dajem,
Koj' si mi njegda dala,
Na njem' ti mala fala,
Otrovno je cvijeće to!

Nr. 7.

Dvoje mi drago zaspalo . . .¹

Allegretto.

Dvo - je mi dra - go za-spa - lo, Jag-nje mo -

Prepis pjesme

ZBOGOM NEHARNA DUŠO!

Andante

The musical score consists of three staves of music in common time, key signature of one flat. The vocal part (soprano) starts with a piano dynamic (*p*). The lyrics are:

Zbo - gom ne - har - na du - - - šo, tre - ba se nam di - je -
li - ti, sto - ču - ja - dan ēi - ni - - -
ti, ka - da me ti - - - mr - zil, zil.

Measure 12 begins with a piano dynamic (*p*). The lyrics are:

1. 2.
ti, ka - da me ti - - - mr - zil, zil.

1. 2.

Prepis notnog zapisa Ludvika Kube : Pjesme dalmatske iz Boke, 1907

Pr.br.108

Zbogom, neharna dušo

Perast. Gđa. Niković

Andante

Zbo - gom, ne - har - na du - dije - li - šo, Što ču ja - dan
sa - da se tr'je - ba - dije - li - ti.
či - ni - ti ka - da ti me mr - ziš?

1. Zbogom, neharna dušo,
sada se tr'jeba dijeliti.
Što ču jadan činiti
kada ti me mrziš?

2. Zbogom, neharna dušo,
sada se tr'jeba dijeliti.
Što ču jadan činiti
daleko od tebe?

3. *Preko prostranih polja,*
preko duboka mora,
preko visokih gora
žalostan ču te zvat'.

Jure Šaban-Stanić je nadopunio tekst druge i treće strofe prema varijanti pjesme „Zbogom, neharna dušo“ iz Dobrote, iz: Milostić, A. 1902–1903. *Zbornik A. Milostića*. Rukopis u arhivu Odsjeka za etnologiju HAZU, sign. MH 168, br. 63, str. 96–97. Ludvik Kuba donosi još dvije varijante pjesme „Zbogom, neharna dušo“ (pr. 73 iz Mula i pr. 108 iz Perasta) i jednu njima srodnu varijantu pjesme „Se mi volevi bene“, bez mesta zapisa (pr. 90), što svjedoči o njenoj iznimnoj popularnosti u Boki početkom 20. stoljeća.

Savremena klapska obrada pjesme (prepis iz Lirice br.1)

Zbogom, neharna dušo

Po zapisu Ludvika Kube, 1907. Perast.
Obrada: Jure Šaban-Stanić, 2013.

Soave

SOLO

1. i 2. Zbo - gom, ne - har - na du - - - - šo,
3. Pre - ko pro - stra - nih po - - - - lja,

T
1. i 2. sa - da se tr'je - ba dije - li ti. Što
3. pre - ko du - bo - ka mo - ra, pre - ko vi - ja - dan
B

1. i 2. Sa - da tr'je - ba dije - li - ti.
3. pre - ko du - bo - ka mo - ra,

T
či - - - ni - ti, 1. ka - da ti me - ne mr - ziš?
go - - - - ra, 2. da - le - ko od te - be.
3. ža - lo - stan ču - te zvat.

B
Što ču ja - dan či - ni - ti
pre - ko vi - so - kih go - ra,

1. 2. i 3. u/m 1. mene mr - ziš?
2. od - te - be.
3. ču - te zvat.

Dvoje mi drago zaspalo (pr. 7)

Pesma *Dvoje mi drago zaspalo* je takođe pesma ljubavnog žanra, koja se poput pesme *Oj, vesela, veselice* (pr. 5), u Perastu tradicionalno izvodi tokom Fašinade. Njen poetski tekst takođe ima svoje varijante, pre svega zabeležene u južnoj Dalmaciji.¹¹¹ Prema njemu, devojka zakazuje svome dragom ponovni sastanak i to nakon zajednički provedene noći, napominjući mu da u kolu ne igraju jedno kraj drugog kako bi im ljubav i dalje ostala tajna. Otuda se, pored jasno izražene ljubavne tematike, u ovoj pesmi naziru i naznake patrijarhalnog načina razmišljanja. Ono jeste odavno izgubilo svoj nekadašnji značaj, ali se prema ovoj pesmi poštije makar formalno. To navodi na pomisao da je ova pesma deo starije peraške tradicije u vremenima kada je poput jedne od pominjanih *počasnica* (*Djevojčica rijeku gazi...*) imala ulogu da se njome isprovocira plodnost. O navedenom svedoči i vezanost ove pesme za posebne prilike obrednog porekla, jer su je ranije Peraštani pevali i u drugim prilikama, a ne samo tokom Fašinade. Kako konstatiše polovinom 20. veka Jovan Vukmanović, ova je pesma izvođena tokom proslave krsnog imena, kada su svi Peraštani preskakali *landjevojke*, obredne vatre:¹¹²

„Katolici uoči slave, u sumraku, kad ugledaju prve zvijezde, ako nijesu u žalosti, pale ispred svojih kuća od suvog lišća, lovorike, loze i drugog granja vatre, koje se zovu landjevojke. Takođe crkvenjak pali vatru pred crkvom koja je posvećena krsnom svecu. Mlađi svijet, muški i ženski, preskače preko vatre, obično od zapada prema istoku i pjeva vesele pjesme, kao: „Dvoje mi drago zaspalo...“, „Đer, đevojko, đer dušice, daj mi se daj!“ itd. U narodu se kaže da se vatre lože „za svece“. U starije doba na Krstovdan, dan slave Peraške opštine, vatra se palila i na gradskoj tvrđavi, a zastave su se isticale, sa pomorandžom ili jabukom na stijegu, na opštinskoj zgradi, tvrđavi i uglednijim kućama. Toga dana načelnik opštine primao je u opštini na čast Peraštane i goste sa strane. U ranije doba bi i svečar takođe, uoči svoje slave istakao b a r j a k (zastavu) ispred svoje kuće i ne bi je skidao do iza praznik“.¹¹³

Melodija pesme *Dvoje mi drago zaspalo* priključuje Perast muzičkoj tradiciji jednog šireg kulturnog područja. Po svojim osobinama, ona pokazuje da je nastala u međusobnom prožimanju tradicije primorja i kontinenta, a i prihvatanjem urbanog načina života u kulturi nekadašnje austrijske, odnosno austrougarske monarhije. Prema De Sarnovoj zbirci, reč je zapravo o jednom od melodijskih modela, pomoću kojeg su u mnogim krajevima ispevani različiti poetski tekstovi. O tome u svojoj zbirci svedoči i on sam, koji uz zapis pesme *Dvoje mi drago zaspalo* dopisuje da se peva prema sećanju Peraštana starije generacije, a da takođe služi i za ispevanje novijeg poetskog teksta *Na lijevoj strani kraj srca* (De Sarno 1896: str. 14). Ovaj drugi poetski tekst De Sarno poznaće, ali ga ne objavljuje (kao što to čini sa tekstrom pesme *Da sam mlada studena vodica*, pr. 2), ukazujući nam time da ona nije samo deo peraške prakse, već da se na melodiju koju on beleži uz perašku pesmu *Dvoje mi drago zaspalo*, u drugim krajevima pevaju i drugačiji poetski tekstovi.¹¹⁴

Zbogom neharna dušo,
Treba se nam dijeliti
Šta će jadan činiti
Daleko od tebe?!

Preko širokih polja,
Preko dubokih mora,
Preko visokih gora,
Žalostan će se zvat'.

Vidiš, na tužbu moju,
Gje more ribu izmeće,
A tvoje srce ne će
Za mnom plakati.

Uvehlo je za mene
Svako proljetanje cvijeće,
A tvoje srce ne će
Za mnom plakati.

Evo ti vijenac dajem,
Koj' si mi njegda dala,
Na njem' ti mala fala,
Otrovno je cvijeće to!

Nr. 7.

Dvoje mi drago zaspalo . . .¹

Allegretto.

Dvo - je mi dra - go za-spa - lo, Jag-nje mc-

¹ Ova muzika originalno pripada pomenutoj pjesmi, u koliko se sjećaju stari Peraftani. Dočnije se prisvojila u pjevanju one druge: *Na lijevoj strani kraj srca*.

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

je za-spa-lo. Dvo - je mi dra - go za-spa-lo,
jag-nje mo - je bi - je - lo.

Dvoje mi drago zaspalo,	Da idemo u polje,
Jagnje moje zaspalo. ¹	Da beremo ružice
Kad legoše rekoše.	I mirisne ljubice.
Jagnje moje rekoše:	Al' te molim moj mio,
Koj' se prije probudi	Kad budemo u kolo,
Jedno drugog da budi.	Ne fataj se do mene,
Probudi se gjevojka	Nego druge do tebe.
Stade budit' gjetića:	Da ne reku zlatvori,
Ustani se, moj mio;	Da smo dvoje ljubljeni.
Jer je zora, dan bio;	A mi n'jesmo odista,
Nego sinoć i jutros	
I opet ćemo do vèčer*.	

¹ Opetovat prvi stih sa „Jagnje moje bijelo“ i t. d.

Prepis pjesme

DVOJE MI DRAGO ZASPALO...

Allegretto

Dvo - je mi dra - go za-spa-lo, jag-nje mo - je za-spa-lo, Dvo - je mi
dra - go za - spa - lo, jag - nje mo - je bi - je - lo.

Ljubio se bijeli golub sa golubicom (pr. 8)

Poetski tekst pesme *Ljubio se bijeli golub sa golubicom* nastaje 1840. godine (pr. 8). Njen je autor srpski advokat, pisac i političar, dr Jovan Subotić (1817–1886), čije su mnoge pesme (kao i navedena), pod jakim uticajem narodne poezije.¹¹⁵ Zbog toga su Subotićeve pesme tokom 19. veka i u prvoj polovini 20. veka bile u mnogim krajevima veoma popularne.¹¹⁶

Takva „moda“ očigledno ne mimoilazi ni Peraštane, pa oni Subotićev tekst izvode uz melodiju koja je, kako to konstatiše Jakša Primorac, „gradskog tipa sa sjevera“, odnosno urbanog stila, a poreklom iz nekog kontinentalnog dela regiona. Reč je zapravo o melodijskom modelu, koji je ne samo u Perastu, već i u drugim mestima Boke bio krajem 19. i početkom 20. veka veoma popularan,¹¹⁷ pa njime izvode i poetske tekstove različitog žanra (ljubavnog itd),¹¹⁸ ali koji svojom praksom u Perastu De Sarnovog doba pokazuje koliko je tradicija ovog grada oblikovana međusobnim prožimanjem kontinenta i primorja.

Perast početkom 1900.g.

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

16

Nr. 8.

Ljubio se bijeli golub sa golubicom.¹

Moderato.

Lju - bi - o se bje - li go - lub sa go - lu - bi -
eom,
Gle - da - lo ga mla - do momče
dīm.
sa gje - voj - či - com. Gle - da-lo ga

¹ Isto ovako pjeva se i: *Slavno ljeto i proljeće*.

mila - do mom - će sa gje - voj - ni - com.

Ljubio se bijeli golub
Sa golubicom,
Gledalo ga mlado momče
Sa gjevojčicom,

Iz travice, kojom bistar
Potok žubori
Golub guće, momče njemu
Tiho govori:

„Crven ti je kljun, golube,
U golubice,
Al su usne rumenije
U gjevojčice.

Bijelo ti je lijepo perje
U golubice,
Al je b'jelje bijelo grlo
U gjevojčice.

Zagrli me, gjevojčice
Da se ljubimo.
Sramota je od goluba
Da dan gubimo

Ti poljubi mene, mila,
Pa ēu ja tebe,
Pa ja tebe, pa ti mene,
To su opet dva.

Što će reći tvoja majka
Ne brini se ti.
Našu tajnu Bog zna jedan
I nas dvoje, mi.

I golubci vijjeli su
Gje se ljubimo.
Ljubimo se, grlimo se
Gje se vidimo!

A manit bi junak bio
Kad to ne bi htio,
Kad su t' usne tako slatke
Kao šećer bio,

A njedarca mirisava
Kao ruža cvijet,
Ljubiću te, gjevojčice,
Ma šta rek'o svijet!“

Prepis pjesme

LJUBIO SE BIJELI GOLUB SA GOLUBICOM

Moderato

The musical score consists of three systems of music. Each system begins with a treble clef, a key signature of two sharps (F major), and a common time signature. The first system starts with a dynamic of *p*. The lyrics are: "Lju - bi - o se bje - li go - lub sa go-lu - bi - com," followed by a measure of rests. The second system starts with a dynamic of *p*, followed by a measure of rests. The third system starts with a dynamic of *f* and a instruction "dim.", followed by a measure of rests.

2
gle - da-lo ga mla - do mom - ēc sa gje - voj - ēi - com.

3
p

9
f Gle - da-lo ga mla - do mom - ēc sa gje - voj - ēi - com.

9
f

Non negar che tu mia sei (primer 9)

Reč je o pesmi koja se u stručnoj literaturi označava kao *makaronska*, jer se podjednako u njoj peva i na italijanskom i idiomu kraja u kojem je zabeležena.¹¹⁹ Ona je još jedan dobar pokazatelj kulturne opredeljenosti Peraštana, stolećima primoraca. Iako se ne zna tačno poreklo pjesme, varijante njenog teksta beležene su najčešće u delovima primorja.¹²⁰

Melodija takođe ukazuje da je potekla iz urbanog stila kulture primoraca, pre svega svojom linijom (na primer, u kadencionom odseku silaznog pokreta i zavšetka na terci toničnog akorda) i zasnovanošću na načelima zapadoevropske muzike. Ono što je posebno potrebno ovde istaći jeste da De Sarno zapisuje prvi glas ove pesme, a većinom kao i u ostalim pesama, u deonici klavira daje i drugi glas, koji ga prati u paralelnim tercama. Nekoliko decenija kasnije i Kuba nalazi ovu pesmu, ali mu, verovatno, njegov kazivač iz Perasta (kojem Kuba ne zapisuje ime) peva drugi, prateći glas.¹²¹ Ovo navodi na prepostavku da je u De Sarnovo vreme u Perastu i ova pesma, pored pesama koje se izvode navedenim *Allegreto* melodijskim modelom (drugi deo primera br. 2), mogla biti izvođena višeglasno (makar dvoglasno), a da je Kuba u svojim istraživanjima naišao na kazivača koji mu je otpevao deonicu drugog glasa (najverovatnije zato što je to činio inače).

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

18

Nr. 9.

Non negar che tu mia sei.

Za onu ljubav koju t' ja nosim.

Andante.

Non ne - gar che tu mia se - i, Za onu lju - bav ko -
ju t' ja no - sim, Son fe - li - ci i giør - ni mie - i, A - ko
mi, a - ko mi daš što t' ja pro - sim.

Non negar che tu mia sei
Za onu ljubav, koju t'ja nosim,
Sonešelici i gorni miei.
Ako mi daš, što ti ja prosim.

Non mi far la ritrosetta,
Jerbo znadeš, da te ja ljubim,
O Beppina, mia diletta,
Nemoj činjet' da te ja izgubim!

Se tu amavi un altro amante,
Obećana meni jesi.
Fido più di me costante
Neć' ga nećeš pod nehesi.

Se 'tu credi a me tradire
Ti se varas, dušo moja,
Non potrò giammai soffrire,
Da se obrati ljubav tvoja.

I compagni miei già sono
Puni tuge, mene plaču
Questa vita mia dispono
I na pušku i na maču.

Adorata vita bella.
Vilo moja preljubljena,
Io conosco cosa sia
Ova ljubav neizrečena.

Parmi esser senza cuore,
Bez očij' je moje tijelo,
Ma pur credo con ardore,
Da me nećeš ostavit', vilo.

O Cupido, Dio d' amore,
Uzmi jednu strijelu tvoju
Ed uccidi questo cuore
Da ja ispustim dušu moju.

Credi pur bell' idol mio
Kad te u putu ja susretem
Che, di gioia e di desio
Prepuni se srce moje.

Addio bene, mio tesoro,
Zbogom, rano srca moga,
Io ti lascio buona notte,
Dok ti esvane bijela zora.

Da te parto, dico, bella,
Treba nam se dijeliti,
Ma mi manca la favella,
Čujem ti se, dušo, umr'jeti.

Ja već' neću prohoditi
Ispred bijela dvora tvoja,
Ali srce bit' će s tobom
Goji mi ga, dušo moja!

Nr. 10.

Prem gizdava Bisernica.

Andante.

Prem giz - da - va bi - ser - ni - ca, Kru - no svijeh vr -

Prepis pjesme

NON NEGAR CHE TU MIA SEI
Za onu ljubav koju ti ja nosim

Andante

Non ne-gar che tu mia se-i. za onu lju - bav ko - ju ti ja no-sim. son fe - li - ci

p

rall.

i gior - ni mie - i, a - ko mi. a - ko mi daš - što tja pro - sim.

rall.

Prepis notnog zapisa Ludvika Kube: Pjesme dalmatske iz Boke, 1907

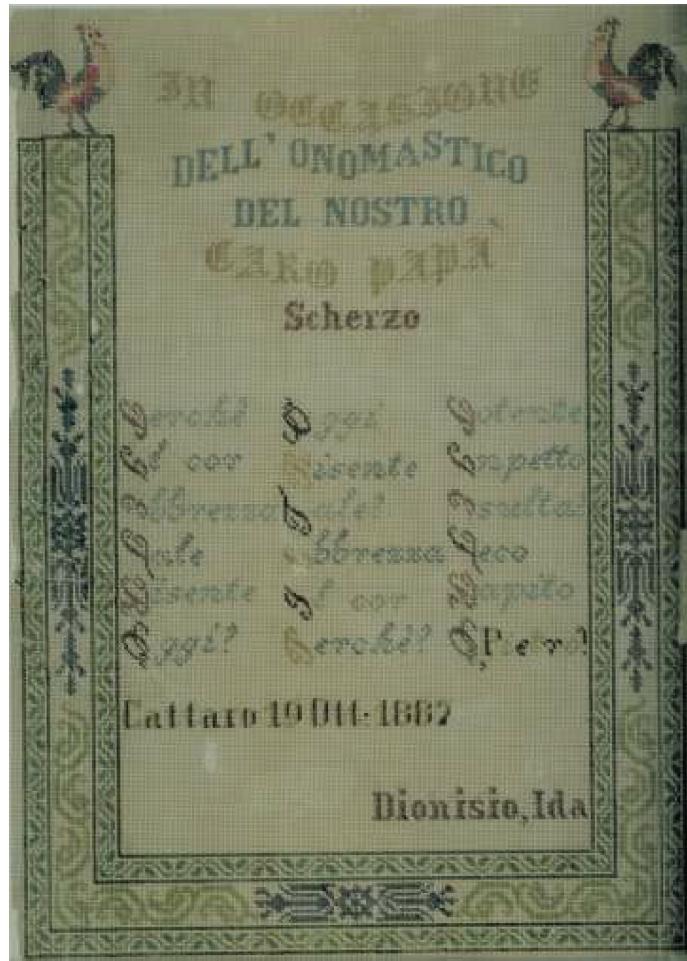
Pr.br.9

Non negar che tu mia sei

Perast

Allegro

Non ne - gar che tu mia se - i, za o - nu lju - bav ko - ju ti ja no - sim.
9 Son fe - li - ci i gio - rni [mie] a - ko mi daš što ti ja pro - sim.

Goblen Dionizija i Ide koji se čuva u Muzeju grada Perasta

Prem gizdava Bisernica, kruna svijeh Vila (pr. 10)

Poput pesme *Ljubio se bjeli golub sa golubicom* (pr. 8), i pesma *Prem gizdava bisernica* (pr. 10) ima poznatog autora poetskog teksta. To je dubrovački barokni pesnik, prevodioč, istoričar, astronom i biograf Ignjat Đurđević (1675–1737), čija je pesma u originalu naslovljena *Pregizdava Bisernica, kruna svijeg vila*, III razlike zgode nesrećne ljubavi, Zgoda III.

Reč je o poetskom tekstu mitološkog i pastoralnog karaktera,¹²² koji se može pripojiti i grupi pesama nastalih po uzoru na narodnu tradiciju, poznatih u stručnoj literaturi kao pesme *na narodnu*.¹²³ Upravo zbog svog sadržaja bliskog narodnom načinu iskazivanja, ova pesma postaje deo južnodalmatinsko-bokeљske tradicije. O tome svedoči njena varijanta *Podranila Bisernica, kruna svih vila* zabležena tokom 19. veka i u nekim delovima južne Dalmacije.¹²⁴

Melodija pesme *Prem gizdava Bisernica, kruna svijeh Vila* (pr. 10) koju nam De Sarno donosi ukazuje na poreklo iz kulture primorja, ne samo svojom zapadnoevropskom tonalnom osnovom, već i trodelnom merom u koju je uđenuta raspevana melodijjska linija mirnijeg toka. Ta je linija, iako smeštena u durski tonalitet, potpuno setnog, melanholičnog karaktera, kao adekvatna muzička potka tužne ljubavne priče koja se njome ispreda. Nije do sada nađena njena varijanta u literaturi, pa se sa rezervom može prepostaviti da je peraška.

Iz De Sarnovih redova nije nažalost moguće razlučiti u kojim je prilikama izvođena u Perastu, ali je najverovatnije svoje mesto mogla imati tokom raznih okupljanja primoraca. Na osnovu istraživanja tradicije drugih delova primorja, ova je pesma u Perastu mogla biti pevana i tokom *maskerata* u dane poklada, na svadbama ali i na svakom drugom okupljanju tokom godine svetovnog karaktera kada su izvodene *pastorale*, ili je to mogla biti jedna od onih tzv. pesama na narodnu, izvođena po ulicama po ulicama dalmatinskih gradova.¹²⁵ Kako je po svojim osobenostima veoma srodna i sa pesmama koje Peraštani izvode tokom Fašinade (pr. 5 i 7), moguće da je pesma *Prem gizdava Bisernica, kruna svijeh Vila* nekada bila i deo ovog peraškog običaja.

Tamburaški zbor „Zmajević“. Perast (Shubert 2012).

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Se tu credi a me credere
Ti se varas, dušo moja,
Non potrò giammai soffrire,
Da se obrati ljubav tvoja.

I compagni miei già sono
Puni tuge, mene plaču
Quest'a vita mia dispono
I na pušku i na maču.

Adorata vita bella,
Vilo moja preljubljena,
Io conosco cosa sia
Ova ljubav neizrečena.

Addio bene, mio tesoro,
Zhogom, rano srca moga,
Io ti lascio buona notte,
Dok ti osvane bijela zora.

Da te parto, dico, bella,
Treba nam se dijeliti,
Ma mi manca la favella,
Čujem ti se, dušo, umrjeti.

Ja već neću prohoditi
Ispred bijela dvora tvoja,
Ali srce bit' će s tobom
Goji mi ga, dušo moja!

Nr. 10.

Prem gizdava Bisernica.

Andante.

Prem giz - da - va bi - ser - ni - ez, Kru - no svijeh vr-

la, Slat - kijem ra - jem ivo - ga
 li - ea, ra - ni Rad - mi - la.

Prem gizdava Bisernica,
 Kruna svijeh Vila,
 Slatkijem rajem svoga lica
 Rani Radmila.
 Ona u lovnu s družicami
 Dokle boravi,
 Ne zna što su mili plami
 Slatke ljubavi.
 Tužan pastir pušta stada
 Ter za njom hodi,
 Dokle sunčani zrak zapada,
 Od kud ishodi.
 Pjeva urese nje jedine
 I svoje nemire,
 Plače, uzdiše, blijedi, gine,
 Čezne i umire.
 Pôjla i r'jeke, luzi i gore
 Koje ga slušaju,
 Plaćne njemu odgovore
 Na plač davaju.

A nemila Vila odveće
 Tvrgja neg' hridi,
 Odgovorit' njemu ne će,
 Dok ga mr'jet' vidi
 Videć' pastir da zaman
 I plače i dvori,
 Ter nije lijeka svojoj rani
 Koja ga mori,
 Za vas svršit' kad ga muči
 S tavnom pameti,
 Od svoje dikle, on odluči,
 Ruke umr'jeti.
 Na se zv'jersku kožu stavi,
 Sliku promijeni,
 Pak se sakri u dubravi
 Za bus zeleni.
 Tuđ'jer progje Bisernica
 Lugom loveći
 K njemu obrati svoga lica,
 Da j' zvijer c'jeneći.

I vrh luga zlačenoga
Strijelu nastrani,
I Radmila, vjerna svoga,
Rukom svđom rani.
Ranjen pastir tad zaviku:
„Diklo nemila,
Evo tvoga ljubavnika
Sad si ranila.
Ne vjerova ti njekada
Srcu strvljenu,
Bisernice, vjerni sada
Tijelu ranjenu.
I izdahnu, a diklica
To videć', uze
Pak u krilo mrtva pade
Dragom pastiru.

Lomit strijele, grdit' lice
Roniti suze.
Vapeć': slatki moj pokoju,
Vjerni Radmili,
Sada poznali ljubav tvoju,
Sjeti nemile.
Sad te ljubim kad ne mogu,
Mogah ljubiti.
Ali vajmeh! po sve v'jekе
Hoću tvā biti
I s tvđom smrđi, moja diko,
Željno slijediti!
Reče, i sebi ranu dade
Gork' u nemiru,

Nr. 11.

Provesel'mo s' družbo mila.

Allegretto.

Pro - ve - - sel' - mo s' družbo mi - la, Pro -
ve - - sel' - mo s' družbo mi - la.

Prepis pjesme

PREM GIZDAVA BISERNICA

Andante

1
p
Prem giz - da - va hi - ser - ni - ca, Kru - no svijeh vr -
ja.
Slat - kijem ra - jeni tvo - ga
li - ca ra - - - ni Rad - mi - la.

Provesel`mo se družbo mila (pr. 11)

Pesma *Provesel`mo se družbo mila* (pr. 11) se, poput pesme *Vesel`mo se braćo, kad se sastasmo* (pr. 1) može uvrstiti u *počasnice*. Njome su oslikani Peraštani, možda baš oni isti već pominjani *mladomisnici*, okupljeni prema hijerarhiji: tu je kapetan, potom starešine i naposletku mladići (možda čak *Mladići*), odnosno, svi oni koji nose mačeve - upućujući time na pomisao da je (i) ova pesma nastala u doba kada su Peraštani junački branili svoje domove od raznih najeza. Polovinom 20. veka je zabeleženo da se pesma *Provesel`mo se družbo mila* u Perastu izvodi kao pratnja igri u delu svadbe nakon ručka u jeku najvećeg veselja, jer je mlada uspešno stigla u njen novi dom.¹²⁶ Ova pesma ukazuje, ne samo već izloženim melodijskim osobinama karakterističnim za peraške *počasnice* uopšte, već i svojim poetskim tekstrom koji nije zabeležen u nekom drugim području, na mogućnost da je ili nastala baš u Perastu ili da je jedna od varijanata pesme izvođene i u drugim bokeljskim mestima naseljenim starijim slojem stanovništva.¹²⁷

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Recjena poezija nad zvukom. „Diklo nemila, Evo tvoga ljubavnika Sad si ranila. Ne vjerova ti njekada Srcu strvijenu, Bisernice, vjerni sada Tijelu ranjenu. I izdahnu, a diklica To videć', uze	Šude poezija glazbeni znaci. Sjeti nemila, Sad te jubio kad ne mogu, Mogah ljubiti. Ali vajmeh! po sve vječe Hoću tvā biti I s tvōm snrti, moja diko, Željno sljediti!* Reče, i scbi ranu dade Gork' u nemiru, Pak u krilo mrtva pade Dragom pastiru.
--	--

Nr. 11.

Provesel'mo s' družbo mila.

Allegretto.

Pro - ve - - sel' - mo s' družbo mi - la, Pro -
 ve - - - sel' - mo s' družbo mi - la.

Prepis pjesme

PROVESEL'MO S'DRUŽBO MILA

Allegretto

Pro - ve - - - sel' - mo s'druž - ho mi - la, pro -
ve - - - sel' - mo s'druž - bo mi - la.

Primorkinja konja jaše (pr. 12)

Poetski tekst pesme *Primorkinja konja jaše* (pr. 12) ima svoje mnogobrojne varijante u jednom širem području. Polovinom 19. v. beleži ih Franjo Kuhač u raznim delovima Hrvatske, kako primorskim, tako i kontinentalnim. Zbog najčešće navođenog imena (*Primorkinja*) i zbog evidentne veće zastupljenosti u tradiciji primorskih krajeva u kojima je i dalje u praksi, javlja se pomisao da je ova pesma utkana u tradiciju šireg primorskog područja.¹²⁸ Tome možda u prilog ide i peraška varijanta po De Sarnu.

Prema melodijskim osobinama iz De Sarnove zbirke, peraška *Primorkinja* ukazuje da je potekla iz muzike urbanog stila karakterističnog za primorce: smeštena je u šestominsku taktovnu podelu, raspevana je i gipka, naznačavajući i svojom linijom osnovne harmonske funkcije (ponajpre dominantnu i toničnu). U pesmi se javlja i prijevni refren, duži od integralnog stiha (*sjaj mi sunce sjaj, sjaj mjesec ne zahodi, kol'ko sam te žudio ja*). Posebno ga stoga treba istaći, jer nije tako čest u varijantama ove pesme drugih krajeva, pa navodi na pomisao da su je peraški *Mladići* pevali kako bi se udvarali i na svojim pirovima.

Osobine poetskog teksta ove pesme ukazuju da je ona deo navedenog bokeljskog *starijeg ljubavnog pevanja* (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 49–61). U njoj se mogu prepoznati i motivi potekli iz mitološkog načina razmišljanja, pre svega glavni lik, koji je, kao i u pesmi *Prem gizdava bisernice* (pr. 10) – vila.¹²⁹ Vezanost pesme *Primorkinja konja jaše* za nekadašnje obrede takođe ukazuje na njenu starost. Kao i u nekim drugim primorskim krajevima,¹³⁰ a prema dokumentima iz polovine 20. veka, njome je praćena igra tokom svadbe u momentu kada su svatovi doveli mladu u njen novi dom.¹³¹

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

23

Provesel'mo, družbo mila, I njegove starješine
 Družbo mila, družbo izbrana I mladiće sve Peraške
 Perivoja lijepoga, I svakoga, koj' mač paše.
 Kapetana Peraškoga

Nr. 12.

Primorkinja konja jaše.

Allo. moderato assai.

Pri-mor - ki - nja ko - nja ja - še, Sjaj mi sun - co sjaj!

Sjaj mje - se - če, ne - za ; ho - di Ko - ll - ko

sam te ře - li - o - ja.

Primorkinja konja jaše
 Sjaj mi sunce, sjaj!
 Sjaj mjesecče, ne zahodi
 Kol'ko sam te žudio ja.¹

Sama sobom govoraše:
 Mili Bože, lijepa ti sam,
 Tanka ti sam i visoka,
 Bijela ti sam i rumena.
 I još da imam crne oči,
 Dostojna bi begu bila,
 Al' mu bratu Aliveru.
 To začuše begu sluge,
 One begu kaživahu:
 Ah! da znadeš, gospodaru,
 Šetala jo primorkinja,
 Sama sobom govoraše:
 „Mili Bože, lijepa ti sam,
 Tanka ti sam i visoka,
 Bijela ti sam i rumena.

I još da imam crne oči,
 Postojna bih begu bila,
 Al' mu bratu Aliveru.²
 Begu slugam govoraše:
 Ufatiše primorkinju,
 Primorkinju bijelu Vilu.
 Mjerite joj mačem kosu,
 Ako j' kosa dulja od mača,
 To će biti ljuba moja,
 Ako j' kosa kraća od mača,
 To će biti moga brata,
 Moga brata Alivera.
 Sluge bega poslušaše:
 Ufatiše primorkinju,
 Primorkinju bijelu Vilu.
 Mjeriše joj mačem kosu,
 Kad li kosa dulja od mača,
 Tad je Vila ljubi bega.

Nr. 18.

Kad mi lijepa vojska gradu pristupaše.

Andante

Kad mi lje-pa voj-ska gradu pri-stu-pa - - - - ie.

Kad mi lijepa vojska gradu pristupaše,

Prepis pjesme

PRIMORKINJA KONJA JAŠE

Allo, moderato assai

Pri-mor-ki - nja ko - nja ja - še, sjaj mi sun - ce sjaj! Sjaj mje - se - če, ne - za-

6
ho - di ko - li - ko sam te že - li - o ja.

Kad mi lijepa vojska gradu pristupljaše (pr. 13)

Poetskim tekstrom ove pesme je oslikan deo života iz junačke prošlosti primoraca, možda baš istih onih kojima su ispevane i *počasnice* (*Junak junaka okom pogleda* itd). Da li je reč o varijanti pesme pevane i u drugim krajevima, ili je potekla iz Perasta nije lako odgjetnuti, jer u njenom poetskom tekstu nema nikakvih bližih odrednica koje bi navedeno razjasnile. Bez obzira na to, Peraštani se očigledno identifikuju sa poetskim sadržajem koji se ovom pesmom izlaže. Pesma je otuda (i) njihova, tradicionalna, jer se poklapa sa načinom razmišljanja iz vremena kada su se u bitkama borili sa svoj Perast – ona podstiče i veliča njihovo junaštvo. Vojvoda sa svojom vojskom opseda grad, ali pre nego što će ga osvojiti, izdaje naredbu. Mudro okrenut budućnosti svoga rodnog grada kao i svojim sunarodnicima, on nalaže oženjenima da se vrate svojim domovima da ne bi bili ozledeni u boju, a kako bi se starali o svojim porodicama i meštnima. Oni neoženjeni, zajedno sa vojvodom mogu u bitku. Uzgred, u ishod bitke se uopšte ne sumnja, već se poetskim tekstrom ove pesme odmah predočava kako će peraški junaci zbog izvojevane pobjede biti nagrađeni podelom osvojenog plena, što je tipično za epsku poeziju.

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Ali mu bratu Aliveru,
To začuše begu služe,
One begu kazivahu:
Ah! da znadeš, gospodaru,
Šetala je primorkinja,
Sama sobom govoraše:
, Mili Bože, lijepa ti sam,
Tanka ti sam i visoka,
Bijela ti sam i rumena.

To će biti moja brata,
Moga brata Alivera.
Sluge bega poslušaše:
Ufališe primorkinju,
Primorkinju bijelu Vilu.
Mjeriše joj mačem kosu,
Kad li kosa dulja od mačn,
Tad je Vila ljubi bega.

Nr. 13.

Kad mi lijepa vojska gradu pristupaše.

Andante

Kad mi lje-pa voj-ska gradu pri-stu-pa - - - - te.

Kad mi lijepa vojska gradu pristupaše,
Gradu pristupaše, grad joj se bojaše,
Grad joj se bojaše, l'jepši mi bijaše,
Lijepši mi bijaše, pred vojskom vojvoda,
Pred vojskom vojvoda, koj' vojsku kupljaše,
Koj' vojsku kupljaše, te im govoraše,

¹ Za svaki stih opstaju se stihovi: „Sjaj mi sunce, sjaj!“ i t. d.

24.

Te im govoraše: a vi moji junaci,
 A vi moji junaci, koji ste oženjeni,
 Koji ste oženjeni, hajdete domove,
 Hajdete domove, da majke hranite,
 Da majke hranite i vijerne ljubovce.
 A vi moji junaci, koji ste neženjeni,
 Koji ste neženjeni, hajdete sa mnom,
 Hajdete sa mnom, da plijen plijenimo,
 Da plijen plijenimo, što zaplijenimo.
 Što zaplijenimo, bracki da dijelimo,
 Bracki da dijelimo, svakome junaku,
 Svakome juhaku vran konj i gjevojka,
 Vran konj i gjevojka, a meni vojvodi,
 A meni vojvodi do dva vrana konja,
 Do dva vrana konja i dvije gjevojke.

Nr. 14.

Rano rani Gjurgjevica Jela.¹

Largo.

Ba - - no ra - - ni Gjr - gje-

Prepis pjesme

KAD MI LIJEGA VOJSKA GRADU PRISTUPAŠE

Andante

Prepis notnog zapisa Ludvika Kube: Pjesme dalmatske iz Boke, 1907

Pr.br.122

Kad mi lijepa vojska gradu pristupljahu

Kate Niković

A musical score for 'Kad mi lije-pa' in common time (C). The melody is in G major. The vocal line consists of eighth and sixteenth notes. The lyrics 'Kad mi lije-pa' are written below the staff. Measure 1 ends with a fermata over the last note. Measure 2 begins with a repeat sign and two endings. Ending 1 continues the melody. Ending 2 consists of a single note followed by a fermata.

Ex voto: Zahvalnost zavještana Gospi nakon svih velikih bitaka za odbranu Perasta.

Rano rani Đurđevica Jela (pr. 14)

Koliko je za De Sarna važna prilika kada se pesma *Rano rani Đurđevica Jela* (pr. 14) izvodi, svedoči upravo njegovo objašenjenje ispod nota, po kojem Peraštani ovom pesmom obeležavaju đurđevdansko ljuljanje: „Ova se pjesma pjeva o Sv. Đurđu na culjki (ljuljaški) u glavnome ovako, od nekih i s neznatnim promjenama“ (De Sarno 1896: str. 24). Otuda će više pažnje biti posvećeno ovoj nekadašnjoj bokeljskoj svetkovini.

Đurđevdan je jedan od starih običaja kojeg Bokelji više ne obeležavaju na ovakav način.¹³² Tokom 20. veka je zabeleženo da su zbog zdravlja i plodnosti, u Boki brane grane *duba* (hrasta), da su dodirivani plodovi *šipka* (nara) i dren, a sve to iz verovanja da će oni koji tako postupe biti jaki, rumeni i zdravi.¹³³ Nakon toga je bokeški Đurđevdan obeležavan i u crkvi, odlaskom na misu, a potom se nastavljalo slavlje, ponovo sa mnogim elementima prehrišćanskog porekla. Kao sačuvan trag nekadašnjeg obreda, mladi su se obavezno kitili cvećem i grančicama, iz istog razloga kao što su to činili dodirujući hrast, dren itd, radi plodnosti i zaštite. Potom je prema tradiciji, trebalo da se devojke ljuljaju na *culjki* (ljuljašci) i to dve po dve.¹³⁴ Meštani iz Škaljara i Gornjeg Stoliva srednje ili starije generacije i dalje pamte običaj ljuljanja na *culjkama* kojeg su praktikovali u svom detinjstvu i mladosti:

*Na Đurđevdan (u Stolivu): imali smo gore velika stabla, kostanje, i
objesimo velike konope i stavimo jednu dasku i ondar se na to sjedi – to je
culjka. I culja se, nama je Đurđevdan 23. aprila a pravoslavnije` 6 maja.*¹³⁵

Peraštani su u prošlosti takođe veoma poštovali kult Svetog Đordja, na primer, ime ovog sveca nosi jedno od njihovih ostrva (od 7. veka, kada se na njega nastanjuju fratri benediktanci).¹³⁶ Kako navodi De Sarno, Peraštani se kao i u drugim bokeljskim mestima na Đurđevdan okupljaju oko *culjki*, i poput drugih Bokelja najvjerovatnije igraju u kolu praćenom pevanjem¹³⁷ (i) pesme *Rano rani Đurđevica Jela*. Međutim, u Perastu polovinom 20. veka ova pesma postaje deo svadbene svečanosti, te se izvodi u momentu kada je mlada uspešno dovedena u svoj novi dom.¹³⁸ Otuda njena povezanost sa običajima uopšte, kao i njene osobine poetskog teksta, ukazuju da je nastala u doba verovanja u učinkovitost obreda,¹³⁹ a brojne varijante tog teksta zabeležene u raznim krajevima povezuju perašku tradiciju sa tradicijom jednog mnogo šireg područja.¹⁴⁰

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

24

Te im govorase: a vi moji junaci,
A vi moji junaci, koji ste oženjeni,
Koji ste oženjeni, hajdete domove,
Hajdete domove, da majke hranite,
Da majke hranite i vijerne ljubovce.
A vi moji junaci, koji ste neženjeni,
Koji ste neženjeni, hajdete sa mnom,
Hajdete sa mnom, da pljen pljenimo,
Da pljen pljenimo, što zaplijenimo.
Što zaplijenimo, bracki da dijelimo,
Bracki da dijelimo, svakome junaku,
Svakome juhaku vran konj i gjevojka,
Vran konj i gjevojka, a meni vojvodi,
A meni vojvodi do dva vrana konja,
Do dva vrana konja i dvije gjevojke.

Nr. 14.

Rano rani Gjurgjevica Jela.¹

Largo.

Ba - - no ra - - ni Gjor - gje -
ri - - ca Je - - - la.

¹ Ova se pjesma pjeva o Sv. Gjurgju na oslik (julijaški) u glavnome
svako, od nekih i s neznanim promjenama.

Rano rani Gjugjevica Jela,
 Prije Gjura u polje uranila,
 Nabrala je smilja i bosilja,
 Savila je tri zelena vijenca.
 Jedan Jela sama sebi vila,
 Drugoga je Gjuru namijenila,
 A trećega niz Dunav pustila.
 Zelenu je vijencu govorila:
 „Plov' mi, plov' mi moj zeleni vijenče,
 Dok doploviš do Gjurove majke.
 Pak ćeš reći mlada Gjura majci:
 Ženi majko u jeseni Gjura,
 Ako li ga oženiti ne ćeš,
 Sam će Gjuro pred dvorove šetati
 I bez konja i bez kalauza.
 Nemoj reći da sam nametnica:
 Nametnici magla pred očima,
 A udovici jasna mjesecina,
 Meni mladoj tri žarka sunašca.“

Nr. 15.

Potle uzeća Risna mjesta . . .¹

Andante.

Po - tle uze - tja Ri - sna mja - sta od Mle - ča - ni - na.

Potle uzetja Risna mjesta od Mlečanina
 Ne ostade već u Risanu jednoga Turčina,
 Neg u klobuk erzegovski svi se prinješe
 I osyešu prot Perastu sohom ponješe.

¹ Bog pod Perastom bio je 15. maja 1861.

Prepis pjesme

RANO RANI GJURGJEVICA JELA

Largo *ad libitum*

4

5

Savremena klapska obrada pjesme (prepis iz Lirice br.1)

Rano rani Đurđevica Jela

Po zapisu Ludvika Kube, 1907. Perast.
Obrada: Jure Šaban-Stanić, 2013.

Moderato

T: 2/4 | 1. Ra - no ra - ni, ra - no ra - ni Dur-de - vi - ca Je - la,
2. Na - bra - la je, na - bra - la je tri ze - le - na vijen - ca,
B: tra - la - la (la-la) tra - la - la (la-la)

T: 6 | 1. la - la la, Dur-de - vi - ca Je - la. 2. la - la la, Dur-de - vi - ca Je - la.
B: la - la la, tri ze - le - na vijen - ca. tri ze - le - na vijen - ca.

Savremena klapska obrada pjesme (prepis iz Lirice br.1)

RANO RANI

(NARODNA PIESMA)

Umjereno

Obrada: N. Gregović

S

mf

1. Ra - no ra - ni, ra - no ra - ni dur - de - vi - ca
 2. Pri - je Dur - da, pri - je Dur - da, u dvor u - ra -
 3. Na - bra - la je, na - bra - la je tri ze - le - na
 4. Pr - vo - ga je, pr - vo - ga je Dur - du da - ro -
 5. Dru - go - ga je, dru - go - ga je niz mo - re po -
 6. Tre - če - ga je, tre - če - ga je se - bi o - sta -

A

Je - - - - la, ra - no ra - ni, ra - no ra - ni
 ni - - - - la, pri - je Dur - da, pri - je Dur - da,
 vjen - - - - ca, na - bra - la je, na - bra - la je
 va - - - - la, pr - vo - ga je, pr - vo - ga je
 sta - - - - la, dru - go - ga je, dru - go - ga je
 vi - - - - la, tre - če - ga je, tre - če - ga je,

rit.

dur - de - vi - ca Je - la dur - de - vi - ca Je - la,
 u dvor u - ra - ni - la u dvor u - ra - ni - la,
 tri ze - le - na vjen - ca tri ze - le - na vjen - ca,
 Dur - du da - ro - va - la Dur - du da - ro - va - la,
 niz mo - re po - sla - la niz mo - re po - sla - la,
 se - bi o - sta - vi - la se - bi o - sta - vi - la

Potle uzeća mjesta (pr. 15)

Poput pesme *Kad mi lijepa vojska gradu pristupljuhu* (pr. 13), poetskim tekstom pesme *Potle uzeća mjesta Risna mjesta od Mlečanina* (pr. 15) takođe je oslikan deo života iz junačke prošlosti primoraca - boraca. Ova pesma svrstava perašku tradiciju na posebno i visoko vrednovano mesto. Kako to znalački ističe Jakša Primorac kada detljno tumači pesme iz Kubinog bokeljskog rukopisa iz 1907. godine, ova je pesma jedno od najvažnijih otkrića navedenog rukopisa, jer je reč o jednoj od dve varijante kojom je pevan poetski tekst peraškog baroknog pesnika Ivana Krušale (1697–1735)¹⁴¹. Važnost postojanja ove peraške pesme poima, ali i u svojoj zbirci naglašava sam De Sarno. U napomeni na kraju ove pesme (istovremeno pokazavši tim i svoju istraživačku crtu, De Sarno 1896: str. 34), on obznanjuje poreklo njenog teksta: to je stari rukopis „Spievanje dogagjaja boja Peraškog na 15 Svibnja 1654“. Pozivanje De Sarna na ovaj stari rukopis upućuje na pretpostavku da Peraštani njegovog doba poznaju pesmu *Potle uzeća mesta Risna mjesta od Mlečanina*, ali i da je sve ređe izvode.¹⁴²

Kopija originala iz De Sarnove zbirke

Zeleno je vjenču govorila,
„Plov' mi, plov' mi moj zeleni vjenče,
Dok dopleviš do Gjurove majke.
Pak ćeš reći mlada Gjura majci:
Ženi majko u jeseni Gjura,
Ako li ga oženiti ne ćeš,
Sam će Gjuro pred dvorove šetati'
I bez' konja i bez kalauza.
Nemoj reći da sam nametnica:
Nametnici magla pred očima,
A udovici jasna mjesecina,
Meni mlađoj tri žarka sunašca.“

Nr. 15.

Potle uzeća Risna mjesto . . .¹

Andante.

Po-tle uze-tja Ri-sna mje-sta od Mle-ča-ni-nă.

Potle uzetja Risna mjesto od Mlečanină
Ne ostade već u Risnu jednoga Turčina,
Neg u klobuk ercegovski sví se prinieše
I osvetu prot Perastu sobom ponieše,

¹ Boj pod Perastom bio je 15. maja 1654.

Vierujući da je Perast, jur Mlečanima
 Svedj tažeći, uzrokovo razsutje njima.
 Zato paši Ercegovcu plaču se i mole,
 Da na Perast ljuto osveti njihove bole.
 Kad se paša njima skloni, to pogoditi,
 Mehmed agi on naredi vojsku voditi,
 I na Perast šnjom udarit ništa žaleći.
 Blago i čeljad zarobiti — mjesto žažeći.
 Pak Dizdaru od Novoga isto poruči,
 Da pripravi ormanice i tajno muči.
 I na petnajst od onoga svibnja mjeseca,
 Petak danak, turačkoga njihova sveca,
 Neka pošle ormanice niz sinje more,
 I porobi Lepetane do Lastve gore;
 I dva otoka od Perasta neka opliene.
 Gde će blago bit Peraško od vel'ke ciene.
 A kad bude na Perastom sva vojska doći,
 Neka budu tada 's mora dat im pomoći,
 Neka budu Peraščani svuda okruženi,
 Od žestoka ljuta boja i sažeženi.
 Zato pisa Mehmed agi Risvanoviću,
 Priatelju dragu svome, begu Čegiću:
 Na otmanske plačne žalbe prot susedima
 Peraškiem ajducima dosadnim,
 Hoće paša, da porobim sve Peraštjane,
 Al ne mogu bez pomoći od tvoje strane,
 Daj mi zato tri hiljade tvojih momaka,
 Sve izberi serdačnie mladie Turakā.
 K njima ču ja još toliko tad pristaviti,
 I tad hoće šest hiljada sve vojske biti.
 Posla njemu beg Čegić takē pomoći,
 Kā mu dojde u Korjeniče sutra u noći.
 Kada pozna ove sprave agova ljubi.
 Uzboja se, jer promisli na zloj pogubi,
 Pak mu reče: Mehmed aga, Moj gospodaru!
 Naši tebe na zlo stavljju — ludo te varu.
 Ako ideš Perast mjesto sad porobiti,
 Promisli na pogubi, kā može biti?
 Promisli, da je Perast s tverdjom obranjen,
 Izpod Krša pod kraj mora tverdo posadjen,

Da nemože piešac skupa na njemu priti,
 Da nemože s konjicima na njem udriti,
 Da brez vode, koje nema, nemože se stati,
 Tvoja vojska gospodine brez pogube neglvsati,
 A sverh svega Perašjani svi su junaci,
 Braniti će se svi do smerti, dok budu jači.
 Ja se bojim gospodine tvoje pogubi,
 Ne hod' tamo, ustavi se, moli te ljubi.
 Neće svjeta ljubi svoje mlad Mehmed aga,
 Nego sledi svoju odluku, jer mu je draga.
 Diže vojsku više Risna, s ovom vojskom pade
 Sa tri strane, potla udarit naredbu dade.
 Perva vojska izabrana uputit će se,
 I kraj mora noćno i tajno uvući će se,
 Kroz vas Perast mučajući druge čekat će,
 I stravljenе žene i ljudi robe fatat' će,
 I drugom vojskom on će sići niz Velihniče,
 I zamoći s ovom udrit na sve Penčiće;
 Kroz Oravac niz Glogovac tretja će udriti,
 I svu Luku od Perasta žeći i robiti.
 Dan naprieda Perašjani sriče poznaje
 Sve ove sprave po priatelju u tajne glase;
 Koji biaše u Banjaue, dobar Rišćanin,
 Po imenu Ban Tomane, rodon Rišjanin.
 Ki je noćno poručio po svojoj ljubi,
 Vickoviću vojvodi, nek se ne gubi,
 Nego neka hitro dojde više Sopota,
 Njegova je od nevolje velja rabota.
 Tu je Krile Vickovića ladjom pošao,
 Tu je Bana priatelja zorom našao.
 Ban mu reče: Vickoviću, moj priatelju,
 Na znanje ti kratko davam u mom dreselju,
 Mehmed aga na vas ide smernom odlukom,
 Sa tri vojske udarit će s velikom bukom,
 I za tiem povidje mu sve bojne sprave,
 I nuka ga, na obranu da se priprave.
 Pak zaglavi za istinu, kū ti donosim,
 Uzdarje te netegotno priatelju prosim
 Ako budeš pridobiti nepriatelja,
 Neizrečna bit će meni velja veselja,

Podat deš mi u Perastu žudjeni stanak,
 Da tu mogu pribivati svaki moj danak,
 Jer ne mogu turski jaram već podnositi,
 Zato žudim s mojoj kućom u Perast siti.
 Vicković mu zafaliva, srdece iznosi,
 I s harnosti obećava, što mu zaprosi
 Kad se vrati u Perastu, braću sakupi:
 Na obranu braće moja, junak zaupi!
 I naredbe bojne dava zá svu obranu,
 S' svojem okom sve poziva na svaku stranu;
 Ali momci izvan biahnu na putovanje,
 A najveće u Albaniji za tergovanje.
 Skupa tole u brodovima doma idiahu,
 Iz rata se užežene udilj vratjahu —
 Ali s vietra suprotivna doć nemogoše,
 Zato u Perast svi ostali slabi biehoše.
 Dvadeset broda njihovih došli biahnu
 U Moluntu bližnu luku, i tu čekahu,
 Zato slabi na oružju biehu na domu,
 Četerdeset malo više, al samo k tomu
 Božja pomoć nad sve ine dostoja njima
 I Dievica, božja majka, koja je š njima,
 Kú čudesnu svetu ikonu tajno donieše,
 I u tvergju za obranu svoju staviše.
 Pod nje krilo starce i mjesto i,ino blago,
 U istu tverđju postaviše, što jim je drago;
 Molbe čineć božjoj majici u plačne glase:
 „Dievo slavna obrani nas i mjesto naše,
 Da možemo predobiti neprijatelja,
 Neka budi tebe slava a nam veselja,
 A mi ćemo bogoljubno i nasliednici
 Svieh godinah došašnijeh biti harnici,
 Zavjetovno u ovi danak božjoj milosti
 Fale tebi uzdavati i čestitosti.“ —
 Potom toga žene i diecu sve ukercaše
 Put Kotora i Stoliva udilj poslaše,
 Pak se smirno pripraviše na svu obranu,
 Za odbiti neprijatelja na svaku stranu.
 I zato se u Čardake svi razdieliše
 I s ahirom potrebitom svi se zatvorise.

To su zgodno u većeru liepo učinili,
 Kod Banje su u ladju stražu stavili,
 Koja tajno svim dokaza u svom dohodu,
 Da su Turci preko Banje k moru u hodu.
 U ponoći, kad je zemlju noć priklopila,
 Eto ide kroz Pendžiće vojska nemila,
 Smirni Turci u sve mjesto uvukoše se,
 Ljuto i tajno medju kuću namiestliše se,
 Čekajući dokle zora bude prasnuti,
 Iz planine dve vojske budu kliknuti,
 I za tiem ustrašeni svi Peraštjani,
 Kud izlezu izvan kuća budu fatani,
 Sve to viđu Peraštjani iza prozora,
 Čekajući dokle dogje žudjena zora,
 Kad je bilo prie zore po volji Boga,
 Od svibnoga na petnajst, godišta ovoga,
 Stade buka, stade vika „alaj na more“.
 Kako da se sva peraška planina ore,
 S takom vikom puškajući slaze niz dole,
 Kako voda niz litice i u prodole;
 Narepljuju silni Turci na obie strane,
 Kolik da će proždreti sve Peraštjane,
 Kad se niže približoše istom odani,
 Tadar oganj izmetnuše svi Peraštjani,
 Pucu puške iz čardaka kako topovi,
 Obaljuju silne Turce, kako gromovi;
 Koji pervi naskočiše, smert jih dopade,
 Koji drugi nepoginu, ranjen ostade,
 Čiem na luku udariše i ulegoše,
 Dvadest kuća brez celjadi tad sažegoše.
 Pred njima je barjaktare biesne glave,
 Smiono momče ponosito i puno slave,
 Niti pliena, ni odora tu učiniše,
 Neg neki s kervi oganj tu ugasiše.
 Bieše u luku bojna kula Matoševića,
 Kt bračaše ovi prodol sve do Stojića,
 U nju biehu zatvoreni sedam junaka,
 Sve po izbor Peraštjanā mladi momakā,
 Maťošević, starac Vuko, osmi vladaše;
 Biesni junak, kao momak, puškom gadjaše,

Z ove kule pogubiše dosta Turakâ,
 Od pervieh naskočnikâ, mladi momaka.
 Ali ne mogu barjakdara nigda zgoditi,
 Čiem ga vidu prema kuli vojsku voditi,
 Matošević, starac Vuko, svoje prikori:
 „Nijedna puška barjakdara još neumori!
 Ali žudite vidjeti: da on proleze
 Iz prodola i vas Perast s ognjem sažeže!“
 Odgovor mu Kuculović Anto podava:
 „Ja ēu ubit barjakdara, evo mi glava,
 Ja ēu iz kule izkočiti, k njemu ēu poći
 I ubit ga s mojom puškom, da zna nedoći,
 Neg ako ga ja ubiem kćerku ti prosim,
 Kojoj ljubav prem serdačnu davno nanosim,
 Koju prosih tebi čajku, neće mi je dati,
 A sad hoću s mom pogubom nju dostoјati!“
 Antu Vuko odgovara: „Viera ti je moja,
 Ak uhiješ barjakdara, biti će tvoja,
 Bit će tvoja kćerča moja Ladana ljubi,
 Dostojan si boljeg dara u ovoj pogubi.
 Takâ ljubav, kad je prava, čista i sjajuća,
 U sred smertne pogibe, ona je moguća.“
 Za tiem Anto izvan kule smiono izadje,
 Simo tamo upazući, s Turcima zadje,
 Kad se bliže on primaknu puškom udari
 Barjakdara ispod gerla, da ne labari;
 Zabušeni Turci za njim puškom uđriše,
 Ali ga samo u kolieno malo raniše.
 Ranjen Anto jur pobieže, k' kuli se vrati,
 Iz kule ga braća brane, dok se povrati.
 Za tiem Turci prestrašeni svi pobiegoše
 Uz dolinu više luke kada sadjoše.
 Kuculović bolovoj je i ozdravio,
 Jer je Vuko kćerku svoju s njim ostavio,
 Koja ga je liečila i ozdravila;
 Pak se potla za nj vienčala ljubovca mila.
 U isto doba Mehmed aga više Pendžića
 Doprie svojom berzom četom od Korjenića,
 Turci s njime više špile barjak staviše,
 Ali iz tverdje s topovima tu jih pobiše,

Bieše tverdja dim vladana od Vickovića,
 Vojvoda je, neboji se Risvanovića,
 Za sive stranā siplje oganj, i s topovima
 Razgonjiva silne Turke, kô s gromovima,
 Svega boja na vrh tverdje žena se ukaza,
 U svašnomu veličanstvu Turcim se prikaza,
 Bielo ruho na — se ima svjetlo i sjajuće,
 Od obrane dielo kaže svima moguće.
 Pristrašeni Turci vide tako čudestvo,
 Serdece njima svim slediva nje veličanstvo.
 Ovako se božia Majka tad prikazala,
 I Perastu svoju zaštitnu obranu dala;
 Kada vide Mehmed aga, da nije moguće
 Pristupiti k ovoj tverdji, uđri na kuće,
 Zapovieda, da se bude robit i palit,
 Nek se nejmu Peraštjani zašto već falit,
 Tadar Turci narjepiše na Buroviće
 I izgorješe deset kuća u sve Pendžice,
 Ništa blaga, malo robe tu zarobiše,
 Nego samo tri djevojke, što uhitiše,
 Al u zli čas i s' zlom srećom to utiniše,
 Jer s' štetom i sramotom sve naplatiše,
 Zašto s boja žestokoga okô čardaka
 Osta mertvieh i ranjenich dosťa Turakâ;
 Već nemože Mehmed aga više 'činiti,
 Nedadu mu iz čardaka oka otvoriti,
 Učinio je, što je mogô, junak mahniti,
 Već nemože robe robit, kuće pleniti,
 Uzmaknu se za nebiti s'sviem oboren,
 Pod Naranču Širovića siede umoren,
 Vidješe ga Kolovići bratja iz čardaka,
 Gdje se bieše obkružio od svihih Turaka,
 Čeferdarim iz čardaka zgodno uđriše,
 I tako ga na zlo mjesto smertno raniše,
 Ranjen aga tad zavapi: „Bratjo moja mila,
 Rana me je dopanula i smert nemila!“
 Svi se Turci zabaviše oko vojvode,
 Tad' Kolović Krile vidje liepe zgode,
 Iz čardaka izletiva s puškom u ruci,
 Berzo terči, sarmur skini, život pokuči,

Pak na Turke puškom baca, ubi niekoga,
 Maliem puškam ogani dava, ubi još koga.
 Biežu Turci razagnani izpred hajduka,
 A on doprie k Mehmed agi, gdje ranjen kuka,
 Derže sablju damaškinju, glavu mu odsieće,
 Pak veselo hitro i rado natrag uteče.
 U čardaku svom ulize, glavu donese,
 Koju potla u Kotoru sobom ponese,
 Ponese je sam Duždaru slavnom glavaru,
 Koji se vele obradovā ovakom daru,
 I za uzdarje njemu poda cielu slobodu,
 Zašto bieše sakrивio u njeku zgodu.
 Pošto Turci izgubiše svoga vojvodu,
 Prestrašeni upaziše nesrećnu zgodu,
 Pobiegoše svi strašeni na gornjoj strani,
 Al puškami tjeraju ih svi Peraštjani.
 Kad se Turci pod planinu svi uzmaknuše,
 Pristadoše, i od tole plačno kliknuše.
 Proseć tielo Mehmed age, svoga vojvode,
 A za njega dat će robe, kē sobom vode,
 Nehtijući ostaviti ono teleso,
 Da mu nebi psi derpili smerdjeno meso;
 Ostaviše stariještine onu potjeru,
 I za malo jur vremena dadoše vieru,
 Pak pošteno odlučiše robje primiti,
 A tielo Mehmed age Turcim vratiti.
 Tako u berzo digoše mu ruho i oružje,
 Desnicu mu odsjekoše, neka je ružje,
 Koje potla Koloviću sve darovaše,
 Tako pravo dat' mu oružje dužno biaše;
 Tielo Turcim predadoše gori na više,
 A tri žene zarobljene za to primiše.
 Opet Turci bieže bolje k Risanskoj strani,
 Opet istu tjerajuć ih svi Peraštjani,
 Tjeraše ih sve na pleći do Ledenicā,
 Pobiegoše mnogi Turci i brez torbicā.
 Pratiše se Peraštjani na svomu domu,
 Umorení al veseli po svemu tomu. —
 I najpervo višjem bogu fale dadoše,
 I pred svetom božjom majkom plačno padaše,

Premoguća pomoćnica na svaki stran.
 Pak milostno liečiše Turke ranjene,
 I na dom ih povernuše ne progonjene.
 U isti dan isto jutro od boja ovoga,
 Dopriješe ormanice Grada novoga.
 Devet biaše ormanica, puni momaka,
 Ocinjana i Novljana morskih Turaka,
 Mustaj Reis od Ocenja njem zapovieda,
 Silni ture i nemili i pun jeda,
 Opljeniše Lepetane i dio Stoliva,
 Poraziše gdiegod bieše Peraška liva,
 Ali roblja ni učiniše, ni uftatiše,
 Zašto utekō svak biaše gore na više,
 Dva otoka od Perasta sva odriješe,
 Malo odora tu nadjoše i sobom ponješe,
 Pak se zdravo povernuše Gradu novomu,
 S malom slavom i koristi po svem tomu;
 Ali zato bi Reisu plata s bremena,
 Duždar mu je odsiekao glavu iz ramena,
 Zašta nije Perast bio, kako je moglo,
 Zašta nije s ormanicam vojsku pomoglo,
 Neg se gusar zaklonio, plien činjeći,
 A ostavio Mehmed agu za sviem na pleći.
 Po milosti božje majke i nje poroda —
 Bi Perastu mnoge slave ova dogoda,
 Čim Turakā dvie stotine hilj ranjenie.
 A sto i više četerdeset osta mertvie,
 Medju kojim poglavara, ki pomogoše;
 Devetnaest Ercegovca, što nalegoše,
 Trideset kuća užegoše Turci tadara,
 Malo koja od ovih bieše od glavara,
 Koje prazne nedadoše Turcima plena,
 Nego oganj, zašta nicke imadu sienja.
 Za ovu milost, što primiše od stvorea boga,
 Peraštjani činu provod zavieta ovoga,
 U ovi danak skupljo noseć ikonu svetu,
 Od Skarpjela božju Majku čudnu i prisvetu,
 Slavnu piesmu pievajući Ambrožievu
 Sinka i Majku svedj faleći za dobit ovu.

Ovu piesmu ja učinih Ivan Krušala,
Opat misnik u Perastu, Jezusu fala,
Po što dodjoh iz učenja Padovanskoga,
Malo viestan od jezika sad slovinskoga.
Uvierujem od istine ove poviesti,
I da ovdje ništa nije od moje sviesti.
Stariešine svjedočanstvo meni dadoše,
I pa čajko moj predragi, kako vidjoše.
Koji se u boju namjeriše ovdi pisanu,
I kako se sve nahodi u pismohranu.¹

¹ Ortografiju sačinjavao sam kako sam je našao u jednom starom rukopisu: „Splevanje dogodjaja boja Peraškog na 15. Svetibnja 1554“ i koja čestimice odgovara onoj sačuvanoj u jednoj starij publikaciji ove pjesme tiskanoj u „Trentu, Stamparia austrijskog Lloyda 1864.“

Prepis pjesme

POTLE UZEĆA RISNA MJESTA...

Andante

Po - tle uze - tja Ri - sna mje - sta od Mle - ča - ni - na.

Prepis notnog zapisa Ludvika Kube: Pjesme dalmatske iz Boke, 1907

Pr.br.40

[Mjesta uzeća od Perasta od Mječanina]

Muo. Kapetan Ferdo Petović

Peraštani nose titulu Gonfalonijsera – onih koji su svojim životima branili Ratnu zastavu Sv Marka.

Perast je u sastavu Mletačke republike bio od 1420 do 1797. godine

Uspomena na Dionizija de Sarna San Đordja

Lirica iz 2016. godine publikovana je u čast zbirke pesama vrlog Dionizija de Sarna. U njoj je ovaj zaljubljenik Perasta, svojim notnim zapisima pre stotinu dvadeset godina, otškrinuo jedan uzani, ali valjani prolaz u perašku muzičku prošlost. Na taj način omogućio je onima koji bi se tom prošlošću bavili, tragali za putokazima, identitetom i kontinuitetom – njenu rekonstrukciju, i pružio svojim notama – izazov otkrivanja.

De Sarno daje uvid u bitan deo peraške muzičke tradicije – kako meštani krajem 19. veka muziciraju i obeležavaju stare običaje (đurđevdanskim pesmama, svadbenim počasnicama itd) i veličaju i održavaju sećanja na slavna vremena predaka (ponovo počasnicama, kao i bugaršticama). Indirektno, pesmom (prema zapisima njegovog savremenika Ludvika Kube), dočarava umeće uživanja Peraštana, a i Peraštanki, u momentima svakodnevnice, druženja i pevanja o ljubavi – od one naivne, najiskrenije, često i tužne, do one radosne, ponekad sa naznakama erotike, koja biva prezentovana na raznim veselim, a posebno na „Mladićkim“ okupljanjima.

Oslikava da Peraštani jesu deo kulture primorja, koju posebno dele sa susednom, južnodalmatinskom. S druge strane, ukazuje da se u tom vremenu još uvek pomno čuvaju i stare melodije – sasvim moguće autohtone, peraške ili starobokeške, kojima ispevaju poetske tekstove različitog žanra. Zahvaljujući njemu, postoje oni koji u skladu sa vremenom njegovog doba, pevaju stare ljubavne pesme uz svirku na klaviru (poput njegove supruge Ide ili njegove muzikalne dece), kao i nove, pokazujući time ne samo da im je muzika važna i da je ukras njihove svakodnevice, već i da „osluškuju“ moderna muzička dešavanja.

Otuda su De Sarnove pevane peraške uspomene, ili još bolje, otuda je njegova pevana zadužbina namenjena Peraštanima i svima onima koji su odabrali da pođu tragom prošlih vremena, koje im on svojim „skupljenim i muzički originalnim notama“ „odaje i posvećuje“. Ona se nalazi van međa kojima bi se muzička tradicija toga doba mogla meriti vremenom, upisavši svojim postojanjem njenog tvorca u red znamenitih Peraštana.

NAPOMENE:

¹ Životom i radom Dionizija de Sarna San Đorđa se najtemeljnije bavio akademik dr Miloš Milošević (Milošević 1983), pa su delovi njegovih istraživanja odabrani da budu značajan deo ove *Lirice* (Milošević, ovde, Dionizije de Sarno San Dorđo: sa naročitim osvrtom na muzičko djelovanje u Kotoru, 1886–1892. godine).

² Nije poznato kada je tačno De Sarno počeo da se bavi prikupljanjem peraških pesama, ali se zna da je zbirka bila pripremljena za štampu već 1895. godine (Milošević 1982: 124).

³ Franjo Kuhač navedene, 1869. godine (Marošević 1989: 112) beleži najstariji notni zapis u Perastu (*napitnica junaku Pade listak naranče* Kuhač 1881: pr. 1286, str. 75, 76), pozivajući se na poetski tekst jedne od *počasnica* koju početkom 19. veka u Perastu beleži Vuk Karadžić (Karadžić 1969: 1969: pr. 139, str. 95). Karadžić tada boravi u domu Stijepa Baranina i njegove supruge Mite, a *počasnice* mu izvodi jedna žena, kojoj nažalost Vuk ne navodi ime (Karadžić 1969: 95–99). Ovu *počasnici*, međutim, De Sarno ne beleži. Ovde treba još i napomenuti da Kuhačev zapis u svom rukopisu najverovatnije prepisuje i Jovan Milošević (samo bez klavirske deonice, a za potrebe njegovog komponovanja i/ili obradivanja; Milošević 2000: pr. 81, str. 151, 152), otuda se Milošević ne može navesti kao jedan od istraživača peraške muzičke tradicije.

⁴ Ludvik Kuba se stoga može smatrati poslednjim istraživačem koji se sistematicki bavi muzičkom tradicijom ovog grada (Primorac, Marjanović 2015).

⁵ Nisu nam, zasada, poznati konkretni podaci zašto nakon njegovog boravka peraško muziciranje nije istraživano, ono se ne može naći kraj muziciranja zabeleženog polovinom 20. veka u drugim i susednim bokeškim mestima, publikovanog u radovima, zbirkama, notnim i tonskim zapisima nekih od najzaslužnijih istraživača, poput Stojana Lazarevića (Lazarević 1953: 235–245), Miodraga Vasiljevića (Vasiljević 1965), Nikole Hercigonje (Marjanović 2002) i drugih. Naša istraživanja muzičke tradicije Boke Kotorske od 1987. godine, još uvek i nažalost, takođe nisu obuhvatila Perast (Marjanović Krstić 1998).

⁶ Više o tome u: Milošević 1982.

⁷ De Sarno boravi u Kotoru između 1886. i 1893. godine, ali očigledno, njegova životna, profesionalna, privatna i ljubavna priča se na jedan poseban način ukrštaju sa onim što je za ovu *Liricu* najvažnije – njegovim zapisima peraških narodnih pesama. Očito da je veoma voleo svoju suprugу, Peraštanку Idu (dev. Krilović), ali i ostale Peraštane, čim je odabrao baš Perast, a ne na primer Kotor kao mesto čije će pesme ovekovečiti u svojoj zbirci, takođe i kao mesto u kojem je, onako kako je želeo, sahranjen (Matković 1973: 167; Milošević 1982; Vlahović 1994: 63, 64).

⁸ Čini se takođe, da u Perastu De Sarnovog doba nema mnogo meštana, otuda ih on gotovo sve i poznaje. U svom delu *Boka i Bokelji* objavljenom 1893. godine, o tome svedoči i pisac Simo Matavulj (1851–1908), kada konstatiše nesrazmer između peraških „stanova i stanovnika“, jer u 250 domova živi samo oko 400 „duša“ (Matavulj 2015: 251, 321), a prema istraživanju Save Nakićenovića, početkom 20. veka u „peraškoj općini“, koju pored Perastu još čine i naselja Đurić–Kostanjica i Strp–Lipci ima 930 stanovnika (Nakićenović 1913: 349).

⁹ Više o Peraštanima i njihovim zanimanjima u: Nakićenović 1913: 353–357.

¹⁰ Preuzeto sa [S. n. a.] Images for Perast stare slike.

¹¹ Poreklo i etnički razvoj Peraštana, prema postojećim dokumentima još uvek nisu dovoljno proučeni. Ono što je moguće saznati iz publikovanih dokumenata, jeste da je svakako reč o gradu naseljenom od davnina, jer je pozicionarano u delu Boke veoma povoljnom za život (spada u jedan od najsunčanijih gradova Sredozemlja) (Martinović 1970: 260). Otuda, kao Peraštani se spominju Pirusti (koji mu i daruju naziv), zatim Stari Grci i Rimljani, pa dvanaest slovenskih plemena, o čijoj postojbini svedoče usmena narodna predanja (Nakićenović 1913: 96, 112, 351, 354) itd. Perast je u proteklim stoljećima naseljavao u više navrata, ali uprkos tome, svakako se meštani mogu smatrati bokeljskim starosedecima, jer su doseljavanja zabeležena: u periodu Kandijskog rata (1654–1659) iz raznih, a većinom hercegovačkih krajeva (okolina Nikšića itd) i neposrednog bokokotorskog zaleđa (povrh Risna itd) (Vukmanović 1960a: 209); u 18. veku takođe iz raznih krajeva (iz Konavla, Stare Srbije, Bosne, Italije, Mađarske, Arbanije – sada Albanije, kontinentalnih delova

Crne Gore, Hercegovine, Kranjske, Nemačke, Istre) itd (Nakićenović 1913: 112, 113, 354, 357).

¹² Reč je o pevanju poteklom iz kulture starijeg stanovništva Boke Kotorske, pod kojim se podrazumevaju Bokelji naseljeni na uskom primorskom pojusu počev od 15. veka, poput Dobrote, Prčanja i Mula (Kulišić 1953: 195–197), čije je muziranje, pokazaće se, slično onom muziciranju koje De Sarno beleži u Perastu. Takođe će se pokazati da je peraška tradicija po nekim De Sarnovim pesmama starijeg poreka, a još i povezana sa: 1) paštrovskom tradicijom, prema varijantama poetskih tekstova *počasnica* koje vezuju nekadašnji Perast i paštrovsku praksu (Paštrovići se takođe smatraju starijim slojem stanovništva, doseljeni na primorje pre 15. veka) (Vukmanović 1960b: 141–143), 2) muzičkom tradicijom mesta Peroj, takođe prema varijantama pesama (*dobre molitve* itd). Reč je o mestu kojeg Mleci tokom 17. veka naseljavaju stanovništvo crnogorskog porekla, iz raznih krajeva (Barbalić 1933). To su, zapravo, hajduci poreklom iz raznih krajeva (ponajpre onih koji okružuju Perast), koji u doba već navedenog Kandijskog rata (1654–1669) svojom borbom na strani Mletaka zasluzuju privilegiju da bar nakratko postanu Peraštani. Suživot „starih“ i ovih „novih“ Peraštana je prekinut 1671. godine, kada hajduci organizuju zaveru protiv starosedelaca, na vreme otkrivenu i sprečenu, ali koja za posledicu ima, pod mletačkom naredbom, selidbu hajduka iz Perasta u Peroj u Istri (čiji naziv podseća na lokalitet Peroe u Perastu) (Vukmanović 1960a: 210).

¹³ Praksa izvođenja ljubavnih pesama zabeležena je zahvaljujući, između ostalih, i zapisima Juraja Šižgorića na jednom širem području od 15 veka (Pešić 1992a: 432; Krnjević 1992v: 509–511), zatim zahvaljujući Vuku Karadžiću, koji ih pod podnaslovom *Ljubavne i druge različne ženske pjesme* publikuje u prvoj po redu zbirci narodnih pesama (Karadžić 1969: 8–16), a u vidu tradicionalnog jednoglasnog i starijeg pevanja ove pesme na području Boke Kotorske prvi konstatiše Jakša Primorac (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 49–61, 115–117.).

¹⁴ Pored kulturne međusobne povezanosti Dalmacije i Boke Kotorske, od 1815. do 1918. godine područje od Bokokotorskog zaliva do Paštrovića, zajedno sa delovima Jadranske obale (u kojima su, pored Kotora, centri Dubrovnik, Split i Zadar) politički pripada Kraljevini Dalmaciji, delu Austro-Ugarske monarhije ([S. n.] 1977: Boka Kotorska).

¹⁵ V. o tome u: Marjanović 2013a: 133–135; Primorac, Marjanović 2015: 108–110; 215–222 itd.

¹⁶ Nazivi *počasnica* i *počasnica* se prema dokumentima iz 16. veka vezuju za tradiciju delova Jadranskog primorja (posebno u južnom i srednjem priobalnom pojusu) (Primorac 2010b: 200–206; Krnjević 1992c: 608 i 609; Vasiljević 1965: pr. 215a, 251), a *napitnicama* se istovremeno, kod starijeg bokeljskog katoličkog stanovništva iz Dobrote, označavaju i zdravice koje se samo izgovaraju tokom proslave krsnog imena (Kulišić 1953: 205).

¹⁷ Terminom *prinice* Bokelji nazivaju bokeljske devojke koje izvode istoimene pesme (Kulišić 1953: 202, 203).

¹⁸ V. u Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 69–73.

¹⁹ Namena pesama nastalih u okviru obreda je višestruka: veruje se da se njima ljudi i njihovo okruženje (naselja, domovi, stoka itd) štite od raznih natprirodnih bića ili sila, one doprinose zdravlju, obezbeđuju i povećaju rodnost (polja, livada, njiva, vrtova) itd. Neki obredi su vremenom hristijanizovani, a onda kada si ljudi prestali da veruju u njihovu učinkovitost, nastavili su da ih praktikuju kao običaje. Od druge polovine 20. veka većina običaja je sve manje ili više ih uopšte nema u praksi, ali su mnogi ostali sačuvani u narodnom pamćenju. Tako je zabeleženo da Peraštani polovinom 20. veka poštuju mnoge stare običaje, među njima najviše svadbene (Vukmanović 1958b: 141–151), ali i druge, obeležavane naročito u periodu oko Božića (Vukmanović 1960b: 212; Vukmanović 1962: 492, 496, 497).

²⁰ V. u Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 69–73.

²¹ Prema dostupnim opisima, peraška svadba je uslovljena nekadašnjim obrednim poimanjem sveta i života (više u: Vukmanović 1958a: 141–151), poput mnogih drugih bokeljskih, primorskih i kontinentalnih krajeva (Marjanović 2013: 1147–1230).

²² V. u Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 72.

²³ Prema postojećim izvorima, najstariji opis peraških poklada datira iz 1715. godine (Butorac 2011).

²⁴ V. u Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 72.

²⁵ Kako je to u etnomuzikologiji uobičajeno, a radi lakšeg sagledavanja i poređenja, ovaj tonski niz je transponovan tako da finalis bude na tonu g¹.

²⁶ De Sarnovu melodiju peraške *Dobre molitve* potvrđuje nedugo potom i notni zapis Ludvik Kube (Primorac, Marjanović 2015: pr. 120), po kojem se, osim nekih izmena (u prva dva takta), jasno prepoznaće velika sličnost sa De Sarnovim zapisom.

²⁷ U prilog navedenom, ovakav tonski niz je moguće konstatovati u okolini Splita (Veli Varoš, fis g a b) i to u glagoljaškog pevanju pesme *Verši od muke Isusove* (*Gospin plać*; u Martinić 1981: pr. 151d, str. 101).

²⁸ V. o tome u Golemović 1997: 23.

²⁹ Iako se u poetskim tekstovima ovih peraških *počasnica* javlja najčešće simetrični deseterac, po kojem je ispevan i De Sarnov notni zapis pesme *Sijeda brada, srebrna čaša* (X: 5,5), u ostalim se taj simetrični deseterac kombinuje i sa drugom vrstom stihova: u pesmi *Ovo je gospodar, velji božiji dar* prvi melostih je u jedanaestercu (XI: 6, 5), neke pesme se ispevaju trinaestercu sa dve cezure (*Dolećeše dva sokola iza planine* i *Gjevojčica reku gazi, noge joj se bijele*, XIII: 4, 4, 5) itd. To opet, nimalo ne remeti korišćenje ovog modela jer su *počasnice* ustaljena forma, u kojoj se na određenim mestima očekuje improvizacija, osmišljena upravo u momentu izvođenja, prema sastavu prisutnih (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 72).

³⁰ Ovde treba dodati da se i silabična melodijska linija silaznog pokreta pripevnog refrena (*Ioko, i čelo...*) koji postoji u mnogim *počasnicama* beleženim od polovine 19. veka na dalje (pa i u De Sarnovoj zbirci, pr. 3); može takođe smatrati određenim melodijskim modelom (Kuhač 1881: pr. 1286, str. 75, 76; Marjanović Krstić 1998: Lepetane, pr. 162; Morinj, pr. 164 itd.).

³¹ Misli se na zapis *dobre molitve Svi časi dobri, ovi najbolji* i na zapis jedne od *počasnica*, *O, ti suče sudbeni, posvećene sudiji* (Primorac, Marjanović 2015: pr. 119, 121) a upravo zbog postojanja navedenih varijanata, i prvi i drugi peraški melodijski model su za potrebe ovog rada oblikovani kao kombinacija De Sarnovih i Kubinih zapisu.

³² De Sarnu svakako nije lako bilo da zapiše pesme ispevane ovim modelom (pr. 14), o čemu najbolje svedoči njegova opaska ispod zapisa: nisu svi Peraštani na isti način izvodili melodiju ovog modela, već je to pevanje bilo kod *nekih i s neznatnim promjenama* (De Sarno 1896: str. 24).

³³ V. u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 123.

³⁴ V. u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 85, str. 201, 202.

³⁵ Prema istraživanjima Jakše Primorca, princip melizmatičnog pevanja je deo tradicije i nekih drugih primorskih sredina, zabeležen u pevanju žena, koje su ovakvo osmišljenom melodijom izvodile pripovedne pesme (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 156), a da je i u Perastu to takođe bio deo tradicije poveren ženama ukazuju Kubini zapisu već navedenih dvaju pesama iz 1907. godine (*Rano rani Đurđevica Jela i Jabuka se vjetru moli*) (Primorac, Marjanović 2015: pr. 85, 123).

³⁶ U prilog tome, po De Sarnu, idu i osobine melodije đurđevdanske pesme *Rano rani Đurđevica Jela* (pr. 14) koja je takođe melizmatična, užeg tonskog niza (kvintnog), a i po svojim drugim osobinama veoma stara. Ova je pesma jednodelnog oblika, a to je u mnogim obrednim, pa i u đurđevdanskim pesmama drugih područja „gotovo zakonomerno obeležje žanra ovih pesama“ (Zakić 2011: 73). Melodiju sličnih osobina je, zatim, ponovo u đurđevdanskoj pesmi *Na dobro mi Đurđev danak dođe* zabeležio i Kuba u Perastu (Marjanović, u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 85 i 123, str. 202), tako da sve navedeno ide u prilog ne samo starosti ove pesme, već predstavlja i svedočanstvo o delu nekadašnje peraške tradicije.

³⁷ Preuzeto sa [S. n. a.] Images for Perast stare slike.

³⁸ O obrednom poreklu poetskog teksta đurđevdanske pesme, kao i o đurđevdanskom običaju u Perastu, će biti više reči i u delu ove *Lirice* posvećenom konkretno pesmi *Rano rani Đurđevica Jela* (pr. 14).

³⁹ Po navedenom modelu Dubrovčani izvode pesmu *Majka Maru preko mora zvala* (Kuba 1890, 1892: pr. 34) itd.

⁴⁰ V. u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 109, 110.

⁴¹ V. u: Lazarević 1953: pr. 8; Vasiljević 1965: 214.

⁴² Sudeći po zapisu Ludvika Kube koji ovu đurđevdansku pesmu izvedenu po *Allegro* modelu označava *poskočicom* (Primorac, Marjanović 2015: pr. 124), moguće je da je i *Moderato* model služio za pratnju igre označene u Boki kao *protezavica*, koja prethodi *poskočici* (Ilijin 1953: 247), pa je upravo tako moglo u Perstu biti iigrano uz De Sarnov zapis pesme *Uzrasla je ...* (pr. 2).

⁴³ Ovde je potrebno napomenuti da se, poređenjem melodijske linije De Sarnovog zapisu sa Kubinim

zapisom đurđevdanske pesme (obe ispevane istim *Allegro* modelom), stiče utisak da je De Sarno publikovao deonicu najvišeg glasa (prvog soprana ili prvog tenora), koji često u višeglasnom dalmatinskom i bokeljskom pevanju donosi melodiju za tercu iznad vodeće, glavne melodije (up. De Sarno 1896: pr. 2, takove 17 i 18 sa Primorac, Marjanović 2015: pr. 124, taktovi 5 i 6), nagovestivši da je u Perastu pevano i homofono višeglasno. S tim u vezi je potrebno još i istaći da De Sarno ne daje neki konkretni podatak o osobinama evnetualnog peraškog skupnog pevanja, već svoju zbirku namenjuje jednoglasnom pevanju praćenog svirkom klavira. Da Bokelji u tom periodu pevaju tradicionalno jednoglasno ali i višeglasno najbolje svedoči rukopis Ludvika Kube (Primorac, Marjanović 2015: 98–104, 207–222). On u Perastu melografiše pojedinačno pevanje dvaju Peraštanki, Kate Niković i Katine Burović, tadašnjeg peraškog župnika iz Kotora don Antonu Rossiju (pa Kuba uz zapise njegovog pevanja naznačava Kotor-Perast) i tivatskog muzičara (najverovatnije Antuna) Žeželića (premda nije poznato na koji je način Žeželić povezan za peraškim pesmama) (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 104, 105). Bez podataka o tome ko je i kako konkretno pevao De Sarnu u Perastu, kao i bez podataka o razlozima zašto u Perastu i Kuba ne okuplja više meštana (niti izgleda „spaja“ Kate i Katinu, da zajedno pevaju), razmatranje eventualnog višeglasnog pevanja u ovom bokeljskom mestu za sada mora da se zaustavi.

⁴⁴ *Allegro* model se prepoznaće u zapisima mnogih varijanata presme *Uzrasla je ...*, na primer, iz dubrovačkog područja (*Izišla je zelena neranča*, Klapa Lindo 2012 [1987]; Klapa Lindo 2006: 17), kao i u varijanti đurđevdanskog poetskog teksta *Rano rani Đurđevica Jela* iz Kotora, koju Jovanu Miloševiću najverovatnije izvodi kompozitor i dirigent Tripo Tomas (1885–1975) (Milošević 2000: pr. 123) itd. Takođe se ovaj model, prema zapisima s početka 20. veka, vezuje i za druge poetske tekstove (*Mesečina svu nedelju dana* na primer) u delovima Vojvodine i/ili Slavonije (Đorđević 1926: str. 160) itd.

⁴⁵ O poreklu naziva Fašinada, kao i o fašinadama drugih bokeškim mesta nastalih u doba Mletaka v: u: Lipovac Radulović 1981: 82, 82; Čoralić 2000: 222; [S. n. a.] Perast.

⁴⁶ Prema rečima profesorke književnоти i arhivistkinje, Peraštanke Tine Braić Ugrinić (Braić Ugrinić 2016).

⁴⁷ Preuzeto sa [S. n. a.] Images for Perast stare slike.

⁴⁸ Iako se molbe za zdravlje, napredak i zaštitu upućuju Gospo, to se čini na veoma sličan način koji je uobičajen u nekadašnjim obredima. Fašinada je sasvim prilagođena i primerena životu na primorju, ali se u njoj postavljeni cilj slavljenje Gospe zaštitnice i održavanje ostrva na kojoj joj je svetište čini radnjama koje podsećaju na one stare, ritualne, prehrišćanske (više o postanku ostrva, kao i legendi koja taj nastank prati v. u: Butorac 1931: 92–99). Otuda, u suton procesija barki kreće prema ostrvu Gospe od Škrpjela (na kojem je istoimena crkva sagrađena sredinom 15. veka). Prvo se Perast ophodi barkama od jednog kraja do drugog (jer se ne može potpuno zaokružiti s mora), potom se obilazi i sam školj na kojem je Gospina crkva. Na taj način učesnici Fašinade mogu imati ulogu i zaštitnika grada i svoga školja ili pak posrednika između zaštitnika, u ovom kontekstu Gospe i svih ostalih meštana (u prvoj barci su svešnik, najugledniji meštani i pevači). Tokom ophoda, barke su povezane konopima, pre svega iz praktičnih razloga, jer se i dalje pokreću veslima, ali i radi simbolične povezanosti svih Peraštana. Na prednjim delovima njihovih barki su veće zelene jablanove grane. Iako je kićenje barki zelenilom uvedeno u novije vreme (Lipovac Radulović 1981: 82), taj postupak se može povezati sa načinom razmišljanja iz dalje prošlosti, po kojima će snaga i moć zelenila, koje ovde ima sakralni značaj (u mnogim obredima zelenilo kao atribut učesnika, najčešće simboliše život biljaka, plodnost besmrtnost) (Plotnikova 2001: 158) preći na sve Peraštane, a takođe, pojačati snagu moći njihove Gospe, zaštitnice grada. Cilj učesnika Fašinade jeste potapanje kamenja kojeg donose do školja kao simboličnu predstavu nastanka ovog ostrva. Međutim, to je istovremeno ne samo održavanje i čuvanje jednog od najvažnijeg školja, već je u jednom nešto skrivenijem kontekstu moguće protumačiti kao kamen - uzdarje Gospo od Škrpjela, kao simbol nečeg večnog, svega onog zapravo šta Perast za svoje meštane znači (v. o Fašinadi u: Vukmanović 1958b: 339, 340; v. o značaju ophoda i ritualnih radnji u narodnoj mitologiji u: Vinogradova 2001: 390–392).

⁴⁹ Da su ove dve pesme u konitnuitetu izvođene tokom Fašinade od 1957. godine naovamo dokumentuje i Jovan Vukmanović (Vukmanović 1958b: 339, 340).

⁵⁰ Videti više o peraškoj Fašinadi u: Lipovac Radulović 1981: 82, 83.

⁵¹ Preuzeto sa [S. n. a.] Images for Perast stare slike.

⁵² O ovom pevanju, kojeg prvi u Boki konstataže Jakša Primorac v. više u: Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 49–61. Takve su pesme mogле biti pevane i tokom drugih peraških običaja, poput slavlja dana *Velike Gospe* (15. avgusta) najverovatnije krajem 19. veka. Anton Magyar iz Zelenike pamti kazivanja kotorskog biskupa Franje Ucellinijina (1847–1937) o tome kako je ovaj veliki crkveni praznik slavljen na školju Gospe od Škrpjela veoma veselo uz muziku. Magyar je upamatio da je jedne godine na ovu svečanost biskup pozvao i švajcarskog slikara Arnolda Böcklina (1827–1901), za kojeg se inače smatra da je naslikao *Ostrvo mrtvih* 1880. godine, inspirisan ostrvom Sveti Đorđe (Magyar 1969: 128; Martinović, 1970: 264).

⁵³ Više o tome u Golemović 1997: 23–55.

⁵⁴ Prepostavci o nekadašnjem postojanju prigodnog teksta bi u prilog moglo ići i dugogodišnje istraživanje Kotoranina Dragana Đurčića, generalnog sekretara Srpskog pjevačkog društva *Jedinstvo* (Kotor), koji se sa velikim entuzijazmom i neverovatnom posvećenošću bavi kulturnom prošlošću Boke. Pesmu *Oj, veselice* i njenu nesumnjivu povezanost sa Fašinadom Đurčić vidi drugačije, tražeći (još uvek) u starim dokumentima njenu, stariju varijantu, u kojoj se ljubav posvećuje ne prelepoj devojci i njenom pogledu koji zbog velike lepote „ranjava“, već se ta ljubav posvećuje samoj Gospi od Škrpjela, koja otuda, svojim (veselim) pogledom pruža radost (a ne rane) onom ko je pogleda. Da je pesma *Oj, vesela veselice* nekada zaista mogla imati i svoje značajno mesto u obredima (potom i u drugim običajima), svedoči i njena vezanost za svadbu primećena u drugim krajevima: u varijanti iz Podgorice (Vasiljević 1965: pr. 52), iz Risna (izvedena melodijskim modelom kojim se pevaju i mnogi drugi svadbeni poetski tekstovi) (Marjanović Krstić 1998: pr. 24, model 4, str. 52, 55) itd.

⁵⁵ V. u Primorac, Marjanović 2015.

⁵⁶ Bugarštice su usmeno prenošena svedočanstva najstarijeg očuvanog epskog sloja. Predstavljaju istorijsku i književnu sponu u razvitu naše poezije u periodu između 15. i 18. veka (Krnjević 1992a: 97, 98).

⁵⁷ Više o melodijskim osobinama Hektorovićeve bugarštice u: Radinović 2012: 4.

⁵⁸ V. u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 89.

⁵⁹ V. u: Bezić 1970: 221; Radinović 2012: 4.

⁶⁰ Pesma *Kad mi lijepa vojska gradu* (pr. 13) svojom metrikom i vrstom stiha se ne može smatrati bugaršticom, jer se u njoj pretežno javlja dvanaesterac (XII: 6,6), ali u njoj postoje i mesta izložena u dužim stihovima, poput četraesterca (XIV: 7, 7, *A vi moji junaci, koji ste neženjeni* itd, Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 169, 170 pr. 122). Slično se može primetiti i u pesmi *Potle uzeća mjesta Risna* (pr. 15). Njen poetski tekst najčešće uobičjen trinaestercem (XIII: 4, 4, 5), premda se javljaju i drugi stihovi: početni melostih ove pesme je u četrnaestercu (različitih cezura, stih osmi, trideset šesti itd), zatim se javljaju dvanaesterac (stih trideset peti), i veoma retko, stihovi dužeg metra, petanesterac (stih devedeset četvrti) i šesnaestrac (inače karakterističan za bugarštice, stih četrdeset osmi). S obzirom na nepostojanje podataka, nije moguće tvrditi da li su sadržaji ovih pesama nekada bile izvođeni dugim stihovima, poput navedenih petnaesterca i šesnaesterca, kako bi se s pravom mogle nazvati bugaršticama. Istraživanja, međutim, pokazuju da se ti dugi stihovi ne primenjuju uvek dosledno, što je uzrokovalo da se tokom 19. veka, u narodnoj svesti snažno utisnuti poetski sadržaji bugarštica izražava i u varijantama deseteračkog stiha (Krnjević 1992a: 97, 98). Otuda se ove dve pesme ne mogu posmatrati kao bugarštice, ali njihov stil svakako da upućuje na vezu sa bugaršticima (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 157, 158).

⁶¹ Reč je o prepostavci koju iznose: proučavanja najstarijeg poznatog poetskotekstualnog zapisa bugarštice iz 1497. godine koju obelodanjuje Miroslav Pantić, a beleži italijanski pesnik Ruđero di Paćienca, po pevanju slovenskog stanovništa u koloniji Đoja del Kole na jugu Italije (Krnjević 1992a: 97), istraživanja bugarštica Maje Bošković Stuli, zabeleženih u tradiciji drugih delova Jadranskog primorja (Bošković Stulli 2004: 39, 40) kao i istraživanja i tumačenja Jakše Primorca, upravo prilikom analize peraške pesme *Kad mi lijepa vojska gradu* iz Kubinog rukopisa (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 170). O igri uz pevanje kod Istočnih i Južnih Slovena kao glavnom načinu izražavanja sve do polovine 19. veka, a posebno o pevanju uz igru čiji je poetski tekst reakcija na akutelna zbivanja v. u: Mladenović 1973: 151–157, 172, 173.

⁶² V. u Butorac 2011: str. 576, u: Primorac, Marjanović 2015: 158.

⁶³ Na ovom mestu bi valjalo ukazati na jednu veću omašku koja se javlja u pisanim medijima prilikom izveštaja o peraškoj Fašinadi. Spominjanje Perasta, ovog običaja i pevanja, kao i poetskih tekstova bugarštica

(ne i notnih zapisa), doveo je do veoma nespretnog spajanja svih podataka, tako da se pesme *Dvoje mi drago zaspalo* i *Oj, vesela veselice* sasvim pogrešno, nazivaju – bugaršticama (s. n] 2015).

⁶⁴ Možda je ova pesma u De Sarnovo doba bila i deo peraške svadbene svečanosti, jer je prema našim istraživanjima, njena varijanta izvođena u jednom važnom delu svadbe u Gornjem Stolivu: u četvrtak rano ujutro (koji prethodi nedelji kada je zakazano venčanje), mladin otac i mladoženjin otac, dizanjem barjaka na svojim kućama i pevanjem ove pesme nagovještavaju zajednici da je svadba zvanično počela (Mihović 2015).

⁶⁵ Reč je o varijantama iz šireg područja (Deželić 1865: br. 585, str. 718–719; u: Primorac, Primorac, Marjanović 2015: 120, 121), delova Crnogorskog primorja (Budva, Marjanović 2013: pr. 477, 478), Boke Kotorske (Kotor – Perast, Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 5) itd. Iako nije poznato ko je autor melodije ove pesme, ona se tokom 20. veka u drugim krajevima spaja i sa poetskim tekstovima drugačijeg sadržaja. Na primer, njen prvi deo je spojen sa rodoljubivim poetskim tekstrom pesme koja je naročito bila popularna tokom Drugog svetskog rata (*Mlada partizanka konja jahala* itd, s. a] Trešnjevački mališani).

⁶⁶ Iako se Novi u narodnim pesmama vezuje i za neka druga, dalmatinska mesta, u ovoj je pesmi reč o devojci iz Herceg Novog (istog je mišljenja i Simo Matavulj kada opisuje Boku i Bokelje) (Matavulj 2015: 250, 279). Međutim, kako je u narodu uobičajeno da se opeva rodno mesto, pod Novim se može smatrati i Kaštel Novi, kao što pokazuju varijante pesme *Hvalila se Radunova Ane*. Da je reč o navedenom mestu svedoči dalji tekst, u kojem se navodi obližnji Split, kao i činjenica da su ove varijante krajem 19. i početkom 20. veka zabeležene u tradiciji Srednje Dalmacije (Solinu, Trogiru, Kaštel Gomilici itd) (Kuba 1890, 1892: 5, 198, Bersa 1944: 375). Ne samo zbog navođenja istoimenog mesta, već i zbog muzičkih osobina bliskih Bokeljima, varijante ove pesme su u istom periodu zabeležene upravo u Herceg Novom (Kuba 1890, 1892: 45; Đorđević 1929: str. 28), a pre nekoliko decenija i u Tivtu (Marjanović Krstić 1998: 309). Tako se Novi, kao naziv mesta, javlja u različitim pesmama i različitim krajevima primorja, čiji urbani stil muziciranja i njihovo postojanje u tradiciji Bokelja svedoče da su deo kulture i tradicije jednog šireg primorskog područja.

⁶⁷ Tu se prepoznaće simbolika narodnog arhaičnog poetskog iskazivanja u različitim delovima pesme. Narančino drvo, karakteristično za primorje je simbol drva života (univerzalnog medijatora) (Agapkina 2001: 161), ono donosi plod na granama, delu drveta koje se u narodnim obrednim i lirskim pesmama vezuje za nebeski prostor u kojem su božanstva, Bog itd (Ajdačić 2007). Plodovi su na tim granama žuti, simboli zlata, koje je postojano i nepromenljivo, ali i simboli donjeg sveta (Radenković 1994: 310–312), tako da se sve zajedno može protumačiti kao želja devojčina da u braku ima decu i da bude pod zaštitom i nebeskih sila (Boga) i podzemlja (predaka, više o značenju arhetipskog značaja drveta života u tradiciji Slovena, kao ose sveta koja povezuje gornje i donje delove) (Ajdačić 2007). Naranča, i kao plod i kao simbol drveta plodnosti naglašena je simoblikom broja tri (tri naranče rastu na tri grane koje se šalju na tri strane), veoma čestom u našoj tradiciji, pogotovo u bajkama i epskim pesmama, koji se u ovoj pesmi može protumačiti kao model tri etape (stvaranje-razvitak-nestajanje), odnosno želje da se kontinuitet života neprestano održava, a takođe obeležava i prostor (nebeski-zemaljski-podzemni) – što se opet dovodi u vezu sa slikom drveta života (Radenković 1994: 333–336).

⁶⁸ Na ovu pretpostavku navode poetskotekstualne varijante ove pesme iz Risna (Karadžić 1969: pr. 761, str. 504, 505) i Lepetana (Vasiljević 1965: pr. 259). U njima je car takođe čestit, ali je on i iz Stambola (pa je taj car u varijanti iz Lepetana, Otomanović), po hijerahiji u risanskoj varijanti na prvom mestu je takođe mletački dužd, potom stambolski car.

⁶⁹ Kako je reč o nekadašnjim vladarima Boke Kotorske i okolnih krajeva, možda se po tome, premda veoma oprezno, može odrediti period nastanka ove pesme. Sasvim uopšteno, u 15. veku Dalmaciju, Boku Kotorsku u širem smislu (od zaliva do Spiča) i primorje oko gradova Bara i Ulcinja obeležavaju mletačko-turska ratovanja, a sve do polovine 16. veka se granice mletačkih i turskih imanja menjaju skoro iz dana u dan (s. n] *Opća enciklopedija JAZU* 1977: 238). U ovim istorijskim zbivanjima, čuvari navedenih granica su i Peraštani, na strani Mletaka, boreći se protiv Turaka iz Herceg Novog. Turci osvajaju Herceg Novi 1482. godine, vladaju sve do 1687 (v. više u: Komar 2001) (sa kraćim prekidima kada ga nakratko preuzimaju Španci od 1538. do 1539. godine), a zatim ovaj bokeljski grad prelazi u okrilje Mletačke republike (Nakićenović 1913: 256).

⁷⁰ Više o varijantama iz Boke Kotorske (Risan, Donji Orahovac, Moris, Lepetane, Begovići na Luštici itd) i

južne Dalmacije v. u: Primorac, u: Primorac Marjanović 2015: 165. Ovo je jedna od pesama čiji poetski tekst, iako nakon prvog melostiha drugačijeg poetskog sadržaja (ali opet svadbenog porekla), ukazuje na već spomenutu vezu između Perasta i Peroja (Vasiljević 1965: pr. 532).

⁷¹ Varijante ovog poetskog teksta beleže Vuk Karadžić (ne zna se u kom kraju, *Da sam jadna studena vodica i Tužna jadna, da sam voda ladna*, u: Karadžić 1969: pr. 350 i 351, str. 234) i Franjo Kuhač (po tekstu iz Vukove zbirke, Bačka, *Da sam jadna, studena vodica* Kuhač 1800: pr. 626, str. 177), a zabeležen je i u tradiciji istočne Srbije (okolina Negotina, *Da sam izvor voda 'ladna*, Krstić 2010) itd.

⁷² Izvođenje *dobre molitve* je u području Boke Kotorske konstatovano od 19. veka nadalje, bilo da je reč o tradiciji katoličkog bilo pravoslavnog stanovništva (Karadžić 1841: pr. 39, str. 49; Kulišić 1953: 201, 202; Vasiljević 1965: 260, 275; Marjanović 2002: pr. 15, str. 49; Marjanović 2005: 56, 57; Marjanović 2013: 613, 1219; Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 13, str. 126), a konstatovano je i u južnoj Dalmaciji (Ston, Kuba 1890, 1892: 81a itd). Koliko je *dobra molitva* bitna u narodu pokazuje i zapis Vuka Karadžića iz Konavla, po kojem svakog svata krasiti posebno obeležje (Karadžić 1969: pr. 65, str. 58).

⁷³ V. u: Čajkanović 1973: 86.

⁷⁴ U Paštrovićima i Spiču na primer, *dobra molitva* se izvodi u momentu izlaska mlade iz njenog doma dok стоји на прагу а лице је окренута ка свом дому (Marjanović 2013: 1218–1221).

⁷⁵ V. u: Vukmanović 1958a: 147.

⁷⁶ O tome možda najbolje svedoči zapis Brna Lazarija po kojem se i u Prčanju krajem 19. veka poštije navedeni redosled izvođenja (Lazzari 1889: 48, 51, u: Primorac, u: Primorac, Marjanović 2013: 72).

⁷⁷ Melopoetska analiza De Sarnove *Dobre molitve* nedvosmisleno svedoči ne samo o njenoj starosti, već i o njenoj srodnosti sa svim drugim varijatama zabeleženim u drugim delovima Boke Kotorske i Crnogorskog primorja. Objedinjuje ih početni melostih u simteričnom desetercu (X: 5,5) koji nije toliko čest u vokalnoj praksi bokeljskog i crnogorskoprivorskog područja. Takođe, u svim varijantama se nakon tog simetričnog deseterca izlaže poetski tekst različitim vrstama stihova uslovljenih sadržajem koji se izlaže (Marjanović 2007: 122). U peraškoj verziji se javlja trinaesterac sa dve cenzure (XIII: 4, 4, 5), jedan od veoma čestih stihova karakterističan za svadbane pesme mnogih delova primorja (Marjanović 2013: 47, 48). Prema melodijskim osobenostima *Dobre molitve* iz raznih krajeva sa peraškom povezuju silabičnost, uži melodijski ambitus kao i silazna linija, skoro bez većih intervalskih skokova – svedočeći o tome da je onima koji *Dobru molitvu* veoma važan sadržaj poetskog teksta koji se ovakvom melodijom izodi. Važnost poetskog teksta se može sagledati i s aspekta muzičko-formalne izgradnje. Melostih peraške *Dobre molitve* je fragmentaran, nastao ponavljanjem početnog motiva (taktovi 1 i 2) i radom sa njime (taktovi 3–5), kako je to najčešće uobičajeno i u tradiciji drugih krajeva (Marjanović 2007 pr. 9–12). Makroforma *Dobre molitve* pokazuje stari obrazac muzičkog mišljenja, po kojem je najvažnije melodijom izneti blagoslov i dobre želje u presudnom momentu za mladence.

⁷⁸ Krajem 19. veka Valtazar Bogišić u Perastu beleži pesmu *Vesel'te se svi okolo, veselio vi Bog veliki...*, čiji prvi melostih možda svedoči da je od reči *okolo* nastala kraća varijanta *oko* koja se navodi u ovom pripevu (Bošković Stulli 2004: 40). Reč *čelo* bi se opet mogla odnositi na domaćina, odnosno lice kojem se peva, koje je *na čelu*, kao najznačajniji nosilac okupljanja (Marjanović 2005: 486–488). Ovaj pripev postoji i u sličnim pesama Boke Kotorske, kao i delovima južne Dalmacije (Vasiljević 1965: pr. 249; Marjanović Krstić 1998: pr. 150, 164; Marjanović 2002: pr. 66, 67, 72, 73; Marjanović 2005: pr. 253, 262, 263; Primorac, Marjanović 2015: pr. 2, 3, 4, str. 119 itd). O njegovim osobinama u drugim krajevima v. u: Golemović 2000: 71, u Boki Kotorskoj: Marjanović 2013a: 42; Marjanović, u: Primorac Marjanović 2015: 193, 194. Naposletku, poetski tekst ove pesme iz De Sarnove zbirke se može povezati sa jednom od pesama zabeleženih u Peroju (Vasiljević 1965: pr. 533).

⁷⁹ V. u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 13, od trećeg takta.

⁸⁰ Prema podacima o dobrotskoj tradiciji na primer, pesma *Sijeda brada, srebrna čaša* se izvodi kada su svatovi za trpezom, otuda je i označena kao *napitnica preko obieda* (Kulišić 1953: 203). Prema rezultatima novijih istraživanja počev od 2000. godine, na primer u Grblju i u Paštrovićima se njene varijante takođe izvode samo u momentu kada su svatovi za trpezom (Marjanović 2013: 1214, 1226), pa je to nekada mogao biti običaj i u Perastu (Vukmanović 1958a: 146).

⁸¹ Videti varijante u: Karadžić 1969: pr. 118, str. 82, 83 (*Risan, Biserna brada, srebrna čaša*); Kuhač 1881, 1246;: VNIL 1893: 289, str. 385 (*Oj, svekre, babo, biserna brado*); Vukmanović 1980: 227 (Konavli, *U staroga svata biserna brada*) itd. Ova pesma je takođe i dalje veoma bitan deo svadbenog pevanja u Grblju (*Biserna grana, srebrna čaša*, Marjanović 2013a: pr. 262–265) i u Paštrovićima (*Biserna brada, srebrna čaša*, Marjanović 2013a: pr. 767, 768, 853).

⁸² Srebrna brada simboliše da je od metala, koji se u narodu upravo vezuje za nebeska božanstva, koja obezbeđuju zaštitu od svega nečistog i htionskog. Srebro je, takođe, i otelotvorene bele boje, koja asocira na stvaralačku snagu (Radenković 1996: 260–264, 281–286), a u kontekstu svadbe, odnosi se na potenciranje plodnosti. Iz takve brade zatim, prema pesmi, ispadaju biseri, takođe srebrno-bele boje, nekada veoma dragoceni. Biseri se mogu shvatiti i kao predstava plodova, čijim se navođenjem simbolično izražavaju želje za zaštitom ali i za rađanjem. Tome u prilog ide i deo pesme u kojoj biseri padaju u srebrnu čašu, aludirajući na to da se prinose u vidu žrtve. Ovakvim poetskim tekstom narod na poseban način i moli i traži zaštitu od predaka, istovremeno veličajući vrednost i svakog bisernog zrna, merenu čak i dukatima, ali i značaj ličnosti sa bisernom bradom, koji vredi ukupno koliko i svi žitelji iz tri grada (koji istovremeno i predstavlja neko božanstvo). Sasvim je moguće da biser predstavlja i mladu, koju njeni svatovi predaju u novi dom, poistovećen sa srebrnom čašom. U jednoj od pesama veoma sličnog poetskog teksta koju zapisuje Vuk Karadžić, Mara, najverovatnije isprošena devojka, bere (sakuplja) biser u jezeru i zove svoje ukućane da ga izvezu sa jezera, ali joj se jedino odaziva njen budući mladoženja (Karadžić 1969: pr. 290, str. 189, 190).

⁸³ Poetske tekstove ovih *počasnica* polovinom 20. veka publikuje i Jovan Vukmanović (Vukmanović 1958a: 145, 146).

⁸⁴ Na ovom mestu treba napomenuti da De Sarno notno ne beleži dve *počasnice* koje su svakako bile deo peraške tradicije, jer ih pre njega konstatiše Vuk Karadžić, a posle njega Ludvik Kuba (Primorac, Marjanović 2015: pr. 2). Prva je pesma *Zlatni kove i srebrni, a lijepo ti sjas* (Karadžić 1969: pr. 140, str. 96; Primorac, Marjanović 2015: pr. 2), a druga *Oružan junak Dunaj prepliva* (Karadžić 1969: pr. 138, 95; Primorac, Marjanović 2015: pr. 3). Obe ove *počasnice* su konstatovane ne samo u Boki, već i na širem području (Karadžić 1969: pr. 117, 81; Milinović 1974: 53; Grđić Bjelokosić 1926: 104, Primorac, u Primorac, Marajnović 2015: str. 120 itd.).

⁸⁵ Prema rukopisu Marka Kamenarovića iz Dobrote, ovo je *napitnica preko obieda*, odnosno, kao i ostale, izvodi se dok su svatovi za trpezom (Kulišić 1953: 203). U Perastu je beleži Vuk Karadžić (Karadžić 1969: pr. 142, str. 96) polovinom 20. veka; Miodrag Vasiljević, i to u tradiciji starijeg bokeljskog stanovništva Dobrote, Donjeg Orahovca i Škaljara (Vasiljević 1965: pr. 219, 252, 343), a takođe u istom periodu, polovinom 20. veka, i Nikola Hercigonja u Gornjoj Lastvi i Risnu (Marjanović 2002: pr. 2 i 82).

⁸⁶ U kasnije zabeleženim bokeškim varijantama ove pesme, na tom mestu se pored *gospodara*, navode još ili domaćin ili mladi kum, a to aludira da je ova *počasnica* svakako bila namenjena ne samo jednom, već i ostalim važnim akterima svadbe: domaćinu, kumu, starom svatu itd.

⁸⁷ Pored već navedenog srebra, zlato je jedan od najčešće opevanih metala u tradiciji čovečanstva od najstarijih vremena, jer asocira na svetlost i to onu potešku od sunčeva odraza. Zlato je vezano u narodnim verovanjima za htionski svet, konkretno u ovoj pesmi ta spona između onog i ovog sveta je trpeza, i to sve kako bi se obezbedila i održala plodnost (Radenković 1996: 255–260).

⁸⁸ V. u: Radenković 1996: 50, 51; Bandić 2004: 61–66.

⁸⁹ Varijantu *počasnice Ovi domom dar* u Perastu beleži i Vuk Karadžić (Karadžić 1969: pr. 131, str. 91), a prema dostupnim podacima, ona se još jedino još izvodi u Paštrovićima (*Ko nam pit veli nek se veseli*, odnosno varijanta *Ovi domov dar, velji Božij dar*, u: Vasiljević 1965: pr. 353; Marjanović 2013a: pr. 778).

⁹⁰ Vuk Karadžić tokom svog boravka u Perastu takođe beleži tekst ove *počasnice* (Karadžić 1969: pr. 130, str. 90), a njena je varijanta zabeležena i u Paštrovićima (Marjanović 2013: pr. 799–771).

⁹¹ „U staro vreme“, beleži Simo Matavulj, „Peraštani bejahu na glasu junaci i bogataši. Godine 1654. odbraniše se sami od turske navale. To njihovo viteštvu zadivi sav hrišćanski svet. Knez Petar Zrinjski otide naročito iz Bakra u Perast da pokloni opštini svoju sabљu, neka im ostane za večiti spomen njegova poštovanja. [...] A kako su Peraštani odvajkada bili prosvećeni i vešti mornari, pokazuje taj znatan događaj što je Petar Veliki njihovim ljudima poverio uređenje ruske mornarice“ (Matavulj 2015).

⁹² Ovo je *počasnica* koju Vuk Karadžić beleži i u Perastu, a i najverovatnije, još u Paštrovićima (Sokoloviću,

najljevši tiću, Karadžić 1969: pr. 433, str. 276 i pr. 434 str. 277). Karadžić, naime, pevanje jednog dela primorja obuhvata nazivom *gornje primorje*, podrazumevajući pod time pevanje iz Paštrovića, Pobora i Maina, a takođe i pevanje Rišnjanina Vuka Vrčevića, koji je u doba njegovog boravka, radio u Budvi (Karadžić 1969: 20). Da je ova pesma tada bila deo paštroske tradicije najbolje ukazuju njene kasnije zabeležene varijante (Vasiljević 1965: pr. 354; Marjanović 2013: 754, 781).

⁹³ Iako se u De Sarnovoj verziji najverovatnije javlja manja štamparska omaška (piše *od bolje*, a trebalo bi *od volje*), njegov je tekst veoma dragocen jer pojašnjava Vukovu nedoumicu vezanu za značenje poslednjeg melostihha *Ma kad mi svrne, ni vjetar s gore* – zahvaljujući De Sarnu, saznaće se da junak plahe naravi: *A kad mu sune, ni vjetru s gore*.

⁹⁴ Ovo je jedna od veoma čestih *počasnica* na bokeljskim svadbama, koju, prema kapetanu Kamenaroviću u Dobroti nazivaju *pircicom* (Kulišić 1953: 203). Reč je o pesmi koja se uz različite melodije pева u Boki Kotorskoj, delovima Crnogorskog primorja, Konavlima, delovima Hercegovine (Gornja Lastva, u: Marjanović 2002: pr. 3; Grbalj, Maine, Paštrovići, u: Marjanović 2013a: pr. 91–93, 189, 391, 745; Konavli, u: Vukmanović 1980: 238; Hercegovina, u: Simić 1965: 255) itd.

⁹⁵ V. u Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 49–61.

⁹⁶ V. u Primorac, u: Primorac Marjanović 2015: 72, 73.

⁹⁷ O svojevremenoj popularnosti ove pesme svedoče njene varijante u raznim krajevima, poput onih poetskotekstualnih iz raznih krajeva (nije precizirano odakle, Karadžić 1969: pr. 592, str. 359, 360), iz Dalmacije (Kuba 1890, 1892: pr. 245) ili iz šireg područja (s. a] Mladenović) itd.

⁹⁸ Istraživanja pokazuju da su pesme ljubavne sadržine najverovatnije nastale iz ljudske želje da se obezbedi kontinuitet života potencirajući temu plodnosti, dobivši vremenom, najčešće u sklopu prolećnih obreda i erotični karakter (Pešić 1992a: 423). Neke od njih i dalje ostaju vezane za obred, iako im se poetskim tekstom opeva ljubav (Golemović 1997: 23–55). Postepeno pesme ljubavne sadržine svoje „mesto“ nalaze tokom raznih okupljanja, poput jesenjih posela (Golemović 2006: 147, 153), odnosno u periodu godine kada više nema potrebe za obredima. Da je reč o starijoj formi iskazivanja svedoče i *počasnice* koje beleži Vuk Karadžić upravo u Perastu. Među njima takođe ima onih sa ljubavnim motivima, pa se tako neoženjenom mladiću jasno stavlja do znanja kako treba da ljubi devojku (Karadžić 1969: pr. 143, str. 97), *počasnicom* se čak u šaljivoj formi zamera onom koji ne želi da napija u čast prisutnih (Karadžić 1969: pr. 149, str. 99) ili se, ponovo u šali nazdravlja žabi, a zapravo nekom od meštana koji se ponosi, piše Vuk, „misleći da je nešto veliko, a upravo nije ništa“ (Karadžić 1969: pr. 148, str. 98). Otuda je i pesma *Djevojčica rijeku gazi noge joj se bijele*, bez obzira na njen nejasno poreklo, vremenom zauzela značajno mesto u peraškoj tradiciji

⁹⁹ Prema dostupnim izvorima, na ovu pretpostavku upućuju varijante koje su kasnije zabeležene. Takođe, u ovim varijantama nije više opevan junak, već *golobrčić*, zapravo tek stasao mladić. Videti varijante iz Gornjeg Stoliva, prema pevanju Matije Mata Vujovića (1884–1980), u: Lazarević 1953: pr. 3; iz Bijele/Morinja (*Oj, sokoliću, najješpši tiću* pr. 4/5, Vasiljević 1965: pr. 265(a); iz Risna (Marjanović 2002: pr. 94) itd.

¹⁰⁰ Bokeljske starijeg sloja se životom na primorju na jedan prefinjen način šire granicu načela razmišljanja i ophodenja u današnjem smislu shvaćenog patrijarhalnog vaspitana (uticaj Mletačke republike): „nekada je postojala razlika u 'opuštenosti' u oblačenju i ponašanju npr. Peraštanki, Kotoranki i Dobročanki, pa su se Dobročanke iz visokog staleža najslobodnije ponašale i oblačile, zatim slijede Peraštanke, pa tek onda Kotoranke“ (Braić Ugrinić 2016).

¹⁰¹ Zahvaljujući De Sarnovoj zbirci, ovde se junak može shvatiti upravo kao božanstvo, jer ima *klobuk* (šešir), koji se poput drugih oblika kapa poima kao ishodište natprirodnih moći (Zečević 1979: 141). Boja mladoženjinog *klobuka* ukazuje takođe na navedeno, jer je bela, poput brade onog znamenitog svata iz prve *počasnice* *Sijeda brada ...*, a sve to kako bi opevani svatovi (očigledno gosti iz drugog sveta) doneli mladencima željenu plodnost (Radenković 1996: 260–264, 281–286).

¹⁰² Varijante poetskog teksta se javljaju kao deo tradicije Stare Podgorice (Vasiljević 1965: pr. 52, Ćetković 2002: pr. 11) ali i Risna (Marjanović Krstić 1998: pr. 24).

¹⁰³ Podaci dobijeni prema: Kovačević 2015; Braić Ugrinić 2016. Više o pevanju tokom Fašinade na: Maroš 2011.

¹⁰⁴ V. u: Marjanović 2013a: 69.

¹⁰⁵ Poetski tekst ove pesme De Sarno, prema svojim nahođenjima, a na svojevrsan način „lomi“ taktovnom trodelnom podelom koja započinje predaktom, iako je jasno da bi logičnije bio razmešten u taktovima bez predtakta.

¹⁰⁶ V. o tome u: Kuhač 1878: pr. 629, str. 179; Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: str. 150, 152, 165 itd.

¹⁰⁷ Ova je pesme osmišljena u rimovanim katernima, jednim od manje zastupljenih načina izlaganja u usmenoj, a češčih u pisanoj književnosti (Ružić 1992: 344), tako da se, usled nepostojanja adekvatnih podataka, može pretpostaviti da je nastala međusobnim prožimanjem usmene i pisane književnost.

¹⁰⁸ U De Sarnovoj zbirci dolazi do greške najverovatnije u prepisivanju, ali i zbog postojanja nekoliko varijanata u narodu, pa je u notnom zapisu poslednji stih strofe *Kada me ti mrziš*, umesto melostiha *Daleko od tebe* kako je publikovano ispod notnog zapisu (De Sarno 1896: str. 14).

¹⁰⁹ Varijante ove pesme, na primer, Kuhač notno beleži i u nekim kontinentalnim krajevima (Slavoniji, Kuhač 1878: pr. 627–632, str. 178–181), ali iako je u tim zapisima drugačija melodija, njena šestosminska taktovna ipak ide u prilog pretpostavci da je reč o tradiciji potekloj na primorju, a primenjivanoj i u kontinentalnim područjima (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: str. 150, 152, 165).

¹¹⁰ Kod De Sarna je ta linija razigrana, bez naglih skokova, a u kadencionom delu svakog melostiha još i ukrašena onako kako je to često i pesmama primoraca. Postupnost kretanja melodiskske linije je jedino prekinuta u momentu ispoljavanja najvećeg bola, na početku fraze poslednjeg melostiha, skokom za sazvuk kvarte navise, koji se odmah nadoknađuje postupnim silaznim pokretom (pr. 6, takt broj 9).

¹¹¹ Videti zapis iz Cavtata u: Kuba: 1890, 1892: pr. 40.

¹¹² Tzv. kalendarska vatra, kao ritualna forma ima poreklo u starim narodnim verovanjima svih Slovena. Vatra „poseduje“ lustrativnu moć jer čisti, konkretno u opisanom običaju one koji je preskaču, kako bi se iznova izrodilo sve novo, mlado i plodno. Vatra ima i apotropejsku moć; kojom se okupljeni štite od svega zlog. Prema nekim verovanjima, takođe iz želje za plodnošću, vatra se poredi i sa ljubavnim požarom, pa je u pesmama mnogih drugih krajeva koje se izvode oko vatre uočena upravo ljubavno-bračna tematika (Toporkov 2001: 64, 65; Agapkina 2001: 65–68). Peraške obredne vatre se pored navedenog, mogu povezati sa invadnjanskim vatrama – u okviru proslave Svetog Ivana, kojeg je poštovalo katoličko bokeljsko stanovništvo starijeg sloja: na primer, tokom prve polovine 20. veka u Gornjoj Lastvi su meštani preskakali ivanjanske vatre po guvnima, pevajući posebnu prigodnu pesmu (Marjanović 2013: str. 149). Reče, inače, o tradiciji zabeleženoj i na mnogo širem području, pogotovo u Hrvatskoj (Gavazzi 1988: 109, 110).

¹¹³ V. u: Vukmanović 1960a: 211.

¹¹⁴ Varijante pesme *Na levoj strani kraj srca* su najčešće deo tradicije zapadnjevropskog kulturnog prostora kontinentalnih krajeva. Kako navodi Jakša Primorac, ova pesma je tokom 19. veka zabeležena u Slavoniji (Kuhač 1878: pr. 158, str. 126, 127), a potom u mnogim drugim krajevima (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: str. 167; s.a] Trandafilović; Narakord 1996 itd.). Takođe, u prilog već navedenoj peraško-perojskoj „vezi“ ide i zapis prepoznatljive varijante ove pesme nastao u Peroju (Vasiljević 1965: pr. 541).

¹¹⁵ V. O tome u: Skerlić 1967: 197, 332.

¹¹⁶ Subotićeva pesma je uz različite melodije zabeležena u mnogim kontinentalnim krajevima kao što su: Slavonija, Srbija (Kuhač 1878: pr. 309 i 310); uz oznaku da je *narodna* (Jilek 1894: pr. 19, str. 19); Sjenica (Vasiljević 1953: pr. 343); Peštersko-sjenička visoravan (Vukosavljević, Vasić, Bjeladinović 1984: pr. 198); bez oznake kraja u kojem je zabeležena (S. n. a.] Dušanka Labor) itd. Osim u Perastu, ova je pesma zabeležena u Morinju (Milinović 1974: 58), a i kao deo paštrovske prakse (Marjanović 2013a: pr. 779) u kojoj se takođe izvodi pomoću jednog od veoma zastupljenih paštrovskih melodiskskih modela. Da pesma *Ljubio se bijeli golub sa golubicom* „privlači“ melodiskske modele svedoči i podatak da je u istarskom selu Peroj pevana na melodiju poznate *budnice* iz ilirskog preporoda *Još Hrvatska nij propala*, koju kao autori potpisuju Ljudevit Gaj i Ferdo Livadić (Vasiljević 1965: pr. 542; Marjanović 2013b: 234). Tako tekstualna varijanta navedene pesme *Ljubio se bijeli golub sa golubicom* ukazuje na mogućnost da su njen poetski tekst nekadašnji peraški hajduci doneli u Peroj, a kao deo tradicije koja je negovana u 17. veku (u doba njihove selidbe iz Perasta u Peroj).

¹¹⁷ Godine 1907. momci sa Mula pevaju Kubi upravo ovim modelom i pesmu *Kad sunce za odaše* (Primorac, Marjanović 2015: pr. 47), ispod koje sam Kuba napominje da se tako prema De Sarnu peva i tekst pesme *Ljubio se bijeli golub*, što sve jasno pokazuje koliko je Kuba ne samo bio dobar melograf i muzičar, već i koliko

je cenio i podrobno poznavao De Sarnovu zbirku, čim se na nju (ne samo jednom) u svom rukopisu poziva. Ova je melodija pevana u Boki Kotorskoj, a sasvim moguće i u širem primorskom području i uz poetski tekst *Konja jaše mlado momče gorom zelenom*, na što ukazuje zapis Vladoja Berse iz 1906. godine prema pevanju Krsta Radimirija rodom iz Dobrote, koji u doba Bersinog istraživanja boravi na Hvaru (Bersa 1944: pr. 420).

¹¹⁸ V. u Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: str. 141.

¹¹⁹ Jakša Primorac koji tumačeći deo pesama iz bokeljskog rukopisa Ludvika Kube iz 1907. godine jasno ističe vezu sa Italijom i posebno naglašava povezanost tradicije Boke i Dalmacije sa tradicijom severne Italije (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 95–97).

¹²⁰ Reč je o pesmi koja je početkom 18. veka zabeležena i na Braču (Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: str. 156), a da su Peraštani kao pravi primorci nakon De Sarna znali ovu pesmu, potvrđuje nam Ludvik Kuba u svom rukopisu (Primorac, Marjanović 2015: pr. 87).

¹²¹ V. u: Primorac, Marjanović 2015: pr. 87.

¹²² U peraškoj verziji su glavni akteri u jednoj ljubavnoj, ali tragičnoj zgodi, pastir Radmilo i njegova *dikla* (devojka) – vila. Ona je vila nad vilama, otuda ne samo „kruna svijeg vila“, već je u tekstu označena velikim početnim slovom, kao Vila; a takođe, ona je i Bisernica. Kao što je uobičajeno, takvim je imenima naglašena njena velika i retka lepota nedostižna smrtnicima, kao što je i biser bio za većinu ljudi u proteklim vremenima. Na nesreću pastira Radmila, Bisernica više voli da lovi lukom i streлом (kao mnoga mitološka bića, ali i poput srednjovekovnih viteza), nego da s njim provodi vreme. Očajan zbog toga Radmilo napušta svoje stado (on *plače, uzdiše, blijedi, gine, čezne*, De Sarno: 1896: str. 20), a onda svome bolu nalazi „leka“. U očaju „na se zv’jersku kožu stavi“ (preoblači se), znajući da će ga u strasnom lovnu ustreliti i ljubavnih muka rešiti upravo izabranica njegovog srca. To se i dešava, a Vila Bisernica, kao što to i u običnom životu biva, tek tada postaje svesna šta je izgubila. Sebi ne može oprostiti, te potencirajući još više tragediju cele pesme sama sebi presuđuje.

¹²³ Pastoralna je dramski oblik nastao u 16. veku u Italiji, kao svojevrsna kritika lažnog, tada pomodnog dvorskog života. Otuda su u njoj glavni likovi pastiri i pastirice smešteni u idilični prostor Prirode, u kojem se uz zadovoljstvo lova razvija ljubav kao univerzalna pokretačka snaga. Doživila je veliki uspeh i van granica Italije po mnogim evropskim zemljama, uključujući i delove jadranskog primorja, pogotovo dubrovačkog (Stipčević 1992: 575, 576). Ova forma se različito razvijala i uticala na narodno stvaralaštvo: pastorale i pesme *na narodnu* renesanse Dalmacije imaju svakako dodirnih tačaka. u pastoralama su očigledni elementi muzičko-pesničkog iskazivanja kako dubrovačke gradske elite, tako i stanovništva ruralne okoline koje Dubrovnik okružuje, uz uvažavanje usmenog narodnog stvaralaštva tadašnjih pesnika (Primorac 2013: 142–211).

¹²⁴ Videti zapis varijante ove pesme iz okoline Orebića u: Fisković 1993: 5, 6.

¹²⁵ V. u: Primorac 2013: 142, 177–211.

¹²⁶ V. u: Vukmanović 1958a: 149.

¹²⁷ Na ovu mogućnost ukazuje poetski tekst „pesme od pira (zdravice)“ iz Dobrote, kojeg beleži Vasiljević, a u kojem se takođe nazdravlja okupljenim najvidenijim ljudima, izabranim starešinama, mladićima – junacima (jer su opasani mačevima) i naposletku, dobrotskom kapetanu (Vasiljević 1965: pr. 222).

¹²⁸ Tokom 19. veka ova pesma je zabeležena u raznim krajevima (IVSNL 1893: 217, str. 337), ponajpre primorskim, kao što je već pomenuto *gornje primorje* (Karadžić 1969v: pr. 461, 290), Split, Metkovići, Makarska, Trogir i Supetar na Braču (Kuba rukopis iz 1890. i 1892. godine: pr. 3, 100a, 124, 188 i 234), Novi Vinodolski (Širola 1934: 191) Krk, (Štefanić 1944) Stari grad na Hvaru (Bersa 1944: pr. 422), Konavli (Vukmanović 1980: 240 i 319) Tivat (Primorac, Marjanović 2015: pr. 159) Herceg Novi (Đordjević 1929: 21) Prčanj (Vasiljević 1965b: pr. 269), videti još varijante ove pesme u mnogim drugim primorskim krajevima (Klapa Kapric 2013; Primorac, Primorac, Marjanović 2015: 184 itd.).

¹²⁹ U mnogim varijantama poetskog teksta su primetni mnogi slojevi, počev od onih najstarijih, po kojima su *Primorkinja*, *Zagorkinja*, takođe i *Anđelina* nazivi koje naš narod daje vilama (Arsenović 2008: 34). Stoga je i u ovoj pesmi opevana kao prelepa, ponosna, junak-devojka na konju opasana mačem. *Primorkinja* se može shvatiti i kao narodna predstavnika Sunca (koje obezbeđuje kontinuitet života), koji je u narodnoj mitologiji takođe „postavljen“ na konja i uspešno se uspešno bori protiv svega zlog (Petrushin: 280–283). U pesmi koju

De Sarno beleži, *Primorkinja* je umerenija u odnosu na druge varijante ove pesme, ona ne izaziva bega („tri bi grada premamila / i u gradu Ali-bega / Ali-bega, il' mu sina / il'njegova bratučeda“) (Marjanović 2013: 710), već naglas opisujući svoju lepotu, žali što nema crne oči – a da ih ima, „dostojna bi begu bila“ ili makar njegovog brata Alivera. Turski beg je izazvan njenim rečima, te „meri“ lepotu *Primorkinje* spram dužine njene kose – prema narodnim verovanjima, stecište njene snage (Tolstoј, Усачева 2001: 287). Beg naređuje svojim slugama da otmu devojku, poput sadržaja pesme *Zmaj preleće s mora na Dunav*, koja je takođe u daljoj prošlosti bila deo svadbenih običaja u mnogim krajevima (u Dubrovniku, Karadžić 1969a: pr. 239; Bosni, Kuba 1984: Zenica, pr. 499; Čapljina pr. 811; nekadašnjoj Zetskoj banovini, Vasiljević 1940: 208; Crnoj Gori, Vasiljević 1965: Plana, okolina Kolašina, pr. 505 itd). Tako se vila-konjanik može smatrati istovremeno i borcem protiv zlih sila i žrtvom radi dobrobiti zajednice. U skladu sa navednim starim slojevima primetnim u ovoj pesmi, Sunce i Mesec iz refrena peraške varijante pesme *Primorkinja konja jaše* su personifikovani i međusobno povezani (više o tome u: Toporkov 2001: 522, 523, Tolstoj 2001: 354, 355).

¹³⁰ Pevanje ove pesme (drugačijom melodijom, ali takođe šestosminske taktovne podele, raspevane i mirne melodijske linije) (Marjanović 2013: pr. 710–714) je zabeleženo i kao deo paštovske svadbe, u subotu uveče uoči dana venčanja, kad se gosti sakupe u domu mladenaca, takođe kao pratnja igri (Miković 1998: 55, 56). Ova je pesma i dalje važna za Paštroviće, tako da po njoj i nazivaju svoju igru koju uz nju izvode *primorkinja* (Marjanović 2013: 62; Sedlarević 2016: 105–107).

¹³¹ V. u: Vukmanović 1958a: 149.

¹³² Prema naučnim tumačenjima, đurđevdanske pesme, a najverovatnije i ova, nastale su u dalekoj prošlosti, iz narodnih verovanja u kult bilja, konkretnije, u neko božanstvo. Primanjem hrišćanstva, na mesto tog božanstva dolazi Sveti Đorđe, prvi hrišćanski zaštitnik bokeljskih pomoraca (kao i grada Kotora; pre nego što je to postao Sveti Tripun 809. godine) (Grgurević s. a]). O nekadašnjim proslavama Đurđevdana, dana velikomučenika Svetog Đorđa (Sveti Juraj), 23. aprila prema gregorijanskom kalendaru, u Boki Kotorskoj ima podataka u literaturi. Prema dragocenim podacima etnologa dr Špira Kulisića iz polovine 20. veka, ovaj praznik je posebno obeležavan u mestima naseljenim starijim slojem stanovništva, poput Stoliva, Prčanja, Mula i Dobrote (Kulisić 1953: 209–210). Mnogi tragovi pokazuju da su Bokelji poštivali stara prehtišćanska verovanja u nekadašnje principe komuniciraja posredstvom stočarsko-agrarne i bajaličko-ljubavne magije potekle iz kulture zemljoradnika i kulta plodnosti i predaka (Milošević–Đorđević 1984: 73).

¹³³ Prema narodnim verovanjima, drvo je često otelotvorene duha vegetacije. Hrast je imao status zaštitnika (Bandić 2004: 56, 57), nar je simbol plodnosti jer je prepun sitnog ploda, a spolja je crvene boje koja aludira na plodnost i zdravlje (Radenković 1996: 291–303), dren takođe omogućava snagu i zdravlje, njime se narod štitio i od demona, pa je čak korišćen prilikom skidanja čini (Čajkanović 1994: 78–81) itd.

¹³⁴ Istraživanja pokazuju da je čin obrednog ljljanja „na culjki (ljuljaški)“ jedan od veoma starih načina iskazivanja kod mnogih naroda (u minojskom poznom dobu prema nalazištima sa Krita, tokom dionizijevskih svečanosti, latinskih festivala u Rimu) (Vukićević-Zakić 2006: 482–490). Vezivan je za obeleževanje jednog dužeg perioda, od Božića zaključno sa Đurđevdanom. Veruje se da devojke dobijaju tokom ljljanja ulogu natprirodnih bića, obezbeđujući na ovaj naročit dan željeno. Pokret kojeg one tada vrše jeste simbol mladosti i svega novog, kao što je i nastupajući deo godine nakon zime. Spram visine koju one ljljanjem dosegnu biće visok i rod, strujanjem vazduha poput vетра koje one ljljanjem provociraju biće oterano sve зло itd (v. u.: Krnjević 1992b: 167, 168; Zakić 2011: 61–90).

¹³⁵ V. u: Braić Ugrinić 2016; Ivanišević 2015.

¹³⁶ Postojeći izvori svedoče o ostrvu Svetog Đorđa (na kojem je nekada bilo više od jedne crkve) kao mestu na koje Peraštani tokom srednjeg veka: idu na nedeljnu službu i na svaki praznik, na kojem peraški kapetan (pogotovo u 15. i 16. veku) zakazuje sve važne skupove (na kojima se donose najvažnije odluke), na kojem su Peraštani nekada sahranjivani (početkom 19. veka je zabeležen običaj da povorka sa pokojnikom prvo kružno ophodi Perast, a potom se učesnici barkama upućuju na ostrvo, tako da je u prvoj barci bio sveštenik – poput Fašinade, a onda u drugoj pokojnik, potom i svi ostali. O navedenom svedoči i peraška legenda o Antu Sloviću – fra Franu i Katici Kalfić itd. Takođe je zabeleženo da je crkvena proslava Svetog Đorđa bila ne samo u Perastu već i na ostrvu Svetog Đorđa, osim u godinama ratnih stradanja i u vreme tzv. komunističke vladavine u drugoj polovini 20. veka (Grgurević 2004; Grgurević s. a]).

¹³⁷ V. u: Kulišić 1953: 209–210.

¹³⁸ V. u: Vukmanović 1958a: 149.

¹³⁹ U njemu se daju prepoznati slojevi narodnih verovanja i poimanja potekli najverovatnije iz tradicije nekadašnjeg i davnašnjeg kontinentalnog zavičaja Bokelja v. u: Marjanović, u Primorac, Marjanović 2015: str. 197, 198).

¹⁴⁰ Ovu pesmu publikuju Karadžić (bez odrednice u kojem kraju, Vuk Karadžić 1969: pr. 330, str. 212), Franjo Kuhač (u Bačkoj, prema Korneliju Stankoviću, Kuhač 1897: pr. 703, str. 235), Đordje Radović (u Crnoj Gori, Vlahović 1994: 27, 144), Miodrag Vasilljević (u Peroju, kao svadbenu, *Smilj Smiljana pokraj vode brala, Vasiljević 1965*: pr. 531) itd.

¹⁴¹ V. u Primorac, u: Primorac, Marjanović 2015: 157, 158.

¹⁴² Drugi izvor na kojeg nas De Sarno upućuje jeste da je poetskotekstualna varijanta *Potle uzeća mjesta Risna* (pr. 15), objavljena u Trstu, u Štampariji austrijskog Lloyda 1854. godine“ (De Sarno 1896: str. 34).

Literatura

- Агапкина, Татьяна Алексеевна. Ватра (2) (обредна). *Словенска митологија, енциклопедијски речник*. Београд: Zepter book world, 65–68.
- Ajdačić, Dejan. 2007. Čudesno drvo u narodnim pesmama balkanskih Slovena. *Projekat Rastko. Biblioteka srpske kulture*. <http://www.rastko.rs/rastko/delo/10043> [pristupljeno 10. marta 2011].
- Антовић, Ивана. 2007. Опера „Балканска царица“ Дионизија де Сарна Сан Ђорђа настала у Котору 1890. године. *Зборник радова*, бр. 27. 291–304.
- Barbalić, Fran. 1933. *Peroj, srpsko selo i Istri: bilješke i uspomene*. Zagreb: Zaklada tiskare Narodnih novina.
- Bersa, Vladoje. 1944. *Zbirka narodnih popievaka (iz Dalmacije)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Bonifačić-Rožin, Nikola. 1965–65. Svadbena dramatika u Dubrovačkom primorju. *Narodna umjetnost*, br. 3, sv. 1. Zagreb: 39–73.
- Bonifačić, Ruža. 1988. Tar'ankanje na otoku Krku. *Zbornik radova 35. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije* u Rožaju 1988 godine. Titograd: Savez udruženja folklorista Jugoslavije, 357–365.
- Bošković-Stulli, Maja. 2004. Bugarštice. *Narodna umjetnost* 41/2. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku: 9–51.
- Braić Ugrinić, Tina. 2016. Imeil poslat Zlati Marjanović, 14. april.
- Butorac, Pavao. 2011 [uglavnom pisano između dva svjetska rata]. *Kulturna povjest grada Perasta*. Zagreb: Durieux.
- Виноградова, Људмила, Николаевна. 2001. *Словенска митологија, енциклопедијски речник*. Београд: Zepter book world, 390–392.
- Vlahović, Vukašin. 1994. *Folklor kao ishodište umjetničkog stvaralaštva u crnogorskoj muzici*. Nikšić: Unireks.
- Вукасовић, Мирјана. 2014. Карневалске свечаности као дио перашке традиције. *Бока 34, зборник радова из науке, културе и умјетности*. Херцег-Нови: Градска библиотека и читаоница Херцег-Нови, 263–269.
- Вукићевић-Закић, Мирјана. 2006. Шта и како значе песме уз обредно љуљање. *Историја и мистерија музике, у част Роксанде Пејовић*. Београд: Факултет музичке уметности, 483–490.
- Вукмановић, Јован. 1958а. Свадба у Перасту. *Гласник етнографског института у Београду*, књ. 7. Београд: Српска академија наука и уметности, 141–151.
- Вукмановић, Јован. 1958б. Фашинада. *Гласник етнографског музеја у Београду*, књ. 21. Београд: Етнографски музеј, 339, 340.
- Вукмановић, Јован. 1960а. Крсно име у Перасту. *Гласник етнографског музеја у Београду*, књ. 22–23. Београд: Етнографски музеј, 209–216.
- Вукмановић, Јован. 1960б. *Паштровићи, антропогеографско-етнолошка испитивања*. Цетиње: [s. n.].
- Vukmanović, Jovan. 1962. Božićni običaji u Boki Kotorskoj. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 40. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 491–503. -- http://www.rastko.rs/rastkobo/ljudi/jvukmanovicbozic_1.html [pristupljeno 18. oktobra 2015].
- Вукмановић, Јован. 1980. Конавли. *Антропогеографска и етнолошка испитивања*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Gavazzi, Milovan. 1988. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Kulturno–prosvjetni sabor Hrvatske.
- Golemović, Dimitrije O. 1997. Srpsko narodno pevanje u razvojnem procesu: od obredne do ljubavne lirike. *Etnomuzikološki ogledi*. Beograd: Biblioteka XX vek, 23–55.
- Grgurević, Tomislav. Tajne bokeljskog ostrva Sveti Đorđe. s. a.]. http://www.montenegrina.net/pages/pagesl/istorija/duklja/tajne_bokeljskog_ostrva_sveti_djordje_tomislav_grgurevic.html [pristupljeno 25. oktobra 2015].
- Deželić, Gjuro Stjepan. 1865. *Pjesmarica ili sbirka rado pjevanih pjesama*. Zagreb: Naklada i tisak Dragutina Albrechta, br. 585, 718–719.
- Dušanka Labor – Ljubio se beli golub sa golubicom. s. a.]. Muzička šarenica. <https://www.youtube.com/watch?v=gIBZCdPwXZs> [pristupljeno 25. oktobra 2015].

- Ђорђевић, Владимир Р. 1926. *Народна певанка*. Београд: Штампарија и литографија „Народна самоуправа“.
- Ђорђевић, Владимир Р. 1929. Неколико речи о игрању и певању у Херцег Новоме. *Гласник етнографског музеја у Београду*, књ. 4. Београд: Етнографски музеј, 18–28.
- Закић, Мирјана. 2011. Ђурђевданске песме из југоисточне Србије. *Србија, музички и играчки дијалекти*. Београд: Катедра за етномузикологију, 61–90.
- Ivanišević, Marija. 2015. Intervju sa Zlatom Marjanović. Stoliv, 28. juni.
- Илијин, Милица. 1953. Народне игре у Боки Которској: на Прчању, у Доброти, Шкаљарима, Богдашићима, Горњој Ластви и Горњем Столиву. *Споменик 103*, Београд: САНУ, 247–256.
- Jilek, Franjo. 1894. *Vienac hrvatskih pjesama: sbirka 50 izabranih hrvatskih popjevaka: za glasovir dvoručno i s riećima udesio*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Јовић Милетић, Александра. 2011. *Почетно музичко описмењавање на српском музичком језику*. Београд: Дијамант прит.
- Karadžić, Vuk. 1969. *Srpske narodne pjesme*, knj. I. Beograd: Prosveta.
- Klapa Lindo N. 2006. Izašla je zelena naranča. Dvostruki CD *Antologija 1978.–2006*. Zagreb: Aquarius Records, HDS/BIEM CD 126–06. CD 1: br. 17.
- Klapa Lindo. 1987. *Izisla je zelena naranča*. [Snimak TV Zagreb. Izvedba na finalnoj večeri Festivala dalmatinskih klapa u Omišu 1987.]. (objavljeno 2012: www.youtube.com/watch?v=aZAzcyZiRPI [pristupljeno 25. oktobra 2015].
- Klapa Kapric. 2013. *Turinjica konja jaše*. Smortra klapa, sv. Filip i Jakov. Objavljeno 28. jula 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=8vfUIxCrwXk> [pristupljeno 7. oktobra 2015].
- Klapa Karampana. 1982. *Karampano, lijepo ti je ime*. LP i kaseta. Više a: Klapa Karampana (Kotor), Međunarodni festival klapa Perast http://festivalklapaperast.com/fest/index.php?option=com_content&task=view&id=89 [pristupljeno 6. oktobra 2015].
- Kovačević, Milan. 2015. Imeil poslat Zlati Marjanović, 31. oktobar.
- Komar, Goran. 2001. Svetouspenski manastir Savina u Meljinama kod Herceg-Novog. Herceg Novi: Manastir Savina. Portal Rastko. rchive.org/ [pristupljeno 24. februara 2016].
- Krnjević, Hatidža. 1992a. Bugarštice. *Rečnik književnih termina*. Dragiša Živković (ur.). Beograd: Nolit, 97–98.
- Крстић, Даница. 2010. Да сам извор вода `ладна. Траг. Београд: Радио телевизија Србије. <https://www.youtube.com/watch?v=UjKd9cAzxy0> [pristupljeno 14. oktobra 2015]
- Кулишић, Шпиро. 1953. Етнолошка испитивања у Боки Которској: претходна саопштења. *Споменик 103*, Београд: САНУ, 195–213.
- Lipovac Radulović, Vesna. 1981. *Romanizmi i Crnoj Gori: Jugoistočni dio Boke Kotorske*. Cetinje: ЉСРО Obod; Titograd NIO Pobjeda.
- Марјановић, Злата. 2013а. *Народна музика Боке Которске и Црногорског приморја*. Докторска дисертација. Београд: Факултет музичке уметности.
- Марјановић, Злата. 2013б. Трагом једног мелодијског обрасца. *Гласник етнографског музеја у Београду*, књ. 77. Београд: Етнографски музеј, 227–250.
- Maroš, Miomir (urednik, voditelj). 2011. Fašinada u Perastu, Gospa od Škrpjela, jul 2011. godine. *Zapis. Radio Televizija Crne Gore*. Uploaded on Aug 13, 2011 <https://www.youtube.com/watch?v=SKUBIWgkL9M> [pristupljeno 5. oktobra 2015].
- Marošević, Grozdana. 1989. Kuhačeva etnomuzikološka zadužbna. *Narodna umjetnost*, бр. 26. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 107–154.
- Матјан, Вида. 1984. *Игре и пјесме доброте и Шкаљара*. Титоград: Побједа; Цетиње Обод.
- Matković, Anton. 1973. Moje uspomene iz muzičkog života grada Kotor-a. *Zbornik Kotorske sekcije Društva istoričara Crne Gore*, бр. 1. Kotor: Društvo istoričara Crne Gore, секција Котор: 163–182.
- Messina, Michela. 2009. Kvekich. *Genti di San Sprirdone. I Serbi a Trieste 1751–1914*. Trieste: Silavana Editoriale, 76, 77.
- Milošević, Miloš. 1983. Dionizije De Sarno San Dorđo: sa naročitim osvrtom na muzičko djelovanje u Kotoru,

- 1886–1892. godine. *Muzičke teme i portreti*. Titograd; CANU (Beograd: Prosveta), 83–131.
- Mihović, Romeo. 2015. Intervju sa Zlatom Marjanović, Stoliv, 26. juni.
- Младеновић, Бранка. Девојчица воду гази. s. a] <https://www.youtube.com/watch?v=KLExUE9ixcU> [pristupljeno 19. oktobra 2015].
- Младеновић, Оливера. 1973. *Коло у Јужних Словена*. Београд: Српска академија наука и уметности, Етнографски институт.
- Накићеновић, Сава. 1913. Бока: антропogeографска студија. *Српски етнографски зборник* 20 [*Насеља српских земаља* 9]. Београд: Српска краљевска академија.
- Narakord. 1996. Na levoj strani kraj srca (Audio 1996). <https://www.youtube.com/watch?v=nLuFSPbWNOC> [pristupljeno 6. oktobra 2015].
- Петрухин, Владимир Яковлевич. 2001. Коњ. *Словенска митологија*, енциклопедијски речник. Београд: Zepter book world, 280–283.
- Pešić, Radmila. 1992. Ljubavne pesme. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit, 432.
- Плотникова, Анна. Аркадьевна. 2001. Додола. *Словенска митологија*, енциклопедијски речник. Београд: Zepter book world, 191, 192.
- Primorac, Jakša. 2013. *Poj ljuveni – pučko pjevanje u renesansnoj Dalmaciji*. Split: Književni krug.
- Primorac, Jakša, Zlata Marjanović. 2015. *Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube* (1907. g). Perast: NVO Međunarodni festival klapa Perast.
- Раденковић, Љубомир. 1996. *Симболика света у народној магији Јужних Словена*. Ниш: Библиотека „Словенски свет“.
- Radinović, Sanja. 2012. Notes on Physiognomy and Identity of Songs from Hektorović's *Fishing and Fishermen's Talk. Musical Practices in the Balkans. Ethnomusicological Perspectives. Proceedings of the International Conference held from November 23 to 25, 2011*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Muzikološki institut, 203–220.
- Ružić, Žarko. 1992. Katren. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit, 344.
- Седларевић, Давор. 2016. Прилог проучавању традиционалних плесова у Паштровићима: трагања – реконструкција терена. Марјановић, Злата и Душан Медин (ур.). *Зачух вилу у дубраву ће пјесан поје: зборник радова о музичким и музичких сродним темама*. Београд: Удружење Паштровића и пријатеља Паштровића у Београду „Дробни пјесак“; Петровац на Мору: НВУ „Бајо“ Друштво за културни развој, 101–112.
- S. n]. 1977. Boka Kotorska. *Opća enciklopedija*, sv. 2. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod: 238.
- [S. n.]. 2012. Notni zapisi. *Međunarodni festival klapa Perast*. http://festivalklapaperast.com/fest/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=34 [pristupljeno 22. oktobra 2015].
- S. n]. 2015. Od davnina iz tog grada morem plovi Fašinada. Skala radio. 22. јули 2015. [приступљено 22. октобра 2015].
- [S. n. a.]. Perast. Bokeljski kameni gradovi. JAT Review. http://www.vabilia.rs/srpski/izvestaj/0506/vip_perast_jat_210703.pdf —<http://skalaradio.com/2015/07/22/peraskafasinada2/> [pristupljeno 17. aprila 2017].
- Скерлић, Јован. 1967. *Историја нове српске књижевности*. Београд: Просвета, 197 и 332.
- Stipčević, Svetlana. 1992. Pastirska drama, Pastoralna. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit, 575, 576.
- Stepanov, Stjepan. 1962. Pjevno oponašanje lijericе na južnom Jadranu. *Narodno stvarlaštvo Folklor*, sv. 2. Beograd: Savez udruženja folklorista Jugoslavije, 115–121.
- Трандафиловић, Александар. s. a.]. На левој страни крај срца. *Label and copyright: Jugoton–Croatia Records @ Aleksandar Trnandafilovic. Po licenci Jugoton – Croatia Records doo.* <https://www.youtube.com/watch?v=pLFYIXmDXrY> [pristupljeno 6. oktobra 2015].
- Trešnjevački mališani. Mlada partizanka konja jahala. s. a.]. *Pobjedit će ljubav*. Audio kaseta. https://www.zoutube.com/watch?v=hSptPwzA_Vc [pristupljeno 12. oktobra 2015].
- Širola, dr Božidar. 1934. Svadba (Novi Vinodolski). *Zbornik za život i običaje Južnih Slavena*, knj. XXIX, sv. 2. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

- Štefanić, Vjekoslav. 1944. *Narodne pjesme otoka Krka*. Zagreb: Hrvatska državna tiskarna.
- S hub e r t , T r i p o . 2 0 1 2 . S t a r a h r v a t s k a d r u š t v a .
<https://plus.google.com/photos/112726725268448689143/albums/5769449879855672993/5769450159624842338?banner=pwa&pid=5769450159624842338&oid=112726725268448689143>. [pristupljeno 2. maja 2015].
- Толстој, Никита Ильич, Валерия В Усачёва. 2001. Коса. *Словенска митологија*, енциклопедијски речник. Београд: Zepter book world, 287.
- Толстој, Светлана М. 2001. Месец. *Словенска митологија*, енциклопедијски речник. Београд: Zepter book world, 354, 355.
- Топорков, Андриј Львович. 2001. Ватра (1). *Словенска митологија*, енциклопедијски речник. Београд: Zepter book world, 64, 65.
- Fisković, Svitlo. 1993. Nekoliko narodnih pjesama 19. stoljeća iz Orebicea. Čakavska rič br. 1, Polugodišnjak za proučavanje čakavske riči. Split: Književni krug, 3–21.
- Чајкановић, Веселин. 1994. Речник српских народних веровања о биљкама. Рукопис приредио и допунио Војислав Ђурић. Веселин Чајкановић, Сабрана дела из српске религије и митологије, књ. четврта, Београд, Српска књижевна задруга, БИГЗ, Просвета, Партенон М.А.М, <http://en.calameo.com/read/0003685146a4e08529aef> [pristupljeno 27. jula 2014].
- Čoralić, Lovorka. 2000. Iz prošlosti Boke: Dobrotski rodovi i hrvatska Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 42. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 221–260.

S A D R Ž A J

Milan Kovačević: Riječ izdavača	5
Miloš Milošević: Dionizije De Sarno San Đorđo	11
Dionizije De Sarno San Đorđo: Uspomena iz Perasta	23
Zlata Marjanović:	26
Peraški poj po Dioniziju De Sarnu San Đorđu	
- pevanje počasnica	29
- svadbeno i đurđevdansko pevanje	32
- ljubavno pevanje „od Fašinade“	33
- pevanje „od Fašinade“ po uzoru na bugarštice	35
Melopoetske osobenosti peraških pesama iz De Sarnove zbirke	37
- <i>Veselmo se braćo kad se sastanemo</i>	37
- <i>Uzrasla je u Novi naranča</i>	44
- <i>Na dobru molitvu</i>	51
- <i>Sijeda brada, srebrna čaša</i>	58
- <i>Oj vesela veselice</i>	65
- <i>Zbogom neharna dušo</i>	69
- <i>Dvoje mi drago zaspalo</i>	75
- <i>Ljubio se bijeli golub sa golubicom</i>	79
- <i>Non negar che tu sei mia sei</i>	83
- <i>Prem gizdava bisernica</i>	88
- <i>Provesel'mo se družbo mila</i>	94
- <i>Primorkinja konja jaše</i>	97
- <i>Kad mi lijepa vojska gradu pristupljaše</i>	101
- <i>Rano rani Đurđevica Jela</i>	106
- <i>Potla uzeća mjesto</i>	112
Uspomena na Dionizija De Sarna San Đorđa	125
Napomene	126
Literatura	139

